

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

R. H. W. & Co. London
Feb

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հ Ի Ն Ե Ի Ն Ո Ր

Կ Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն Ա Յ

ՍՏՈՐԻՆ ԴԱՍՈՒ ԶԱՍԱՐ

Ի

Հ. ԵՂԻՇԷ Վ. ԳԱՓՏԱՆՈՒԵԱՆ

Ի ՄԻԿԹ. ՈՒԽՏԷՆ

4125

Վ Բ Է Ն Ե Ա

ՄԻԿԹԱՐԵԱՆԵՑ ՏՊԱՐԱՆ

ՌՅԹ. 1860

Աղանայ մեղքն ու պատիժը:

Հ. Աստուած Ադամն ուր բնակեցուց եւ ինչ պատուէր տուաւ:

Պ. Աստուած Ադամն իրեն համար պատրաստ ձգեղեցիկ պարտիզի մը մէջ դրաւ, որ Գրատիս կ'ըստ որուն մէջ կային ամէն տեսակ պտղատու ծառեր, ի մէջ այլոց կենաց ու գիտութեան բարոյ եւ շարի ծառերը: Աստուած հրաման տուաւ Ադամայ, դրախտին մէջ եղած ամէն ծառերուն պտղէն ուտելու, միայն բարոյ եւ շարի գիտութեան ծառին պտղէն ուտելն արգելեց, որպէս զաստիճի իրենց՝ Աստուծմէ կախում ունենալը ցուցնեն:

Հ. Ադամ ու Եւա Աստուծոյ դէմ ինչպէս անհնազանդեցան:

Պ. Եւա Աստուծոյ պատուէրը գիտնալով, երբ որ որ մը արգելուած ծառին քով դացած էր, սատանան ի կերպարանքով երեւցաւ ու զինքը խաբելով ըսաւ. Թե որ ան ծառէն ուտէք Աստուծոյ պէս կ'ըլլաք, բարին ու շարը կը ձանձնաք: Եւա աս խօսքերէն խաբուելով, պտղոյն ազուորութիւնն ալ տեսնելով փրցուց՝ Ադամայ ալ տուաւ ու մէկտեղ կերան:

Հ. Ադամ ու Եւա իրենց անհնազանդութեան համար ինչ պատիժ ընդունեցան:

Պ. Ադամ ու Եւա արգելուած պտղէն ուտելուն պէս 1. անմեղութիւննին կորսնցուցին, աշուրնին բացուեցաւ, իրենց մերկութիւնը տեսնելով՝ սկսան ամէնայ ու տերեւներով իրենք զիրենք ծածկեցին: 2. Եւա պատիժ առաւ որ ցաւով ծնանի ու իր էրկանն իշխանութեան տակ ըլլայ. Ադամ ալ պատիժ ընդունեցաւ որ ճակտին քրտինքովը իր կերակուրն ուտէ եւ ի վախճանի հող դառնան: 3. Գրատիսէն մերժուեցան եւ այսպէս իրենց սերունդն ալ ամէն նեղութեանց տակ ձգեցին: Բայց Աստուած խոստացաւ որ իրենց զաւիթներէն Փրկիչ մի պիտի ծնանի, որ զիրենք եւ իրենց սերունդն ան նեղութիւններէն ազատէ:

ՀԱՏՈՒԱԾ Պ.

Կայեն ու Արեւ:

Հ. Աղամ ու Եւա դրախտէն մերժուելէն ետքը
քնչ դժբախտութիւն ունեցան. Ո՛վ է Կայէն ու Արեւ:

Պ. Աղամ ու Եւա դրախտէն մերժուելէն ետքը
երկու որդի ունեցան Կայէն ու Արեւ: Կայէն մշակ էր, իսկ
Արեւ Հովիւ: Երկուքն ալ Աստուծոյ պատարագ մատու-
ցին: Արեւի պատարագն Աստուծոյ հաճելի եղաւ: Կայէն
ասոր վրայ նեղանալով, ու Աստուծոյ խրատներէն ալ
չդատանալով որ մ'առաւ զինքը դաշտ տարաւ, ու հոն
մէկէն վրան ինկաւ սպաննեց: Աստուած ըրածն երեսը
զարկաւ ու զինքն անիծեց, վրան ալ նշան դրաւ որ մէկը
զինք չմեռցընէ: Այսպէս Կայէն երկայն ապրեցաւ, բայց
վերջապէս Ղամբէր թողը զինքն սպաննեց որսի մէջ
երէ կարծելով:

Հ. Աղամ ու Եւա ուրիշ որդի ունեցան. իրենք
քնչպէս մեռաւ:

Պ. Աղամ Արեւին տեղ ուրիշ որդի մը՝ երկիւղած
Սեթն ունեցաւ, եւ անկէց ետքը շատ տարի ալ ապրե-
լով 930 տարւան բարի մահուամբ մեռաւ:

ՀԱՏՈՒԱԾ Պ.

Որդիք Աստուծոյ ու Որդիք մարդկան:

Հ. Որդիք Աստուծոյ որոնք են:

Պ. Որդիք Աստուծոյ են Սեթայ զաւկրներն որ
իրենց հօրը պէս առաքինի ու աստուածապաշտ էին:

Հ. Որդիք Աստուծոյ բուռածներուն մէջէն երեւե-
լիներն որոնք են:

Պ. Ե. Ենովք՝ որ 365 տարի ապրեցաւ, եւ Աս-
տուծոյ շատ հաճոյ ըլլալով՝ ողջ աշխարհքէս վերացաւ:
Բ. Մաթուսաղա՝ որ 969 տարի ապրեցաւ, ասկից աւելի
երկայն ապրող մարդ չեղաւ աշխարհքիս վրայ: Գ. Նյ՝
որն որ մարդկային ազգին երկրորդ հայրն եղաւ:

Հ. Որդիք մարդկան որոնք են:

Պ. Որդիք մարդկան են Կայէնի զաւկրներն որ ի-
րենց հօրը պէս ամպարիշտ մարդիկ էին:

Հ. Արդիք մարդկան ըսուածներուն մէջէն երեւելիներն որոնք են:

Պ. Ա. Ենոք՝ որուն անուամբը կայէն իր հայրը քաղաք մը շինեց: Բ. Ղամկը. ասիկա շատ զաւկըններ ունեցաւ, որոնցմէ Յովբէլ՝ հովուական կենաց սկիզբը ըրաւ: Յովբաղ՝ երգերու ու երաժշտական գործիքներու գտիչ եղաւ: Թովբէլ՝ դարբնութիւն գտաւ: Նոյեմա՝ Թովբէլայ քոյրը կտաւ գործելու եղանակն հնարեց:

Հ. Արդիք Աստուծոյ միշտ բարի մնացի՛ն:

Պ. Արդիք Աստուծոյ մարդկան Արդւոց հետ խնամութիւն ընելով կամաց կամաց չարացան, մինչեւ աշխարհքիս բոլոր մարդկանց բարքը գէշցաւ: Ասոնցմէ ծնան հսկայ ու ամբարիշտ մարդիկ որոնք զԱստուած մոռցան:

Ք Լ Ո Ւ Թ Բ.

ԶԲՀԵՂԵՂԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԱԲՐԱՀԱՄԻՆ ԿՈՉՈՒՄԸ

(2345—1915)

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ա •

Ջրհեղեղ:

Հ. Աստուած մարդկան անկարգութիւնը ինչպէս պատժեց. Նոյի ինչ պատուէր տուաւ:

Պ. Աստուած տեսնելով մարդկան բարուց գէշութիւնը, միտքը դրաւ որ թէ մարդն ու թէ անասունները երկրիս վըսպէն ջնջէ ջրհեղեղով: Աս մարդիկներուն մէջ մինակ Նոյ գտնուեցաւ, որ արդար ու Աստուծոյ հաճոյքը ըլլալուն իր ընտանիքովը գալու պատուհասէն ազատեցաւ: Աստուած՝ ըլլալէքն յառաջուց Նոյին իմացուց: Հրամայեց անոր որ մեծ նաւ (Տապան) մը շինէ եւ իր ընտանիքն ու ամէն տեսակ սուրբ ըլլող կենդանիներէն եօթնական ջուխտ ու անսուրբ ըլլողներէն մէյմէկ ջուխտ, եւ ամէն թէ իրենց ու թէ կենդանիներուն ապրուստին համար պէտք եղածը հետն առած մէջը մտնէ: Նոյ աս հրամանը շկատարած 100 տարի, գալու ջրհեղեղը մարդկանց կը քարոզէր ու զիրենք ապաշխարութեան կը յորդորէր, բայց անօգուտ:

Է. Ձրհեղեղն ինչպէս եղաւ :

Պ. Երբոր որոշեալ ժամանակն եկաւ, Նոյ նաւը մտաւ, Աստուած ալ դուռը վըայէն գոցեց: Մէյ մ'ալ երկրին անդունդները պատուեցան եւ երկինքէն սկսաւ սաստիկ անձրեւ մը, որ քառասուն օր քառասուն գիշեր տեւեց, եւ ջուրը մինչեւ ամենէն բարձր լեռները ծածկելով դուրս մնացած բաները խղղուեցան: Ջուրը 150 օր երկրին երեսը մնալէն ետեւ, Աստուած հով մը խաւրեց, որով ջրերը իջնալու սկսան, ու տապանն ալ Հայաստան Արարատ լեռան վըայ նստաւ: Քառասուն օրէն Նոյ ազուա մը թողուց իմանալու համար թէ ջուրը ցամքեր է. գնաց ազուաւր եւ ետ չգարձաւ: Եօթն օրէն Նոյ աղաւնի մը թողուց, որ գնաց ու կենալու տեղ չգտնելով ետ դարձաւ: Եօթը օրէն նորէն թողուց աղաւնին, որ գնաց ու իրիկուան դէմ բերանը ձիթենուղ ծիւղ մ'առած ետ դարձաւ: Անցաւ եօթն օր դարձեալ թողուց աղաւնին որ գնաց եւ ալ չերեցաւ:

Ան ատեն Նոյ Աստուծոյ հրամանաւր, տապանէն դուրս ելաւ, ամբողջ տարի մը մէջը կենալէն ետեւ, ու սուրբ կենդանիներէն՝ Աստուծոյ շնորհակալութեան ողջակէզ մատոյց, որ Աստուծոյ շատ հաճոյ եղաւ: Անոր համար Աստուած զինքն ու իր որդիքն օրհնեց: Եւ իրենց հրաման տուաւ անասնոց միս ալ ուտելու, բայց ապապրեց միանգամայն որ կենդանուղ միսն արիւնտ չուտեն: Նաեւ պատուիրեց, որ մարդու արիւն չթափեն: Ետքը խոստացաւ որ ասկից ետքը մէյ մ'ալ մարդկային աղգը ջրհեղեղով չպատժէ, եւ իր խոստման նշան՝ ծիրանի դօտին տուաւ:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Բ .

Նոյի որդիքը :

Է. Նոյի որդւոց անունն ինչ է. Քամ ինչու անիծուեցաւ :

Պ. Նոյ երեք որդի ունեցաւ, որոնց անունն է Սեմ, Քամ, Յաբէթ: Նոյ երկիր բանել սկսելով այդի տնկեց, ու գինուղ ոյժը չգիտնալուն՝ հեղ մը շատկեկ խմելով՝ գինուղած՝ գնաց մերկ պառկեցաւ: Իր որդիքներէն Քամ՝

հայրն ասանկ վիճակի մէջ տեսնելով՝ դնաց ծաղրելով
մէկալ եղբարցը պատմեց. բայց Սեմ ու Յաբէթ լաթ
մ' առած ետեւ ետեւ երթալով դացին հօրերնուն մեր-
կութիւնը ծածկեցին: Երբ որ Նոյ սթամիեցաւ ու քամայ
բրածն իմացաւ, անոր քանան որդին անիծեց, որ ծառայ
ըլլայ մէկալ երկու եղբարցը: Իսկ Սեմն ու Յաբէթը օրհնեց:

Հ. Նոյ որչափ ատեն ասլրեցաւ:

Պ. Նոյ ջրհեղեղէն ետքը 350 տարի ալ ասլրեցաւ
ու 950 տարւան մեռաւ:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Գ .

Աշտարակացի խոռոթիս:

Հ. Սեմ, քամ, Յաբէթ ջրհեղեղէն ետքը որչափ
ատեն մէկտեղ մնացին:

Պ. Խիստ քիչ, վասն զի Աստուծոյ օրհնութեամբ
բը շուտ մը բաղմանալով ու տեղերնին իրենց քիչ դա-
լով, հարկադրեցան ուրիշ երկիր փնտռելու ելլել. ուս-
տի Սենաարայ երկիրը դաշտ մ' եկան:

Հ. Սենաարայ դաշտը ինչ պատահեցաւ:

Պ. Հոս ուղեցին ցրուելէն յառաջ՝ մինչեւ երկինք
հասնող բարձր աշտարակ մը շինել, եւ անով երկրիս վրայ
անմահ յիշատակ մը թողուլ, բայց Աստուած անոնց ամ-
բարտաւանական խորհուրդը չհաւնելով՝ լեզունին խառ-
նակեց, որով իրար չհասկընալով՝ սկսածնին չի կրցան
յառաջ տանիլ ու երկրիս վրայ ասդին անդին ցրուեցան:
Աս պատճառաւ նոյն տեղը Բաբել (խառնակութիւն)
կոչուեցաւ:

Հ. Մարդիկ ցրուելէն ետեւ ինչպէս կեանք ան-
շուցին, եւ Աստուած ինչու իրեն մասնաւոր ազգ մ' ընտրեց:

Պ. Մարդիկ ասանկ ցրուելէն ետեւ, իրենք զիրենք
իրենց ցանկութեան ձեռքը թողուցին, կամաց կամաց
զԱստուած բոլորովին մոռցան, եւ սկսան ջուրը, հողը, ա-
րեւը, լուսինը, նոյն իսկ մարդն ու կենդանիները՝ Աստու-
ծոյ տեղ պաշտել: Աստուած՝ որ խոստացած էր, թէ
աշխարհքս մէյ մ' ալ ջրհեղեղով չի պատժեր, զիրենք
երեսէ ձգեց, բայց իր խոստացած Փրկիչը խրկելու համար
ան կռապաշտ մարդկան մէջէն ընտրեց ազգ մը, զորն որ

իրեն սեպհական ժողովուրդ մ'ըրաւ, եւ առանձին կերպով կը նախախնամէր: Աս ազգին անունը Եբրայեցի կամ Հրեայ է, եւ ետքէն Իսրայելացի ալ կոչուեցաւ, իսկ նախահայրն եղաւ Աբրահամ:

Փ Լ Ո Ի Խ Փ.

ԱՔՐԱՀԱՄՈՒ ԿՈՉՈՒՄԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՍՐԱԵԵԼԱՅԻՈՑ ԵՓԻՊՏՈՒՆ ԵԼԼԵԼԸ:

(1915—1500 կամ 1485)

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա ծ Ա.

Աբրահամ:

Հ. Աբրահամ ով է. Աստուած զինքն ուր կանչեցինչ խոստացաւ:

Պ. Աբրահամ Յեմայ ցեղէն Թարայի որդին է, որն որ Քաղդէացոց Ուր քաղաքը ծնաւ: Առապաշտութիւնը իր ցեղին մէջն ալ մտած էր, բայց ինք Աբրահամ ճշմարիտ Աստուածը կը պաշտէր: Աստուած կանչեց զԱբրահամ, եւ ըսաւ որ ելէ իր հայրենի երկրէն ու իր ցուցընելու երկիրն երթայ. խոստացաւ միանգամայն որ զինք մեծ ազգի մը հայր պիտ'որ ընէ, եւ իր զաւկրներէն պիտի ծնանի Փրկիչը: Աբրահամ հնազանդելով իր եղբոր որդին Ղովտն ու Սառա իր կինը ու ծառաներ ու անասուններ հետն առած Քանանացոց երկիրն եկաւ, որ շատ աղուոր ու պտղաբեր երկիր մըն էր: Հոս Աստուած նորէն երեւցաւ ու ըսաւ. Աս երկիրը քեզի ու քու որդւոյդ պիտ'որ տամ: Աբրահամ ալ (Բեթելի մօտ) Աստուծոյ սեղան շինեց ու շնորհակալ եղաւ: Ասկից ետքը սովի պատճառաւ Եգիպտոս դնաց իր Սառա կնոջը հետ, ու անկից պարզեւներով եկաւ նորէն Բեթել բնակեցաւ,

Հ. Աբրահամ Ղովտէն ինչու բաժնուեցաւ:

Պ. Աբրոյր Աբրահամու ու Ղովտայ ստացուածները խիստ շատցան, ու տեղերնին իրենց նեղ կու գար, իր ու Ղովտայ հովիւներուն մէջ կռիւն անպակաս էր: Աս կռիւներուն վերջ մը տալու համար, Աբրահամ Ղովտայ աղաչեց որ իրմէ բաժնուի. Նայէ, ըսաւ, Ղովտայ, եթէ

դուն աջ կողմը կ'երթաս, ես ձախ, թէ որ դուն ձախ՝ ես
 աջ կողմը կ'երթամ: Այսպէսով իրարմէ բաժնուեցան:
 Ղովտ Յորդանան գետին քովի երկիրներուն աղուորու-
 թեան համար, ան կողմերն ընտրեց ու Սողոմ քաղաքին
 մէջ բնակեցաւ: Բայց հոն իրեն ձախորդութիւն մը պա-
 տահեցաւ:

Հ. Ղովտն ինչպէս գերի ինկաւ, եւ Աբրահամ
 ինչպէս զինքն ազատեց:

Պ. Չորս թագաւորք Սողոմացւոց թագաւորին
 դէմ պատերազմի ելան: Ասիկակ ուրիշ չորս թագաւոր-
 ներ օգնութեան կանչեց. բայց անոնց հետ մէկտեղ յաղ-
 թուելով՝ Սողոմ քաղաքն առնուեցաւ, ու Ղովտ իրեն-
 ներովը գերի ինկաւ: Աբրահամ աս լսելուն պէս, իր ծա-
 ուաները ժողովեց 318 հոգիի շափ, գնաց զարկաւ թշնա-
 մին ու յաղթեց: Ղովտն ու մէկալ գերի ինկածներն ա-
 զատեց ու բոլոր առածնին ետ դարձուց:

Հ. Աստուած Աբրահամին ինչ եղանակաւ զաւակ
 խոստացաւ, եւ Աբրահամին գթութիւնն ինչպէս երեւցաւ:

Պ. Օր մը Աբրահամ իր վրանին դրան առջեւ նրս-
 տած ատեն՝ հեռուանց երեք հոգի տեսաւ, որ դէպ իր
 կողմը կու գային: Ասոնք հրեշտակ էին մարդու կերպա-
 ղանքով: Աբրահամ անմիջապէս անոնց դիմացը վազեց, զի-
 րենք սիրով ընդունեցաւ, ու ծառի մը տակ իրենց կէս-
 օրուան կերակուր պատրաստել տուաւ: Աերակրէն ետեւ
 հրեշտակներէն առաջինը (որն որ Աստուած էր) ըսաւ
 Աբրահամին. Գալ տարի Սառա քու կինդ աս ծերու-
 թեան ատեն որդի մը պիտ'որ ունենայ: Այսպիսի ան-
 հաւատալի բանի մը վրայ Սառա ծիծաղեցաւ: Բայց հրեշ-
 տակը զինքն յանդիմանեց ըսելով, Աստուծոյ քով ան-
 կարելի բան չկայ:

Արբոր երթալու եղան՝ հրեշտակներէն մէկը Աբրա-
 համին իմացուց որ Սողոմ ու Գոմոր քաղաքները կործա-
 նելու կ'երթան, անոնց մեղացը համար: Աբրահամ գթա-
 լով՝ աղաչեց որ անոնց խնայեն: Յանձն առաւ հրեշտակը
 որ եթէ անոնց մէջ տասը արդար ալ միայն գտնուելու
 ըլլայ խնայեն եւ ճամբայ ելան:

Հ. Սողոմ ու Գոմոր քաղաքները ինչպէս կոր-
 ծանեցան:

Պ. Աբբոր հրեշտակները իրիկուան դէմ Սողոմ հասան, Ասիտ դրան քով նստած ըլլալով, զանոնք տեսնելուն պէս, առանց ճանչնալու անոնց առջեւը վազեց, տուն տարաւ իրենց կերակուր հանեց: Հրեշտակները իրենց գալուն պատճառը Ասիտայ իմացուցին եւ ըսին անոր որ իր կինն ու երկու աղջիկներն հետն առած քաղքէն հեռանայ: Առտուանց լուսըննալու մօտ հրեշտակք անոր ու կնոջ եւ իրենց երկու աղջկան ձեռքէն բռնած՝ քաղքէն դուրս հանեցին: Ասիտայ պատուիրեցին որ ամենեւին ետեւ չնայի ու առդին անդին չկենայ, հապա որչափ կարելի է շուտ՝ լերան վրայ ելլէ, որպէս զի չըլլայ թէ իրեն ալ բան մը պատահի: Արեւը ծագեցաւ չծագեցաւ՝ մէյ մ'ալ Սողոմայ ու Գոմորայ վրայ ծծումք ու հուր տեղաց, ինչ որ գտաւ՝ այրեց, լափեց, մոխիր դարձուց: Իսկ Ասիտայ կինն հետաքրքրութեամբ ետեւը նայելով աղի արձան եղաւ:

Հ. Աբրահամ խոստացուած որդին ունեցաւ: Անունն ինչ դրաւ:

Պ. Աստուած խոստացած էր Աբրահամին որ զինքը մեծ ազգ պիտ'որ ընէ, եւ նոյն իսկ Փրկիչն իր ցեղէն պիտ'որ ծնանի. բայց ինք Աբրահամ դեռ անորդի էր: Ստոյգ է ինք ուրիշ որդի մ'ունէր Իսմայէլ անուամբ իր երկրորդ կնոջմէն. բայց Աստուած յայտնած էր անոր թէ Իսմայէլը չէ, հապա Իսահակ պիտ'որ ըլլայ իր ժառանգը եւ անկից պիտ'որ ծնանի Փրկիչը: Հրեշտակին խոստացած ատենէն ճիշդ տարի մը ետքը որդի մ'ունեցաւ, որուն անունը Իսահակ դրաւ, եւ Աստուծոյ հրամայելովն ութօրեայ թլփատեց: Աս թլփատութիւնը Աստուած իր խոստմանը նշան դրաւ, եւ հրամայեց որ ամէն արու ութօրեայ թլփատուի:

Հ. Աստուած ինչպէս փորձեց զԱբրահամ:

Պ. Հազիւ թէ Իսահակ մեծցաւ, Աստուած զԱբրահամ փորձելու համար, գիշեր մը իրեն երեւցաւ ու ըսաւ. Մէկհատիկ սիրելի զաւակդ Իսահակն առ իմ ցուցընելու լերանս վրայ ինձի զոհ ըրէ: Աբրահամ շուտ մը հնազանդեցաւ, գիշերանց ելաւ փայտ ջարդեց, էջը համեմեց ու երկու ծառայով Իսահակն ալ հետն առած ճամբայ ելաւ: Երեք օր ճամբայ ընելէն ետեւ, երբ որ

լեռն հասան, ծառաները հոն թող տուաւ զրհին համար պատրաստած փայտը Իսահակայ կռնակը տուաւ, իսկ սուրն ու հուրը ինքն առած՝ սկսան լեռն ելլել: Ճամբան Իսահակ հօրն հարցուց. Հայր, հուր ու փայտ ունինք, զոհին ոչխարն ո՞ւր է: Հայրը պատասխանեց թէ Աստուակը հողայ, որդեակ: Ասանկով Ճամբանին յառաջ տարին Երբոր լեռան գլուխն հասան, Աբրահամ սեղան շինեց, փայտերը վրան դիզեց, որդին ալ կապած վրան հանեց: Չեռքի սուրը վերցուց որ զարնէ, մէյ մ'ալ յանկարծ հրեշտակ մը զինքը կանչեց ու բաւ. Տղուդ մի դպչիր. հիմակ իմացայ որ Աստուծմէ կը վախնաս. որովհետեւ իրեն համար քու մէկհատիկ զաւկիդ չի խնայեցիր: Աբրահամ աչքը վեր վերցուց տեսաւ որ հոնտեղի ծառին վրայ խոյ մը եղջիւրներէն կախուեր կեցեր է, գնաց առաւ ու որդւոյն տեղ Աստուծոյ զոհ բրաւ: Աստուած Աբրահամին աս մեծ հնազանդութեան համար, իրեն երկինքի աստղներուն ու ծովու աւազներուն չափ անթիւ անհամար զաւակ խոստացաւ:

Հ. Սառա ո՞ւր եւ երբ մեռաւ:

Պ. Սառա քանանացուց քեբրոն քաղաքը 127 տարւան մեռաւ: Աբրահամ վրան սուգ բռնեց, ու Մամբրէին դիմացը կրկին այրը գնելով՝ Սառային մարմինը մէջը թաղեց:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ն Թ Բ .

Իսահակ:

Հ. Իսահակ երբ եւ ինչպէս կարգուեցաւ:

Պ. Սառային մեռնելէն երեք տարի ետքը, Աբրահամ Եղիազար ծառան Միջագետք իր աղգակնացը խաւրեց, որ անկից Իսահակ որդւոյն աղջիկ մը գտնէ բերէ անոր կին ըլլալու համար: Եղիազար տիրոջն ուղտերէն 10 հասան հեան առած, աղնիւ ու պատուական բաներով բեռնաւորած՝ Միջագետք գնաց, եւ Աստուծոյ աղաչեց որ անջի աղջիկն որ իրեն եւ իր ուղտերուն ջուր խմցրնէ, անի ըլլայ Իսահակին կինը: Նոյն միջոցին Ռեբեկան՝ Բաթուէլի աղջիկը նոյն նշանները կատարելով՝ առաւ Իսահակին տարաւ, որն որ անոր հետ կարգուեցաւ:

Հ. Իսահակ ինչ որդի ունեցաւ. Եսաւ անդրանկութիւնն ինչպէս կորսնցուց:

Պ. Իսահակ երկու երկուորեակ զաւկըններն ունեցաւ Եսաւ ու Յակոբ: Անդրանիկն Եսաւ, որն որ մազոտ էր, մեծնալով քաջ որսորդ եղաւ. իսկ Յակոբ հեղ բնութիւն մ' ունէր: Իսահակ իրենց հայրը՝ զԵսաւ կը սիրէր, որովհետեւ իր որսովը զինքը կը կերակրէր. իսկ Ռեբեկա՝ զՅակոբ: Օր մը երբոր Յակոբ ոսպէ թան եփած էր, Եսաւ սաստիկ անօթեցած՝ որսէն եկաւ, իրմէ խնդրեց որ եփած ոսպնաթանն իրեն տայ: Յակոբ՝ Անդրանկութեանդ իրաւունքը կու տաս նէ՛ կեր, ըսաւ. Եսաւ երդմամբ անդրանկութեան իրաւունքէն հրաժարեցաւ ու նստաւ ոսպնաթանը կերաւ:

Հ. Յակոբ Եսաւայ տեղ՝ հօրմէն ինչպէս օրհնուեցաւ:

Պ. Իսահակ երբ որ ծերացաւ ու աչուրներն ալ չէին տեսներ, ուղեց իր անդրանիկ որդին Եսաւն օրհնել, ուստի զինքը կանչեց եւ ըսաւ. Գնա՛ որս մը գտի եւ ուզածիս պէս եփէ որ չմեռած՝ ուտեմ եւ զքեզ օրհնեմ: Ռեբեկա աս լսելով՝ Յակոբայ ըսաւ որ երթայ երկու ուլ բերէ. Ես, ըսաւ, հօրդ սիրած կերակուրը կ'եփեմ, ձեռքդ կու տամ, որ իրեն տանիս, որպէս զի զքեզ օրհնէ: Յակոբ զնաց ըսածը կատարեց: Ռեբեկա կերակուրն եփեց, Եսաւին զգեստները Յակոբին հագցուց, ձեռուրներն ու վիզը ուլերուն մտրթովը ծածկեց, եփած կերակուրը ձեռքը՝ հօրը խաւրեց: Իսահակ իրեն հարցուց թէ ո՞վ է. Յակոբ՝ Քու անդրանիկ զաւակդ եմ ըսաւ. եւ որսն կեր ու զիս օրհնէ: Հայրը՝ կերակուրն ասանկ շուտ պատրաստելէն ու ձայնէն տարակուսելով՝ մօտ կանչեց ու շօշափեց եւ ըսաւ. Չայնդ Յակոբայ ձայնն է, բայց ձեռուրներդ Եսաւինն են: Ետքը բերածն առաւ կերաւ ու զինքն օրհնեց, որ եղբօրը վրայ տիրէ եւ ամէն ազգերը զինքն օրհնեն: Հազիւ թէ Յակոբ դուրս ելած էր, անդիէն Եսաւ ալ իր պատրաստած կերակրովը ներս մտաւ: Իսահակ երբոր անոր ո՞վ ըլլան իմացաւ, շատ զարմացաւ. բայց Յակոբայ տուած օրհնութիւնն ետ չառաւ: Եսաւ ասոր վրայ այլայլած՝ հօրն ազաչեց որ զինքն ալ օրհնէ. եւ այնչափ ըրաւ, որ հօրը սիրտը շարժելով՝ իրեն ալ մէկ քանի օրհնութեան խօսքեր ըսաւ:

Հ. Եսաւ հօրն օրհնութենէն զըկուելուն համար Յակոբայ բան մ'ըրաւ :

Պ. Եսաւ հօրն օրհնութենէն զըկուելուն համար եղբօրն ոխ պահեց. միտքը դրաւ որ հօրը մեռնելէն ետեւ զինքն սպաննէ :

Հ. Ռեբեկա Եսաւայ միտքն իմացաւ նէ ինչ ըրաւ :

Պ. Ռեբեկա Եսաւայ միտքն իմացաւ նէ, շատ տրամեցաւ, եւ տեսնելով որ Յակոբայ կեանքն ապահով չէ, զինքն առաւ Խառան իր եղբօրը Լաբանայ խաւրեց :

88 ; Ա Տ Ո Ւ Ա ժ Գ •
Յակոբ :

Հ. Յակոբ Խառան դացած ատեն ճամբան իրեն ինչ պատահեցաւ :

Պ. Յակոբ Խառան դացած ատեն ճամբան գիշերը վրայ հասնելով՝ հարկ եղաւ որ բաց դաշտի վրայ անցընէ, ուստի քար մ'առաւ, գլխուն տակ դրաւ պառկեցաւ : Քնոյն մէջ սանդուղ մը տեսաւ, որուն ծայրը մինչեւ երկինք կը հասնէր, ու վրայէն հրեշտակները կ'ելլէին ու կ'ինջնէին. եւ Աստուած սանդուղին գլուխը կեցած՝ իր խոստումները կը նորոգէր : Յակոբ ասկէց սիրտ առած արթնցաւ, եւ Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալէն ետեւ, նորէն ճամբան յառաջ տարաւ :

Հ. Յակոբ Լաբանին քով ինչպէս ընդունելութիւն գտաւ :

Պ. Յակոբ Լաբանին քով շատ աղէկ ընդունելութիւն գտաւ, եւ շատ տարի անոր քով մնաց, անոր երկու աղջիկանը՝ Լիան ու Ռաքելին հետ կարգուեցաւ, երկուքին համար ալ եօթնական տարի Լաբանին ծառայելով : Ասկից վերջը երբոր ուզեց անկից բաժնուիլ, Լաբան զինքը թողուլ չուզեց, եւ անոր խնդրելովն ոչխարին խայտախարիւն (սեւ ու ճերմակ կէտերովը) եւ այծին ճերմակը խոստացաւ վարձք տալ : Յակոբ աս պայմանով կեցաւ, ու վեց տարի մ'ալ ծառայեց, եւ զինքն հարստացընելով՝ ոչխարի եւ այծի, խել մը ծառաններու եւ աղախիններու տէր ըրաւ :

Հ. Լաբան Յակոբայ հարստանալը տեսաւ նէ ինչ ըրաւ :

Պ. Լաբան Յակոբայ հարստանալը տեսնելով՝ սկը-
սաւ վրան նախանձիլ ու ծուռ աչքով նայիլ: Աստուած
հրամայեց Յակոբայ որ ելլէ իր հայրենիքը դառնայ: Ուս-
տի Յակոբ շուտ մը կանայքն ու որդիքն ուղտ հեծցուց ու
բոլոր հարստութեամբը ճամբայ ելաւ: Ճամբան Աստուծոյ
օգնութեամբ ամէն վտանգներէն անվնաս խալըսեցաւ:
Անկից ետքը Մամբրէ գնաց իր Իսահակ հայրը տեսնելու
համար. հոս քիչ մը ետքը Իսահակ 180 տարւան մեռաւ:
Եսաւ ալ հօրը մահը լսելով՝ հոն եկաւ: Երկու եղբարք,
իրենց հայրը մեծ տրտմութեամբ թաղեցին:

Հ. Յակոբ ինչպէս Իսրայէլ կոչուեցաւ:

Պ. Յակոբ՝ Լաբանէն բաժնուած հայրենիքը դար-
ձած ատեն, երբ լսեց որ իր Եսաւ եղբայրը բազմութեամբ
դիմացը կու գայ՝ շատ վախցաւ, եւ Աստուծոյ աղաչեց որ
զիրենք անոր ձեռքէն ազատէ: Նոյն գիշերը իրեն հրեշ-
տակ մ'երեւցաւ, որուն հետ կռուեցաւ ու յաղթեց, եւ
մինչեւ որ զինքը չօրհնեց նէ չթողուց: Հրեշտակն անոր
անունը փոխեց Իսրայէլ դրաւ, որ Գիմակալ Աստուծոյ
ըսել է: Իր սերունդը անոր անուամբ Իսրայէլացիք կո-
չուեցան:

Հ. Յակոբ քանի որդի ունէր. Անուններն ինչ է:

Պ. Յակոբ տասուերկու որդի ունէր, որոնց անուն-
ներն են Ռուբէն, Շամսոն, Լեւի, Յուդա, Իսաքար, Չա-
բուղոն, Իան, Նեփթաղիմ, Գաթ, Ասեր, Յովսէփ,
Բենիամին:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա ծ Պ . Պ

Յովսէփ:

Հ. Յովսէփ եղբարցն ինչու ատելի եղաւ:

Պ. Յովսէփ եղբարցն անոր համար ատելի եղաւ,
վասն զի 1. Յակոբ իրենց հայրը զինքը շատ կը սիրէր ծե-
րութեան որդին ըլլալուն համար, ուստի եւ անոր առան-
ձին ծաղկեայ պատմութեան շինած էր: 2. Իրենց ատելու-
թիւնն ու նախանձն աւելի եւս մեծցաւ՝ երբ որ Յովսէփ
տեսած երկու երազն իր տղայական միամտութեամբն ա-
նոնց պատմեց:

Հ. Յովսէփայ երազներն որոնք էին:

Պ. Յովսէփայ երազներուն առջինն աս էր. Տեսայ որ, ըսաւ, ամէնքս մէկտեղ դաշտ գացեր որայ կը կապէինք. մէյ մ'ալ իմ կապած որաս ելաւ տնկուեցաւ, ու ձեր կապածներն իմինիս դարձան երկրպագութիւն ըրին: Երկրորդ երազն ալ աս էր. Տեսայ որ, ըսաւ, արեւը, լուսինն ու 11 աստղ ինծի երկրպագութիւն կ'ընէին: Երբ որ աս պատմած երազները լսեցին եղբարքն, սաստիկ նեղացան ու իրենց միտքը դրին որ զինքը մեռցընեն:

Հ. Յովսէփայ եղբարքն իրենց միտքը դրածն ինչպէս ի գործ դրին:

Պ. Յովսէփայ եղբարքը որ մը երբ որ Միւքեմ ոչխարներ արածելու գացած էին, Յակոբ զՅովսէփ խրկեց որ զիրենք տեսնէ: Ասոնք երբ որ իր գալը հեռուանց տեսան, սկսան իրենց մէջ ըսել. Ահա երազատեսը կու գայ. եկէք զինքը բռնենք սպաննենք, որ տեսած երազներուն ինչ բանի ծառայելը հասկընայ: Ռուբէն իրենց մեծ եղբայրը՝ աս զարհուրելի խորհուրդին չհաւանեցաւ, Յովսէփը անոնց ձեռքէն ազատելու եւ հօրը տանելու համար, խորհուրդ տուաւ որ հոն գբի մը մէջ իջեցընեն: Ուստի անմիջապէս ծաղկեայ պատմուճանը քաշեցին վրայէն մէկդի առին, զինքը տարին գբին մէջ իջուցին: Բայց մէյ մ'ալ տեսան որ անդիէն Իամայելացի վաճառականներ՝ Եղիպտոս կ'երթան: Մեջներնէն Յուդա ելաւ ըսաւ որ՝ Մեր եղբորը մահը մեզի ինչ օգուտ կ'ունենայ, լաւագոյն է որ զինքը ծախենք: Աս բանիս մէկալնոնք ալ հաւնելով՝ գացին Յովսէփը գբէն հանեցին եւ ան վաճառականներուն 20 դահեկանի ծախեցին: Ետէն Յովսէփայ ծաղկեայ պատմուճանն այժի արեան մէջ թաթխած իրենց հօրը խրկեցին, ըսելով թէ՛. Աս զգեստը գտանք, նայէ տղուդ պատմուճանն է: Յակոբ տեսածին պէս՝ ձանչցաւ. Չար գազանը Յովսէփս պատուեր է, ըսելով, սկսաւ լալ ու տղալ. եւ ամենեւին չէր ուզեր մխիթարուիլ:

Հ. Ա՛յ ւաճառականները զՅովսէփ ինչ ըրին:

Պ. Ա՛յ ւաճառականները զՅովսէփ Եղիպտոս տարին ու Փարաւոնի դահճապետին ծախեցին, որն որ Պետափրէս կ'ըսուէր, որուն շատ սիրելի եղաւ Յովսէփ, բայց անոր անամօթ կիներ վրան յանցանքներ ձգելով, բանադրուեցաւ:

Է. Յովսէփ բանտին մէջ ինչ ըրաւ :

Պ. Յովսէփ բանտին մէջ եղած ատեն թագաւորին տակառապետն ու մատակարարն ալ յանցանքի մը համար հոն դրուեցան : Անգամ մը երկուքն ալ զիշերը երազ տեսան, ու Յովսէփ երկուքին ալ մեկնութիւնը տուաւ : Մատակարարին ըսաւ՝ թէ երեք օրէն թագաւորը զքեզ կախել պիտ'որ տայ. եւ տակառապետին ալ՝ թէ Փարաւոն երեք օրէն զքեզ առջի պաշտօնիդ պիտ'որ հասցընէ : Եւ անոր ազաչեց որ իրեն համար Փարաւոնին բարեխօս ըլլայ, որ զինքը բանտէն ազատէ : Յովսէփայ ըսածներն եղան. բայց տակառապետը զինքը մոռցաւ :

Է. Յովսէփ բանտէն ինչպէս ազատեցաւ :

Պ. Յովսէփ բանտէն աս կերպով ազատեցաւ : Երկու տարի ետքը Փարաւոնն ալ երազ մ'ունեցաւ : Տեսաւ որ գետէն եօթը գէր երինջ ելեր կ'արածուէին. ետքը ուրիշ եօթը երինջ ելան առջինները կլլեցին : Ասոր վրայ արթընցաւ եւ նորէն քնանալով՝ ուրիշ երազ մ'ալ տեսաւ. եօթը լեցուն հասկով ցորենի տունկ մը տեսաւ. ետքը եօթը պարապ ու խորշակահար ցորենի հասկ ելան, առջի եօթը լեցուն հասկերը կլլեցին : Աս երազներէն Փարաւոն սաստիկ խռովելով՝ առտու ըլլալուն պէս, Եզիպտոսի երազահաններն ու գիտունները առջեւը բերել տուաւ. բայց երազները մեկնող չեղաւ : Այն ժամանակը Յովսէփ՝ մէկէն տակառապետին միտքն իյնալով՝ սկսաւ զինքը Փարաւոնին առջեւը խիստ գովել որ քաջ երազահան է : Ըստ մը զՅովսէփ՝ Փարաւոնին հրամանաւր՝ բանտէն հանեցին ու թագաւորին առջեւը տարին : Յովսէփ թագաւորին երազներն ասանկ մեկնեց : Եօթը գէր երինջներն ու եօթը պարարտ հասկերն, ըսաւ, առատութեան եօթը տարիներ, իսկ մեկալները՝ սովի եօթը տարիներ կը նշանակեն : Աւտի պէտք է որ, ըսաւ, հիմակուրնէ իմաստուն ու խելացի մէկը գտնես, որ անմիջապէս՝ գալու սովի տարիներուն համար առատ ցորեն պատրաստէ : Փարաւոն Յովսէփայ ըսածներուն հաւնելով՝ հանեց իր ձեռքէն մատնին, Յովսէփայ ձեռքն անցուց : Ետքը փառաւոր զգեստներ հագցընել տուաւ, վիզը ոսկի մանեակ դրաւ. ու զինքը բոլոր Եզիպտոսի կառավար ըրաւ :

Է. Յովսէփ իր պաշտօնն ինչպէս կատարեց :

Պ. Յովսէփ իր պաշտօնը շատ աղէկ կատարեց: Վասն զի իր ըսածին համաձայն՝ առատութեան եօթը տարիները հասնելով՝ ցորենի համբարանոցները լեցրնել ու պահել տուաւ: Ետքը ատենին՝ սովի տարիներն ալ սկսան: Ան ատեն Յովսէփ համբարանոցները բացաւ, բոլոր երկրին հաց հասցուց. անանկ որ դրացի երկիրներէն ամէն մարդ ցորենի համար Եգիպտոս կը վազէր:

Հ. Յովսէփայ եղբարքն ինչու Եգիպտոս եկան:

Պ. Յովսէփայ եղբարքը Եգիպտոս եկան որ ցորեն գնեն, վասն զի Քանանացուց երկիրն ալ սովը սաստկանալով՝ Յակոբ իրենց հայրը զիրենք հոն խաւրեց:

Հ. Յովսէփ իր եղբարց ինչ ըրաւ:

Պ. Յովսէփ եղբայրները տեսնելուն պէս՝ զանոնք ծանչցաւ եւ հետերնին խստութեամբ վարուեցաւ: Եւ երբոր իմացաւ որ Բենիամին իրենց միւս եղբայրը հօրը քովն է, ցորենը տալով խրկեց, որ երթան իրենց միւս եղբայրն ալ բերեն. եւ մինչեւ իրենց դառնալը Շմաւոնը քովը պահեց:

Հ. Յովսէփայ եղբարքն եղածները իրենց հօրը պատմեցին նէ, Յակոբ Քենիամին թողնուց որ իրենց հետ երթայ:

Պ. Յովսէփայ եղբարքն երբոր եկան, եղածները իրենց հօրը պատմեցին, Յակոբ Բենիամինը մէկտեղ տանելու երկայն ատեն դէմ դրաւ. բայց երբոր ցորենը լմնցաւ եւ երկրորդ անգամ հարկ եղաւ նորէն Եգիպտոս երթալ ցորեն գնելու, ան ատեն շատ դժուարութեամբ հաւանեցաւ որ Բենիամինն ալ իրենց հետ երթայ: Ասանկով Յակոբայ որդիքը Բենիամինն ալ մէկտեղ առած՝ Եգիպտոս եկան:

Հ. Յովսէփ իր եղբարքն երկրորդ անգամուն ինչ պէս ընդունեցաւ:

Պ. Յովսէփ իր եղբարքն երկրորդ անգամուն շատ սիրով ընդունեցաւ. մանաւանդ Բենիամինը տեսնելով՝ արտաքոյ կարգի ուրախացաւ, եւ իրենց հօրն առողջութիւնն ալ հարցուց: Ետքէն իրենց հետ սեղանի նստաւ. սեղանէն ետքը անոնց քուրձերը (ցորենի տոպրակները) լեցրնել տալով իրենց հօրը խաւրեց: Բայց ծածուկ Բենիամինին քուրձին մէջ իր արծաթե գաւաթը գնել տուաւ:

Հ. Յովսեփայ եղբարց ճամբան ինչ պատահեցաւ:

Պ. Յովսեփայ եղբարքն հազիւ թէ քիչ մը հեռացած էին, մէյ մ'ալ Յովսեփ անոնց ետեւէն մարդ խաւրեց, ու զիրենք յանդիմանեց, իր արծաթէ դաւաթը գողնալնուն համար, եւ փնտուելով՝ դաւաթը Բենիամինին քուրձին մէջ գտան: Աւտի Բենիամին պէտք էր Յովսեփայ քով գերի մնալ: Ան ատեն Յուդա՝ լալով ոտքն ինկաւ եւ աղաչեց որ ինքն անոր տեղ մնայ: Իսկ Բենիամին՝ եղբարցը հետ իր հօրը դառնայ, վասն զի հայրը զինքը շատ կը սիրէ, ըսաւ, եւ դժուարաւ ալ թող տուաւ իրենց հետ գալու:

Հ. Յովսեփ ինք զինքն եղբարցը ինչպէս յայտնեց:

Պ. Յովսեփ՝ երբոր եղբարցը, թէ իրենց հօրը, ու թէ եղբօրը դէմ ցուցրցած սէրը տեսաւ նէ, ալ չկրնալով դիմանալ՝ բոլոր ծառաները դուրս հանեց ու ինք զինքն յայտնեց ըսելով՝ Ես Յովսեփ ձեր եղբայրն եմ, դացէք հօրս ըսէք, ըսաւ, որ շուտ մը իր ընտանիքն առնէ գայ, որ մնացած սովի տարիներուն մէջ զինք կերակրեմ:

Հ. Յակոբ երբոր լսեց ինչ ըրաւ:

Պ. Յակոբ երբոր իր որդիքներէն լսեց թէ Յովսեփ որդին կենդանի է, ու բոլոր Եգիպտոսի վրայ կ'իշխէ, ի սկզբան շահտաց. բայց ետքէն զինքը տանելու համար խաւրուած կառքերը տեսնելով՝ շատ ուրախացաւ, եւ չմեռած, ըսաւ, կ'ուզեմ զինքը տեսնել: Բայց երթալէն յառաջ ուզեց Աստուծոյ կամքն իմանալ, անոր համար զոհ մատոյց: Աստուած տեսլեան մէջ անոր երեւցաւ ու ըսաւ. Մի վախնար, քու որդիքդ Եգիպտոս մեծ ազգ պիտ'որ ընեմ ու ետքը անկէ պիտի հանեմ: Յակոբ ասոր համար իրենները առաւ ճամբայ ելաւ:

Հ. Յովսեփ հօրը գալը լսեց նէ ինչ ըրաւ:

Պ. Յովսեփ հօրը գալը լսեց նէ, անմիջապէս կառք մտաւ, զինքը դիմաւորելու գնաց. իրար տեսնելնուն պէս պագտուեցան եւ ուրախութենէն սկսան լալ: Աերջէն զինքն առաւ Փարաւոնին տարաւ, որն որ շատ ուրախացաւ ու զինքը Գետեմ բնակեցուց:

Հ. Յակոբ ինչպէս ու քանի տարւան մեռաւ:

Պ. Յակոբ երբոր մահուան դուռն հասաւ, Յովսեփն իրեն կանչեց, անոր երկու որդիները Մանասէն ու

Եփրեմն օրհնեց ու իր որդւոցը կարգն անցուց: Նոյնպէս միւս որդիներն օրհնեց եւ Յուդային խոստացաւ, որ Փրբկիչն իր ցեղէն պիտի ծնանի: Ետքը իրենց ապսպրեց որ մեռնելէն ետեւ զինք հօրը զերեզմանին մէջ թաղեն: Աս ըսելէն ետեւ 147 տարւան մեռաւ: Յովսէփ հօրը բաղձանաց համաձայն՝ անոր մարմինը մեծ հանդիսութեամբ՝ եղբարցը հետ առաւ Քանանացոց երկիրը թաղեց:

Հ. Յովսէփ երբ ու քանի տարւան մեռաւ:

Պ. Յովսէփ հօրը մեռնելէն 50 տարի ետեւ 100 տարւան մեռաւ: Մեռնելէն յառաջ եղբարցը ապսպրեց որ Քանանացոց երկիրը դարձած ատեննին՝ իր ոսկրներն ալ մէկտեղ տանին, անոնք ալ խօսք տուին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ .

ԻՍՐԱՅԵԼԱՅԻՈՑ ԵԳԻՊՏՈՍԻՆ ԵԼԼԵԼԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԱՒԵՏԵԱՑ
ԵՐԳԻՐԸ ՄՏՆԵԼԸ
(1500—1460)

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ա .

Խորայեղացիք ու Մովսէս:

Հ. Յովսէփայ մեռնելէն ետեւ Խորայեղացիք ինչ վիճակ ունեցան:

Պ. Յովսէփայ մեռնելէն ետեւ Եգիպտոսի ուրիշ թագաւորներ դալով, որոնք Յովսէփը չէին ճանչնար, եւ Խորայեղացոց սաստիկ շատնալը տեսնելով՝ վախցան որ չըլլայ թէ ապտամբին, անոր համար ալ կ'ուզէին զանոնք ամէն տեսակ բռնութիւններով տկարացընել: Բայց ասով ալ երբոր անոնք դարձեալ կը շատնային, ան ատեն Փարաւոն թագաւորը հրամայեց որ անոնց նորածին մանչ տղաքը ջուրը ձգեն:

Հ. Աստուած Խորայեղացիներն աս խեղճութենէն ինչպէս խալրեց:

Պ. Աստուած Խորայեղացիները աս խեղճութենէն խալրեսրու համար՝ Մովսէսն իրենց ազատիչ խրկեց: Ասոր մայրը երբոր զինքը ծնաւ, երեք ամիս պահելէն ետեւ՝ կպրածիւթով ծեփած կողովի մը մէջ դրաւ ու տարաւ Նեղոս գետ ձգեց: Ըստ պատահման թագաւորին ազջի-

կը կողովը տեսաւ ու մէջի տղուն վրայ մեծ գութ ունեցաւ եւ տղուն մօրը յանձնեց, որ զանիկա սնուցանէ: Երբ որ Մովսէս քիչ մը մեծցաւ, թագաւորին աղջիկը զինքն իրեն որդեգիր առաւ եւ անոր ամէն տեսակ գիտութիւն սորվեցընել տուաւ:

Հ. Մովսէս թագաւորին պալատը որչափ ատեն կեցաւ:

Պ. Մովսէս թագաւորին պալատը շուրջ 40 տարւան կեցաւ: Ինք ան կռապաշտ մարգիկներուն մէջ աստուածապաշտ մնաց. իր եղբարց քաշածներուն վրայ շատ կը ցաւէր եւ զիրենք կը մխիթարէր ու անոնց սիրտ կուտար: Անգամ մը տեսաւ որ Եգիպտացւոյն մէկը Իսրայելացի մ'անխնայ կը ծեծէ, ինք զինքը չկրնալով բռնել զարկաւ սպաննեց զԵգիպտացին: Մովսէսին աս գործքը շուտ մը իմացուելով թագաւորը շատ նեղացաւ, ասոր համար Մովսէս Մադիանացւոց երկիրը փախաւ, եւ հոն, Յոթոր անուամբ քահանայի մը քով ծառայութեան մտաւ. 40 տարի անոր ոչխարներն արածեց ու անոր աղջիկը իրեն կին առաւ:

Հ. Մովսէս ժողովուրդն աղատելու պաշտօնն ինչպէս ընդունեցաւ:

Պ. Մովսէս անգամ մը ոչխարներն արածելու ատեն Քորեբ լեւան վրայ բռնկած մարենի մը տեսաւ, որ պրելով չէր հատներ: Աոր վրայ զարմանալով ուզեց քօյն երթալ նայիլ թէ ինչ է: Բայց բոցին մէջէն ձայն առաւ որ կ'ըսէր. Ես Աբրահամու, Իսահակայ ու Յակոբայ Աստուածն եմ. իմ ժողովրդեանս՝ Եգիպտոսի մէջ քաշածները տեսայ, եւ հիմակ զքեզ Փարաւոնին պիտի խորկեմ, որ զիրենք անկից հանես ու կաթ եւ մեղը բխող երկիրը տանիս: Մովսէս իր ախարութիւնը ճանչնալով՝ աղաչեց Աստուծոյ որ ուրիշ մը խաւրէ: Բայց Աստուած, Ես հետդ եմ, բսաւ, եւ Ահարոն եղբայրդ ալ քեզի ընկեր ըլլայ: Բաց ասկից, ձեռքը կրած գաւազանով հրաշքներ գործելու զօրութիւն տուաւ: Ան ատեն Մովսէս յանձն առաւ:

Հ. Մովսէս եւ Ահարոն Փարաւոնին առջեւն ելան ինչ ըրին:

Պ. Մովսէս եւ Ահարոն Փարաւոնին առջեւն ելան եւ Աստուծոյ կողմանէ իրեն ըսին, որ Իսրայելացիք թող

տայ որ երթան անապատի մէջ իրենց Աստուծոյն զոհ
մատուցանեն : Եւ երբոր թագաւորը հպարտութեամբ
խնդիրքը վերժեց, Աստուած սկսաւ ետեւէ ետեւ տասն
հարուածներով բոլոր Եգիպտացիները պատժել. մինակ
Գեւէմ՝ ուր Իսրայելացիք կը բնակէին, ազատ մնաց աս
խիստ հարուածներէն :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա ծ Բ .

Եգիպտոսի տասն հարուածները :

Հ. Ագիպտացւոց կրած տասն հարուածները ու
րոնք են :

Պ. Ագիպտացւոց կրած տասն հարուածներն ա-
սոնք են. 1. բոլոր ջրերն արեան փոխուեցան. 2. բոլոր
երկիրը գորտերով լեցուեցաւ. 3. մուկով ծածկուեցաւ
ու 4. շանաճանճով խիստ նեղուեցաւ. 5. անասուն-
ներն յանկարծ սատկեցան. 6. մարդիկներուն ու անաս-
նոց վրայ խաղաւարտներ (շիպան) ելան. 7. սաստիկ կար-
կուտ տեղաց, որով դաշտի վրայ եղած մարդիկն ու անաս-
ունները մեռան, անկերն ու ծառերը կտորտեցան. 8.
երկիրը մարախով ծածկուեցաւ. 9. երեք օր բոլոր եր-
կրին վրայ սաստիկ խաւար մը տիրեց, որ մարդիկ իրար
չէին տեսներ, եւ վերջապէս 10. ամէն անդրանիկները մէկ
գիշերուան մէջ մեռան :

Հ. Փարաւոն աս հարուածներուն վրայ զիջա՞ւ :

Պ. Փարաւոն իսկզբան աս հարուածները տեւած
ատեն կը խոստանար ժողովուրդը թող տալ. բայց աս
հարուածները Մովսէսին Աստուծոյ աղաչելովն անցնելուն
պէս, սիրտը կը խոստանար ու թող չէր ի տար. բայց երբ
որ ամէն անդրանկաց շարդը տեսաւ, սաստիկ խռոված
անմիջապէս Մովսէսն ու Ահարոնը կանչել տուաւ, ըսաւ,
որ ելէն երթան, իրենց ունեցածն ալ մէկտեղ առնեն :
Այսպէս Իսրայելացիք գիշերանց ճամբայ ելան 600,000
հոգի կանայք ու տղաք չհամբերով, Յովսէփայ ոսկրներն
ալ հետերնին առին, ինչպէս որ անիկա ապսպրած էր
(1490. Բ. Յ.) :

Հ. Աստուած Իսրայելացւոց ինչ պատուիրած էր
տասներորդ հարուածը չխաւրած :

Պ. Աստուած Իսրայելացւոց պատուիրած էր, որ տան գլուխ անարատ դառն մ'առնուն, նոյն օրն իրիկուան դէմ մորթեն, խորվեն, բայց զգուշանան որ ամենեւին մէկ ոսկրը չկտորի կամ չմնասի. դառնուկին արիւնն ալ իրենց տան դրան վրայ քսեն, որ Եզիպտացիները մեռցընող հրեշտակը տեսնէ եւ իրենց մնաս չընէ: Աս բանիս յիշատակին համար Աստուած հրամայեց, որ ամէն տարի նոյն օրը տօն, Չատիկ կատարեն, դառն մը մորթեն ուտեն: Գարձեալ հրամայեց որ ամէն մարդ իր անդրանիկ որդւոյն համար, դառն մը, եւ կամ թէ որ ծնողք տղքատ են, զոյգ մը տատրակ նուիրեն:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա ծ Պ .

Իսրայելացւոց Եզիպտոսէն ելլելն ու նամբորդոսթիւնը:

Հ. Իսրայելացիք Աարմիր ծովէն ինչպէս անցան. Փարաւոնին զօրքն ինչպէս խղզուեցաւ:

Պ. Իսրայելացիք Աստուծոյ հրամանաւ ճամբանին դէպ ի Աարմիր ծովին քովի անապատն յառաջ տարին: Աստուած ցորեկները ամպէ սիւնով ու գիշերները հրեղէն ամպով կ'առաջնորդէր: Երբոր Աարմիր ծովին եզերքն հասան, Փարաւոն զիրենք թող տալուն զղջալով՝ շուտ մը պատերազմական կառքերը պատրաստել տուաւ ու բուլոր ձիաւոր զօրքով անոնց ետեւէն հասաւ: Բայց Մովսէս իր գաւազանը Աարմիր ծովուն վրայ երկնցուցածին պէս, ջուրը երկու բաժնուեցաւ, ու տաք հով մ'ելլելով՝ գետին յատակը չորցուց, որով Իսրայելացիք առանց ոտուրնին թրջելու՝ մէջէն սկսան երթալ. Եզիպտացիք անոնց ետեւէն դացին. բայց երբոր Իսրայելացիք անցան՝ Մովսէս ձեռքի գաւազանը դէպ ի ծով երկնցընելուն պէս, մէկէն ջրերը քովէ քով եկան, ու Փարաւոն բուլոր իր զօրքովը մէջը խղզուեցան:

Հ. Իսրայելացիք Աարմիր ծովէն անցնելէն ետեւ ուր եկան:

Պ. Իսրայելացիք Աարմիր ծովէն անցնելէն ետեւ, Աւետեաց երկիրն երթալու համար հարկադրեցան անապատներէ անցնիլ, որոնց մէջ ուտելիքի ու խմելիքի պակասութիւն ըլլալով՝ Աստուած զարմանալի եղանակաւ ջուր

կու տար եւ երկնքէն համեղաճաշակ մանանան տեղացուց :
 Աս մանանան , քանի որ Իսրայելացիք անապատներու մէջ
 էին , ամէն օր կ'իջնար , զորն որ արեւը չճագած պէտք
 էին ժողվել , որովհետեւ անկից կը հալէր , նոյնպէս եր-
 կրորդ օրուան համար չէին կրնար պահել , որովհետեւ կը
 նեխէր (կը հոտէր) :

Հ . Իսրայելացիք Ամաղեկացւոց ինչպէս յաղթեցին :

Պ . Իսրայելացիք Սին անապատն եղած ատեն ,
 Ամաղեկացիք իրենց վրայ եկան , եւ շատ մնաս ալ ըրին :
 Մովսէս զՅետուն քանի մ'ընտիր մարդիկներով Ամաղե-
 կացւոց դիմացը խրկեց : Ինքն ալ Ահարոնին ու Ուրին
 հետ բլուր մ'ելաւ : Հոն ձեռուրներն երկինք վերցուցած
 Աստուծոյ աղօթելու ժամանակ Իսրայելացիք կը յաղ-
 թէին , իսկ վար իջեցուցած ատեն Ամաղեկացիք : Աս տես-
 նելով Ահարոն ու Ուր անոր թեւերուն տակ մտան կե-
 ցան , մինչեւ որ Ամաղեկացիք բոլորովին ջարդուեցան :

Հ . Իսրայելացիք Սինա անապատն երբ եկան եւ
 հոն ինչ պատահեցաւ :

Պ . Իսրայելացիք Եգիպտոսէն ելլելէն երեք ամիս
 ետքը՝ Սինա անապատն եկան եւ մէկ տարուան չափ Սինա
 լեռան դիմացը բանակեցան , եւ Աստուած նոյն լեռան
 վրայէն ամպերու մէջէն իրենց տասը պատուիրանները
 տուաւ : Ետքէն զՄովսէս լեռան վրայ իրեն կանչելով 40
 օրուան մէջ աստուածային պաշտամանց կարգն իրեն սոր-
 վեցուց , եւ տասնաբանեայ պատուիրաններն երկու քա-
 րեղէն տախտակի վրայ գրած տուաւ :

Հ . Իսրայելացիք ինչո՞ւ հորթ պաշտեցին :

Պ . Իսրայելացիք երբոր տեսան որ Մովսէս լեռնէն
 չ'իջնար , Ահարոնին աղաչեցին որ Աստուած մը շինէ որ
 իրենց առաջնորդէ : Ահարոն իրենց կամացը զիջաւ , իրենց
 ոսկեղէն զարդերը բերել տուաւ , եւ անոնցմէ ոսկիէ հորթ
 մը ձուլեց , զորն որ սկսան պաշտել : Մովսէս երկու քա-
 րեղէն տախտակները ձեռքը լեռնէն իջած ատեն՝ երբոր
 հորթը տեսաւ՝ բարկութեամբ ձեռքի քարերը գետին
 զարկաւ խորտակեց . Ահարոնը յանդիմանելէն ետեւ ,
 Ղեւեայ ցեղը քովը ժողվեց եւ Աստուծոյ կողմանէ հրա-
 մայեց որ ամէնքն ալ սրէ անցընեն . այսպէս նոյն օրը 3000
 հոգւոյ չափ մեռցուցին , իսկ հորթը փշրեց եւ ջրի մէջ

խառնելով ժողովրդեան խմցուց: Ասկից ետքը Մովսէս նորէն լեռ գնաց ու հոն 40 օր կեցաւ, զԱստուած ժողովրդեան հետ հաշտեցուց, ու երկու ուրիշ քարեղէն տախտակներ առաւ: Հոն զԱստուած տեսնելով, երեսներն այնպէս փառաւորուած էին, որ ոչ ոք երեսը կրնար նայիլ, անոր համար ալ միշտ երեսը քողով կը ծածկէր:

Հ. Իսրայելացիք Մինա անապատէն ուր գացին, եւ ինչ բաներ պատահեցան:

Պ. Իսրայելացիք Մինա անապատէն դէպ ի Փառանու անապատը ճամբայ ելան: Երեք օր քալելով յողնեցան եւ Աստուծոյ դէմ տրտնջեցին: Աստուած ալ հուր բորբոքելով՝ բանակին մէկ մասն այրեց: Աս պատժէն չիխրատուելով՝ ժողովուրդը տրտնջալով միս ուտելու սատիկ բաղձանք ունեցաւ: Աստուած իրենց բաղձանքը կատարեց, անհամար բազմութեամբ լորամարդի (պրլորըն) խաւրեց, զորոնք ապխտեցին ու կերան. բայց միսը դեռ բերաննին էր, Աստուծոյ պատիժը անոնց վրան հասաւ եւ հազարաւոր մարդիկ մեռան:

Հ. Փառանու անապատը Մովսէս ինչ բրաւ:

Պ. Երբոր Ասերովթէն Փառանու անապատն հասան, Մովսէս Աստուծոյ հրամանաւր՝ 12 ցեղին մէջէն մէյ մէկ հոգի ընտրելով Քանանացւոց երկիրը լրտեսելու խրկեց, որոնց մէջն էին Քաղէբ ու Յեսու: Լրտեսները 40 օրէն դարձան, եւ նոյն երկրին վրայ շատ չափազանց բաներ պատմելով՝ ժողովուրդը վախցուցին, որով ապրտամբեցան ու կ'ուզէին ուրիշ առաջնորդ մ'ընտրելով Եգիպտոս դառնալ: Աստուած իրենց բարկանալով կ'ուզէր զիրենք ջնջել, բայց Մովսէսի աղաչանացը համար ներեց, միայն թէ պատիժ տուաւ որ անոնց ճամբորդութիւնը 40 տարի տեւէ, եւ 20 տարւրնէ վեր եղողները Աւետեաց երկիր չկարենան մտնել, Յեսուն ու Քաղէբը դուրս հանելով, որոնք Աստուած վստահացած ժողովուրդը յառաջ երթալու կը յորդորէին:

Հ. Իսրայելացիք 40 տարի թափառելէն ետեւ ուր եկան եւ ինչ բաներ պատահեցան:

Պ. Իսրայելացիք 40 տարի թափառելէն ետեւ՝ վերջի տարին Մին անապատը Աադէս եկան բանակեցան: Հոս ժողովուրդը՝ ջրոյ պակասութեան համար, Մովսէսի ու

Ահարոնի դէմ տրանջեց: Անոնք Աստուծոյ դիմեցին եւ
անոր հրամայելովն՝ ապառաժ քարէն ջուր բխեցուցին,
բայց իրենք ալ երկմտելուն համար՝ Աւետեաց երկիր
չմանելու պատիժն ընդունեցան: Աս ատենները Եդոմի
Թագաւորը՝ Իսրայելացւոց իր երկրէն անցնելու թող
չտուաւ ու զօրքով անոնց վրան եկաւ. Իսրայելացիք Հովք
լեռ փախան, որուն վրայ Ահարոն 123 տարւան մեռաւ:
Նոյնպէս Արադադ Քանանացւոց թագաւորը Իսրայելա-
ցւոց՝ իր երկիրները մօտիկնալը տեսնելով, զօրքով վրա-
նին եկաւ, բայց Իսրայելացիք անոնց յաղթեցին: Իսրայել-
ացիք Աարմիր ծովուն մօտերը դառնալով, ճամբու աշ-
խատութենէն յողնած՝ սկսան Մովսէսի եւ Աստուծոյ
դէմ տրանջել: Աստուած իրենց բարկանալով՝ վրանին
թիւնաւոր օձեր խրկեց, որոնք զիրենք խայթելով կը
սպաննէին: Մովսէս նորէն Աստուծոյ դիմեց, եւ Աստու-
ծոյ հրամանաւը պղնձէ օձ մը ձուլեց ու կանգնեց, որուն
նայելով կը բժշկուէին:

Է. Իսրայելացիք Աարմիր ծովին քովերէն ուր դա-
ցին եւ ուրիշ ո՞ր թագաւորներուն յաղթեցին:

Պ. Իսրայելացիք Աարմիր ծովին մօտերէն ետ դար-
ձան, եւ Մովաբացւոց երկրին սահմանները հասան, եւ
սկսան Քանանացւոց երկրին կամաց կամաց տիրել: Նախ
Ամովհրացւոց Սեհոն թագաւորին՝ ու Բասանու Ովգ թա-
գաւորին պատերազմաւ յաղթեցին, իրենց երկրէն անց-
նելու թող չտալնուն համար: Ասկից ետքը Մովաբացւոց
երկրին կողմերը, Երիքովին դիմացը բանակեցան: Բաղակ
Մովաբացւոց թագաւորը Իսրայելացւոցմէ վախնալով
Բաղաամ մարդարէն կանչեց որ գայ Իսրայելացիներն ա-
նիժէ. Բաղաամ էշ հեծաւ ու ճամբայ ելաւ. բայց ճամբան
նեղ այգիներու մէջ աներեւոյթ հրեշտակ մը դիմացն ել-
լելով՝ էշը կեցաւ. եւ երբոր Բաղաամ՝ որն որ հրեշտակը
չէր տեսներ, էշուն շարաշար կը զարնէր, ան ատեն էշը իրեն
հետ քանքատելով սկսաւ խօսիլ եւ աչքը բացուելով
հրեշտակը տեսաւ, որն որ զինքն յանդիմանեց ու, ըսաւ
որ երթայ՝ բայց ինչ որ ըսէ իրեն Աստուած ան խօսի:
Այսպէս Բաղաամ իր կամացը դէմ ժողովուրդն օրհնե-
լով՝ Բաղակ զինքը վաճառեց: Բաղաամ գացած ատեն՝
Բաղակին խորհուրդ տուաւ որ Իսրայելացւոց բանակին

Տօտ Բելիեգովը չաստուածոյն պատուոյն տօն կատարէ,
եւ այսպէս Իսրայելացիք կռապաշտութեան մէջ կ'իյնան
եւ իրենց Աստուածը կը բարկացնեն, եւ իր ձեռքը կը
մատնուին: Իրօք ալ Բաղաամին աս անօրէն խորհուրդը
յաջողեցաւ: Շատերը անառակութիւն ու կռապաշտու-
թիւն ընելու սկսան, Աստուծոյ բարկութիւնն ալ անոնց
վրան հասաւ, ու հիւանդութեամբ եւ սրով մեռնողնե-
րուն թիւը 24,000ի հասաւ:

Գ Լ Ո Ի Թ Ե .

ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻՈՑ ԱԻԵՏԵԱՑ ԵՐԿԻՐԸ ՄՏՆԵԼԷՆ ՄԻՆՉԵԻ
ՍԱՒՈՒՂԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐԵԼԸ

(1460—1092)

Հ Ա Տ Ո Ի Ա Ժ Ա .

Յեառ:

Հ. Արքոր Իսրայելացիք Աւետեաց երկրին դիմացն
հասան Մովսէս իր տեղը զով առաջնորդ դրաւ, եւ ինք
ուր եւ ինչպէս մեռաւ:

Պ. Արքոր Իսրայելացիք Աւետեաց երկրին դիմացն
հասան, Մովսէս իր տեղը Յեսուէն Իսրայելացւոց առաջ-
նորդ դրաւ, եւ զիրենք՝ Աստուծոյ հաւատարիմ մնալու
յորդորելէն ետքը՝ Նաբաւ լեռն ելաւ եւ անկից բոլոր ժո-
ղովուրդն օրհնելէն ու Աւետեաց երկիրը տեսնելէն ետքը
120 տարւան մեռաւ, հրեշտակները անոր մարմինը մինչեւ
աս օրս անծանօթ գերեզման մը թաղեցին:

Հ. Յեսուէն ինչպէս Իսրայելացիները Յորդանան
գետէն անցուց:

Պ. Յեսուէն տապանակը ժողովրդեան առջեւէն տա-
նել տուաւ, եւ երբոր քահանայք գետին մէջ իրենց ոտ-
քը կոխեցին, ջրերը ձեղքուեցան ու ժողովուրդը մէջէն
դիմացի կողմն Աւետեաց երկիրն անցաւ:

Հ. Արիքով քաղաքն ինչպէս առնուեցաւ:

Պ. Յորդանանէն անցնելէն ետքը Իսրայելացիք
երիքով հասան, եւ Աստուծոյ հրամանաւն եօթն օր տա-
պանակը մէկտեղ, քաղքին բոլորախիբը դառնալով՝ երբ

որ եօթներորդ օրը եօթն անգամ փողերնին հնչեցուցին, քաղքին ամուր պատերը՝ ժողովրդեան աղաղակէն ու փողերուն ձայնէն ինք իրմէ կործանեցան եւ անով քաղաքն առնուեցաւ:

Հ. Յետու Ադոնիբեզեկ թագաւորին յարձակման ինչպէս դէմ դրաւ:

Պ. Արբոր Իսրայելացիք մէկիկ մէկիկ քաղաքներն առնելու սկսան, Քաբաւոնացիք անոնց հետ բարեկամ եղած էին. բայց Ադոնիբեզեկ թագաւորն ուրիշ չորս թագաւորներու հետ միանալով՝ Քաբաւոնի քով եկաւ բանակեցաւ: Քաբաւոնացիք Յետուայ դիմեցին: Յետու հինգ թագաւորներուն վրայ յարձակեցաւ. Աստուած ալ թշնամեաց վրայ քարէ կարկուտ տեղալով շատ մարդ մեռաւ: Յետու տեսնելով որ օրը կարճ կու գայ, վախցաւ որ պիտի չկրնայ թշնամին կատարեալ յաղթել, Աստուծոյ աղօթելով արեւուն ու լուսնին հրամայեց որ կենան, եւ այսպէս օրն երկրննալով Յետու կրցաւ թշնամիներն աղէկ մը ջարդել: Ասկից ետքը Յետու մնացած երկիրներուն ալ տիրեց, ու բոլոր երկիրը 12 ցեղերու բաժնելէն ետքը խոր ծերութեամբ վախճանեցաւ:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Բ .

Գողոնիիկ, Առովդ, Դեքուփա ու Բարակ:

Հ. Յետուայ մեռնելէն ետեւ ո՞վ եղաւ առաջնորդ Իսրայելացւոց:

Պ. Յետուայ մեռնելէն ետեւ խել մը տարի ժողովրդեան մէջէն ծերագոյններն ու երեւելիներն առաջնորդութիւն կ'ընէին ու պատերազմ կը մղէին: Աս ատենները քաղէբի առաջնորդութեամբ Յուդայի ցեղը Շմաւոնի ցեղին հետ միանալով քանանացւոց ու Փերեզացւոց վրայ քալեց, մեծ ջարդ տալով յաղթեց, իրենց Ադոնիբեզեկ թագաւորը բռնեց ձեռքի ու ոտքի մատուրներուն ծայրերը կտրեց: Ասկից ետքը Իսրայելացիք հետզհետէ զանազան քաղաքներ կէս մ'առին, կէս մ'ալ հարկատու ըրին: Այսպէս յաջողութեամբ կ'երթար Իսրայելացւոց բաները, քանի որ իրենց նախնեաց կրօնին մէջ հաւատարիմ կը մնային. բայց երբ որ իրենք Աս-

տուժմէ հեռացան Աստուած ալ իրենցմէ հեռացաւ, եւ զիրենք Միջագետի քուսարսաթէմ թագաւորին ձեռքը մատնեց, մինչեւ որ ապաշխարեցին եւ առ Աստուած դարձան: Ան ատեն Գողոնիէլ Յուդայի ցեղէն, անոր դէմ պատերազմի ելլելով զինքը մեռցուց ու Իսրայելացիքն անոր ձեռքէն ազատեց: Գողոնիէլ 40 տարի դատաւորութիւն ընելէն ետեւ՝ մեռաւ:

Հ. Գողոնիէլին ո՛վ յաջորդեց:

Պ. Գողոնիէլին յաջորդեց Աւովդ, որն որ Իսրայելացիքը Մովաբացւոց Եզդոմ թագաւորին ձեռքէն ազատեց, եւ 80 տարի դատաւորութիւն ըրաւ: Ասոր մեռնելէն ետեւ Փղշտացիք Իսրայելացւոց վրայ յարձակեցան. բայց Սամեզար՝ որն որ կտրիճ մարդ մըն էր, դիմացնին ելաւ եւ արօրի մաճով անոնցմէ 600 հոգի սպաննեց:

Հ. Իսրայելացիքը Յաբին թագաւորին ձեռքէն ո՛վ ազատեց:

Պ. Իսրայելացիք երբոր իրենց կռապաշտութեան համար քանանացւոց Յաբին թագաւորին ձեռքը մատնուեցան, եւ դարձեալ զղջալով Աստուծոյ դիմեցին, Աստուած իրենց Գեբովրա կին մարգարէն խաւրեց, որն որ Բարակը Յաբին թագաւորին Սիսարա զօրավարին վրայ խաւրեց, որ գնաց յաղթեց. ու Սիսարա փախած ատեն հանգչելու համար տուն մը մտաւ, ու հոն Յայէլ տան տիկինը, քնացած ատեն, վրանի ցիցով անոր գլուխը գետինը գամեց ու սպաննեց, ասով Իսրայելացիք գերութենէ ազատեցան: Բայց շատ շանցաւ նորէն մեղանշելով Մադիանացւոց ձեռքն ինկան:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Գ .

Գեդեոն եւ ակոր յաջորդները միևնեւ Մամփսուն:

Հ. Գեդեոն ի՛նչպէս Իսրայելացւոց դատաւոր եղաւ. ու Մադիանացւոց ի՛նչպէս յաղթեց:

Պ. Արբոր Իսրայելացիք Մադիանացւոց ձեռքէն քաշած նեղութիւններէն խելքերնին գլուխնին ժողովելով Աստուծոյ դիմեցին, Աստուած իրենց Գեդեոնը խաւրեց: Ասիկա զօրաւոր բանակ մը կազմեց: Բայց Աստուած Գեդեոնին զօրքն անհասկեմատ քիչցուց, որպէս զի Իս-

բայելացիք ետքէն չըսեն որ Մենք մեր զօրութեամբ աղա-
տեցանք, ուստի Գեղէոնին հրամայեց որ զօրքը ջուր խմե-
լու տեղ մը տանի, եւ շան պէս լափողները հեան առնէ,
որ 300 հոգի էին, եւ առանց զէնքի, մինակ մէկ ձեռ-
քերնին փող ու մէկալ ձեռքերնին ալ պարապ սափոր
ըլլայ մէջը վառած ջահով: Գեղէոնն առ ամէն բան կա-
տարեց ու կէս գիշերանց ամէնն ալ փողերնին սկսան հըն-
չեցընել, սափորները գետինը զարնելով կոտրել ու կան-
չել «Մուր Տեառն եւ Գեղէոնի», Ասով Մաղիանացւոց
վրայ անանկ վախ մ'իսկաւ, որ շփոթելով սկսան իրար
կոտրել ու փախչել:

Արիւմեղիք ու Յեփթայի:

Հ. Աբիմեղէք ո՛վ է եւ ինչ ըրաւ:

Պ. Աբիմեղէք Գեղէոնին որդին էր, հօրը մեռնե-
լէն ետքը ինք զինք դատաւոր անուանեց: Եւ դատաւո-
րութեան մէջ ապահով ըլլալու համար իր 70 եղբայրն
սպաննեց: Մինակ Յովաթամ անոնց ամենէն պզտիկ եղ-
բայրը պահուրտելով աղատեցաւ: Բայց ինքն ալ իր պա-
տիժը գտաւ. որովհետեւ քանի մը տարի դատաւորու-
թիւն ընելէն ետեւ, երբոր Թեբէս քաղաքը պաշարեց ու
ամուր բերդի մը կրակ կու տար, վերէն կին մը վրան եր-
կանի կտոր մը նետելով գլուխը ջախջախեց:

Հ. Աբիմեղէքէն ետքը ո՛վ եղաւ դատաւոր:

Պ. Աբիմեղէքէն ետքը Թովղա ու Յայիր դատաւոր-
ներն եկան: Ասոնց ատենը Խորայելացիք Ամոնացւոց ու
Փղշտացւոց ձեռքը մատնուեցան:

Հ. Խորայելացիքն Ամոնացւոց ձեռքէն ո՛վ աղատեց:

Պ. Խորայելացիքն Ամոնացւոց ձեռքէն աղատեց
Յեփթայէ յաջորդ դատաւորը: Ասիկա թշնամեաց դէմ
պատերազմ մղած ատեն, Ասաուծոյ ուխտ ըրաւ, որ յաղ-
թութենէ ետքը առջի դիմացն ելլողը իրեն զոհէ: Յաղ-
թութեամբ իր քաղաքը դարձած ատեն՝ մէկէն իր մէկ-
հատիկ սիրելի աղջիկը դիմացն ելաւ, որն որ անոր յաղ-
թութիւնը կը շնորհաւորէր: Յեփթայէ շատ ցաւեցաւ,
բայց ուխտը կատարեց:

Յ Ե Տ Ո Ի Ե Ժ Գ .

Մամփսուն, Հեղի ու Մամուռի :

Մամփսուն :

Հ . Իսրայելացիք Փղշտացւոց ձեռքէն սլ ազատեց :

Պ . Իսրայելացիք Փղշտացւոց ձեռքէն ազատեց Մամփսուն՝ որն որ (Նազովրեցի) ուխտաւոր Աստուծոյ էր, գլխուն մաղերը կտրելն, գինի ու օղի խմելն իրեն արգելուած էր :

Հ . Մամփսուն ինչպէս յաղթեց Փղշտացւոց :

Պ . Մամփսուն Փղշտացւոց յաղթեց անոնց զանազան վնասներ հասցրնելով : 1 . Անգամ մը Փղշտացւոց բարկանալով 300 շնագայլ բռնեց, երկ'երկու հատ պոչերնէն իրարու կապեց ու մէջտեղը վառուած ջահեր հաստատած, Փղշտացւոց ցորենի արտերուն մէջ թողուց, որով անոնց կտրած ցորենի հասկերը մինչեւ նաեւ իրենց այգիներն ու ձիթ ենիներն այրեցան ու մսխիր դարձան : 2 . Փղշտացիք աս բանիս ոխն առնելու համար, Մամփսունը ձեռք ձգել կ'ուզէին, Յուդայի ցեղը թշնամիէն վախնալով՝ Մամփսունը բռնեցին հասար շուաններով կապեցին ու անոնց խաւրեցին : Բայց Մամփսուն Փղշտացւոց առջեւ եկաւ նէ մէկէն շուանները փրցուց, եւ հոն իշու ծնօտ մը գտնելով՝ անով 1000 մարդ սպաննեց : 3 . Անգամ մ'ալ Փղշտացւոց Գաղա քաղաքը գտնուելով, տեղացիք քաղքին դրան քով մարդ սպանցուցին, որ դուրս ելած ատեն զինքը բռնեն մեռցրնեն : Բայց Մամփսուն կէսգիշերն ելաւ քաղքին դուռը սեմովն ու նգովը տեղէն հանեց կռնակը զարկաւ, տասը ժամ հեռու լերան մը դլուխը ձգեց գնաց :

Հ . Փղշտացիք կրցան վերջապէս Մամփսունը ձեռք ձգել :

Պ . Փղշտացիք վերջապէս Մամփսունը ձեռք ձգեցին : Արովհետեւ Մամփսուն իր Գալիլա կնոջն աղաչանքէն ու լացքէն յաղթուելով, անոր յայտնեց իր զօրութեան մաղերուն վրայ ըլլալը. ուստի ասիկա, Մամփսունին քնացած ատեն անոր մաղերը կտրելով՝ ուժը կտրեցաւ, ու թշնամիք եկան զինքը բռնեցին եւ երկու աշուրները փորեցին, եւ շղթայի զարնելով՝ ալիւր աղալ կու տային :

Հ. Սամիսոնն ինչպէս մեռաւ :

Պ. Անդամ մը Փղշտացւոց նախարարները ժողովուեցան տօն մը կատարելու համար եւ Սամիսոնն ալ բերել տուին, որ անով զուարճանան. եւ երբոր սկսան զինքը ծաղը բնել, Սամիսոն Աստուծմէ իր յառաջուան զօրութիւնը խնդրելով՝ շէնքին երկու սիւները գրկեց, այնպէս մը թօթուեց, որ տունը փլաւ ու մէջիններով մէկտեղ ինքն ալ մեռաւ :

Հեղի ու Սամոնի :

Հ. Ա՛յլ էր Հեղի :

Պ. Հեղի թէ քահանայապետ ու թէ դատաւոր էր Սամիսոնէն ետեւ. իր երկու որդիքն Ափնի ու Փենեհէս քահանայ էին, բայց շատ անկարգութիւններ կ'ընէին, իսկ Հեղի առ բաներս տեսնելով ալ զիրենք չէր պատժեր :

Հ. Հեղի ասոր համար ինչպէս պատժուեցաւ :

Պ. Հեղի ասոր համար առ կերպով պատժուեցաւ : Անդամ մը երբոր Իսրայելացիք դարձեալ Փղշտացւոց հետ պատերազմ ունեցան, եւ շատ մարդ կորսընցուցին, նորէն չյաղթուելու մտօք տապանակը բանակ բերել տուին : Սակայն 30,000 հոգի կորսընցընելով նորէն յաղթուեցան ու տապանակն ալ թշնամեաց ձեռքն ինկաւ : Ափնի ու Փենեհէս մեռան եւ նոյն իսկ Հեղի առ բաներուս բօթն (գէշ լուրը) առնելով՝ յանկարծ ամթուէն ինկաւ ու վախճանեցաւ :

Հ. Հեղիէն ետքը ժողովուրդն ո՛վ կը կառավարէր :

Պ. Հեղիէն ետքը ժողովուրդը կը կառավարէր Սամուէլ սուրբ մարգարէ մը : Ասիկա ժողովուրդն Աստուծոյ հետ հաշտեցընելու ետեւէ եղաւ, ուստի եւ ժողովուրդը Մասեփաթ ժողովեց ու հոն Աստուծոյ հաշտութեան զոհ մատոյց. բոլոր ժողովուրդը իրենց բրածներուն վրայ զըղջացին ու Աստուծմէ թողութիւն խնդրեցին : Փղշտացիք ասանց ժողովուրդը յարմար առիթ սեպելով՝ վրանին յարձակեցան. բայց Սամուէլ Աստուծոյ ողջակէզ մատոյց. Աստուած որոտալու ձայնով մը անոնց մէջ շփոթութիւն ձգելով՝ զիրենք փախչելու ստիպեց :

Հ. Փղշտացիք դերի առած տապանակն ինչ բրին :

Պ. Փղշտացիք գերի առած տապանակը ետ խաւ-
րելու ստիպուեցան, ինչու որ Աստուած անոնց վրայ չա-
րաչար հարուածներ խաւրեց. անոր համար զանիկա բո-
ւորովին նոր կառքի մը վրայ դրին ու երկու երինջ լծե-
ցին, ու թող տուին որ երթան: Ասոնք ճամբայ ելլելով՝
չիտակ Բեթսամիւս եկան: Տեղացիք տապանակին գալը
տեսնելով շատ ուրախացան. բայց աս ուրախութիւնը շուտ
մը տրամութեան փոխուեցաւ, երբոր ժողովրդէն 50,000
հողի ինկան մեռան, հետաքրքրութեամբ, օրինաց դէմ՝
տապանակին անձաձկոյթ նայելուն համար:

Է. Ինչու թագաւոր ուզեցին Իսրայելացիք. եւ
ով եղաւ առջի թագաւորը:

Պ. Սամուէլի ծերութեան ատեն՝ իր երկու որդի-
քը դատաւորութիւն ընելով՝ ժողովուրդը շատ բռնու-
թիւններով կը նեղէին, անոր համար Իսրայելացիք ալ
Սամուէլէն թագաւոր ուզեցին: Սամուէլ թէպէտեւ ի
սկզբան ընդդիմացաւ, բայց Աստուծոյ խորհուրդ հարցը-
նելէն ետեւ, իրենց խնդիրքն ընդունեցաւ, եւ Սաւուղը
թագաւոր օծեց, երբոր անիկա իր Աիս հօրը կորսուած
էշերուն ուր ըլլալն իրեն հարցընելու եկած էր:

Գ Լ Ո Ւ Թ Զ.

ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՍԿԻԶԲԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԿՈՒ ԲԱԺՆՈՒԻԼԸ
(1092—970)

Ճ Ա Տ Ո Ւ Ա Ժ Ա

Մառոնի:

Է. Սաւուղին առջի դորձքն ինչ եղաւ:

Պ. Սաւուղին առջի դորձքն եղաւ Պաղեստինը
թշնամիներէն ազատել, որոնք երկիրը կ'աւերէին: Աւստի
նախ Ամոնացոյ յաղթելով՝ իր երկրէն վաճառեց, որով
համարում ստացաւ, եւ առհասարակ ամենէն ընդունուե-
ցաւ: Ետքէն Փղշտացոյ դէմ ելաւ, որոնք Հրէաստանի
մէջ բոլոր դարբնոցները վերցուցած էին, որպէս զի Հրեայք
չկարենան զէնք շինել: Սաւուղ երկրագործութեան գոր-
ծիքներով անոնց վրայ գնաց. եւ իր որդւոյն Յովնաթա-

նին քաջութեամբն անոնց սաստիկ ջարդ մը տալով՝ բո-
լորովին հալածեց: Նոյն յաջողութիւնն ունեցաւ միւս
թշնամեաց դէմ ալ:

Հ. Ամաղեկացւոց դէմ ինչու պատերազմ բացաւ:

Պ. Ամաղեկացւոց դէմ անոր համար պատերազմ
բացաւ, որովհետեւ անոնք յառաջագոյն Իսրայելացւոց
շատ նեղութիւններ հասուցած էին: Ուստի Աստուած
Սամուէլ մարդարէին ձեռքովը Սաւուղայ պատուիրեց որ
Ամաղեկացւոց վրայ երթայ, բոլոր Ամաղեկացիք իրենց ա-
նասուններովը ջարդէ, մէկը ողջ չի ձգէ: Սաւուղ գնաց
յաղթեց. բայց Աստուծոյ հրամանին դէմ՝ անոնց Ազադ
թագաւորն ու կենդանիներուն ամենէն աղէկները զատեց
առաւ, Աստուծոյ զոհ մատուցանելու համար:

Հ. Աստուած աս անհնազանդ թագաւորին ինչ
ըրաւ:

Պ. Աստուած աս անհնազանդ թագաւորը երեսէ
ձգեց, ու Սամուէլը Սաւուղին խրկեց իմացընելու համար:
Սամուէլ գնաց ու Հնազանդութիւնը զոհէն աւելի հա-
ծոյ է Աստուծոյ, ըսաւ, եւ ասոր համար ալ Աստուած
զքեզ երեսէ ձգեց, եւ քու տեղդ հնազանդ թագաւոր
մը պիտ'որ դնէ: Ասկից ետքը Սամուէլ զԱզադ առջեւը
բերել տալով՝ իր ձեռքովը զԱզադ մեռցուց:

Հ. Աստուած Սաւուղայ տեղ զով թագաւոր դրաւ:

Պ. Աստուած Սաւուղայ տեղ թագաւոր դրաւ
զԳաւիթ, Յեսսէին պղտիկ որդին, զորն որ Սամուէլ Բեթ-
ղէհէմի մէջ Սաւուղէն դաղանի թագաւոր օծեց: Ասիկա
շուրջ 20 տարւան առաքինի ու զօրաւոր պատանի մըն էր:

Հ. Գաւիթի օծուելէն ետքը Սաւուղայ վիճակն
ինչպէս եղաւ:

Պ. Գաւիթ թագաւոր օծուելուն պէս Աստուծոյ
Հոգին Սաւուղէն ելաւ՝ Գաւիթի վրայ եկաւ. իսկ սատա-
նան զՍաւուղ միշտ կը տանջէր: Ասոր դարման մը գտնել
ուզելով՝ Սաւուղայ քնար զարնող մը փնտուեցին, եւ
գտան զԳաւիթ, որն որ իր ու քնարին գեղեցիկ ձայնովն
անոր սրտին նեղութիւնը կը փարատէր, ասով միանգա-
մայն անոր սիրելի ալ եղաւ:

Հ. Ո՞վ է Գողիաթ. զինքն ո՞վ սպաննեց եւ ինչպէս:

Պ. Փղշտացիք նորէն Իսրայելացւոց դէմ պատե-

բազմի ելան: Փղշտացւոց մէջ Գողիաթ անունով հսկայ
մէկը կար, որն որ ամէն օր իր բանակէն դուրս կ'ելէր, ու
Իսրայելացւոցմէ մէկը կը հրաւիրէր կռուելու. բայց ոչ ոք
կը համարձակէր: Միայն Գաւիթ աս հրաւերն յանձն ա-
ռաւ, եւ թագաւորին հրամանաւր՝ գաւազանն ու պար-
սատիկը հինգ քարով հետն առած հսկային դիմացն ե-
լաւ, ու պարսատիկով քարը գլխուն նետելուն պէս Գո-
ղիաթ գետինը փռուեցաւ: Գաւիթ անմիջապէս անոր
սուրբ քաշեց, գլուխը կտրեց առաւ, ու թշնամին յաղ-
թուեցաւ:

Հ. Սաւուղ զԳաւիթ ինչու կը հալածէր:

Պ. Սաւուղ տեսնելով որ Գաւիթ իր դիւցազնա-
կան գործքերովն ամենէն կը մեծարուի, առիթ կը փրն-
տուէր զԳաւիթ մեռցընելու: Անգամ մը՝ երբ որ չար հո-
գիէն նեղուած ատեն՝ Գաւիթ առջեւը քնար կը զարնէր,
Սաւուղ ձեռքի գեղարդը վրան նետեց. բայց բախտով
Գաւիթ կրցաւ խոյս տալով ձեռքէն պրծիլ: Աւրիշ որո-
գայթ մ'ալ լարեց. խոստացաւ Գաւիթին որ իր աղջիկը
կնուծեան կու տայ թէ որ 100 Փղշտացի մեռցընէ, յու-
սալով որ աս առիթով Գաւիթ կը մեռնի: Գաւիթ խրն-
դիրքը կատարեց ու 200 Փղշտացի մեռցընելով Սաւուղայ
Մեղքող աղջիկը կին առաւ: Գաւիթ երբոր Սաւուղի ե-
րեսէն իր տունը փախած էր նէ, Սաւուղ մարդ խրկեց որ
գիշերանց զինք բռնեն բերեն, որպէս զի առտու ինք ան-
ձամբ սպաննէ: Իսկ Մեղքող՝ հօրը միտքն իմանալով՝
զԳաւիթ պատուհանէն վար իջեցուց փախցուց: Գաւիթ
Սամուէլին քով գնաց: Սաւուղ երբ որ իմացաւ որ Գաւիթ
Սամուէլին քով գացեր է, մարդ խաւրեց որ զինքն առ-
նուն գան. բայց անոնք մարդարէին տունը մտնելուն պէս՝
Աստուծոյ հոգին վրանին գալով մարդարէանալու սկսան:
Սաւուղ անձամբ ելաւ եկաւ. բայց Աստուծոյ Հոգին իր
վրայ ալ գալով ինքն ալ մարդարէացաւ: Անկից ետքը
Սաւուղ շարունակ Գաւիթի ետեւէն ինկած զինքը մեռ-
ցընել կ'ուզէր:

Գաւիթ երբ որ անապատներու մէջ լեռներու ու
գաշտերու վրայ կը թափառէր, Սաւուղ գունդ մը մարդ
խաւրեց ետեւէն որ զինք գտնեն ու բռնեն: Բայց աս ա-
մէն բան պարապի ելաւ, վասն զի Աստուած զԳաւիթ կը
պաշտպանէր:

Հ. Գաւիթ աս հալածմանց ատեն ինչ բրաւ :

Պ. Գաւիթ աս հալածմանց համբերեց ու մեծանձնութեամբ տարաւ, եւ միշտ փախչելով կրցաւ ինքզինք պաշտպանել : Նախ Սամուէլին քով գնաց, անկից ալ Չիփ անապատը գնաց. Չիփ անապատէն դարձեալ փախաւ, ու Նաբաղէն գէշ՝ ու անոր կնոջ Աբիգեայէն աղէկ ընդունելութիւն գտաւ : Աերջապէս տեսնելով որ հայրենակիցներուն քով ապահով պիտ'որ չըլլայ Գեթացոց Անբուս թագաւորին գնաց, որն որ անոր Սիկելակը տուաւ բնակելու համար : Գաւիթ շատ եղանակաւ կրնար զՍաւուղ իր կենացը թշնամին մեռցնել. բայց չմեռցուց. անգամ մ'երբ որ Սաւուղ այրի մը մէջ պահուրտած կը քնանար, ներս մտաւ եւ անոր զգեստին ծայրէն մինակ կտրեց առաւ. ուրիշ անգամ մ'ալ Աբեսասային հետ գիշերը անոր վրանը մտաւ, ու մինակ դեղարդն ու ջրոյ ամանն առաւ բանակէն դուրս ելաւ : Այսու ամենայնիւ Սաւուղ զինքն հալածելէն չդադրեցաւ :

Հ. Սաւուղ ինչպէս մեռաւ :

Պ. Սաւուղ երբ որ Փղշտացոց հետ սաստիկ պատերազմ կ'ընէր, թշնամիէն մահացու վէրք մ'առաւ, եւ թշնամիէն մեռած չսեպուելու համար իր սրոյն վրայ ինկաւ ինքզինքն սպաննեց : Գաւիթ Սաւուղայ մահը լսեց նէ, շատ տրամեցաւ վրան լացաւ ու սուգ բռնեց :

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ժ Բ .

Գաւիթ :

Հ. Գաւիթ երբ իր թագաւորութիւնը ձեռք առաւ :

Պ. Գաւիթ Սաւուղայ մեռնելէն ետքը, Աստուծոյ հաւանութեամբ իրեններովը Քեբրոն քաղաքն եկաւ, եւ հոն Յուդայի ցեղը զինքը թագաւոր օժեց : Իսկ միւս ցեղերը Սաւուղին Յեփուսթէ որդին : Բայց երբոր 7½ տարի ետքը Յեփուսթէ սպանուեցաւ, Գաւիթ բոլոր Իսրայելի՝ այսինքն 12 ցեղերուն վրայ թագաւոր եղաւ :

Հ. Գաւիթ իր կառավարութիւնը ինչպէս սկսաւ :

Պ. Գաւիթ իր կառավարութիւնը շատ բարեպաշտութեամբ սկսաւ : Իր աստուածապաշտութեան առջի պատուըն եղաւ, տապանակը մեծ հանդիսութեամբ երու-

սաղէմ փոխադրելը: Նոյն իսկ Գաւիթ տապանակին առջեւէն կաքաւելով ու խաղալով կ'երթար շնորհակալութեան երգ երգելով:

Հ. Գաւիթ ինչ պատերազմներ ըրաւ:

Պ. Գաւիթ բոլոր Իսրայելացւոց թագաւոր ճանչցուելուն երրորդ տարին, Սիոն լեռան վրայի ամրոցը բնակող Յեբուսացիները պաշարելու գնաց, եւ անոնց յաղթեց ու ամրոցն ալ առաւ: Ասկից ետքը Փղշտացւոց վրայ քալեց ու յաղթեց. աս պատերազմի մէջ ծարուելով, երեք զօրապետներ թշնամեաց բանակը պատուելով դացին իրեն ջուր բերին, բայց Գաւիթ չի խմեց, հապա Աստուծոյ նուիրեց: Իսրայելացիները մնացած թշնամիներէն ալ ապահովացրնելու համար Մովաբացւոց, Եդոմացւոց, Ասորւոց ու Ամոնացւոց դէմ պատերազմ բացաւ, եւ եօթը տարի շարունակ անոնց հետ կռուելէն ետեւ՝ Աստուծոյ օգնութեամբը զանոնք նուաճեց: Այսպէս անոնցմէ շատ ոսկի արծաթ ժողովեց ապագայ շինելու տաճարին համար:

Հ. Աս բարեպաշտ թագաւորը ինչպիսի մեղաց մէջ ինկաւ:

Պ. Աս բարեպաշտ թագաւորը՝ Յովաբին Ամոնացւոց Ռաբաթ քաղաքը պաշարած ատեն Երուսաղէմ մնացած էր, եւ իր Աւրիա զօրապետին կնոջը Բերսաբէին հետ մեղանչեց: Աս բանս գաղտնի պահելու համար Աւրիան պատերազմին մէջ վտանգաւոր տեղ մը դնել տալով մեռցրնել տուաւ, եւ Բերսաբէն իրեն կին առաւ:

Հ. Գաւիթ ինչպէս նորէն ինք իրեն եկաւ:

Պ. Այրք որ Նաթան մարգարէն Աստուծոյ կողմանէ եկաւ, գողցուած ոչխարի առակով մ'անոր երկու մեղացը մեծութիւնը առջեւը դրաւ, Գաւիթ ըրածը ճանչցաւ, սրտանց՝ Մեղայ, ըսաւ, ու ապաշխարեց, եւ Աստուծմէ թողութիւն ուզեց. Նաթան՝ Աստուած մեղքդ թողուց, ըսաւ, բայց մեղացդ պատիժը պիտ'որ կրես:

Հ. Արոնք էին աս պատիժները:

Պ. 1. Բերսաբէէն ունեցած զաւակը մեռաւ, որուն կենացը համար Գաւիթ շատ աղաչած ու լացած էր: 2. Ամոն որդին Աբիսողոմէն սպանուեցաւ. եւ 3. Աբիսողոմ հօրմէն ապստամբեցաւ:

Հ. Աբեսողոմ ինչպէս հօրմէն ապստամբեցաւ:

Պ. Աբեսողոմ հօրը թագաւորութեան աչք տրնկելով՝ բոլոր ժողովրդեան սիրտն իրեն շահեցաւ, ու զօրքով Երուսաղէմ թագաւորական քաղաքը մտաւ: Գաւիթ ստիպուեցաւ իրեններովը լալով ու բոկոտն Երուսաղէմէն ելլել փախչիլ: Փախչելու ատեն Սաւուղի ազգականներէն Սէմէի անուն մէկը դիմացն ելլելով սկսաւ զինքը նախատել ու վրան քար նետել: Գաւիթ աս նախատինքը Աստուծոյ ձեռքէն եկած համարելով համբերեց:

Հ. Աբեսողոմ իր ապստամբութեամբ ինչ վաստակեցաւ:

Պ. Աբեսողոմ կը դանդաղէր, Գաւիթ զօրք ժողովեց եւ Մանայիմի քով իր որդւոյն զօրացն հետ զարնուեցաւ. 20,000 հոգի մեռան, ու մնացածներն ալ ցիր ու ցան եղան, Աբեսողոմն ալ իր ջորիով անտառի մէջէն փախած ատեն՝ կաղնիի մը ճիւղերէն կախուեցաւ մնաց: Յովաբ աս լսելուն պէս շուտ մը վազեց ու երեք նետով սիրտը զարկաւ: Աբեսողոմայ մահը Գաւթի սրտին մեծ ցաւ պատճառեց, ու լալէն չէր դադրեր:

Հ. Գաւիթ ուրիշ ինչ մեղք գործեց եւ ինչ պատիժ ընդունեցաւ:

Պ. Գաւիթ անապարձութեամբ ժողովուրդը համբել տուաւ, եւ Աստուած Գաւթին ու ժողովրդեան մեծամեծ յանցանքները պատժելու համար, Գաւթ մարգարէին ձեռքով Գաւթի ընտրել տուաւ կամ երեք տարի սով, կամ երեք օր մահ եւ կամ երեք ամիս իր թշնամիներուն ձեռքէն հալածուիլ: Գաւիթ մահն ընտրեց, եւ այսպէս երեք օրուան մէջ 70,000 հոգի մեռան:

Հ. Գաւիթ շմեռած թագաւորութիւնը որուն տուաւ:

Պ. Գաւիթ շմեռած թագաւորութիւնը Սողոմոնին տուաւ որն որ 12 տարւան էր, եւ թէպէտ Անդոնիա Գաւթի մեծ որդին՝ հօրն ակտոնին բաղձալով իր կողմը Յովաբն ու շատ մարդ վաստակած եւ ինք զինքը թագաւոր անուանել տուած էր, բայց Սողոմոնն երկուքն ալ մեռցրնել տուաւ: Իսկ Գաւիթ իր թագաւորութեան 40երորդ տարին 70 տարւան վախճանեցաւ:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ժ Գ .

Մողոմոն:

Հ. Մողոմոն իր թագաւորութիւնն ինչպէս սկսաւ:

Պ. Մողոմոն իր թագաւորութիւնը շատ յաջողութեամբ սկսաւ. որովհետեւ իմաստութիւնը, զորն որ հարստութենէ ու պատուէն աւելի Աստուծմէ խնդրած էր, իրեն ամէն բանի մէջ կ'առաջնորդէր, թէպէտ հարստութիւնն ու փառքն ալ միշտ իր ետեւէն կ'երթային:

Հ. Մողոմոն իր իմաստութիւնը որ առթի մէջ ցուցուց:

Պ. Անգամ մը երկու կին առջեւը դատաստանի գալով՝ մէկը կ'ըսէր, որ երկուքնիս ալ մէկ տան մէջ զաւակ ծնանք, եւ աս կինը գիշերը քնոյն մէջ զաւակին վրայ պառկելով մեռցուցեր եւ եկեր իմինիս հետ փոխեր է: Մէկան ալ ասոր հակառակ կը պնդէր որ Ողջն իմս է, մեռածը իրենն է: Մողոմոն տղուն ճշմարիտ մայրն ո՛վ ըլլալը ճանչնալու համար, հրամայեց որ տղան երկու կտոր ընեն, մէկ մասը մէկուն, միւս մասն ալ մէկաւին տան: Մէկ կինը ասի յանձն չառնելով՝ Մողոմոն տղան անոր տուաւ, յայտնելով որ անի է տղուն ճշմարիտ մայրը:

Հ. Մողոմոնի անունն ինչ բանով երեւելի եղաւ:

Պ. Մողոմոնի անունը շատ երեւելի եղաւ փառաւոր ու մեծագործ տաճար մը շինելով, զորն որ իր թագաւորութեան չորրորդ տարին սկսաւ ու եօթը տարւան մէջ լմրնցաւ: Հազարաւոր մարդիկ շէնքին վրայ կ'աշխատէին: Ոսկի, արծաթ պղինձ ու երկաթ բանիլ գիտցող մարդիկը, Տիւրոսի Քիրամ թագաւորը խրկած էր, Մողոմոնի խնդրելովը: Գարձեալ մայր փայտն ալ Վիբանանէն կու գար:

Հ. Աստուած հաճեցաւ աս տաճարին վրայ:

Պ. Աստուած աս տաճարին վրայ հաճեցաւ. եւ իր հաճութիւնը ցուցուց զարմանալի նշանով մ'ալ երբոր տաճարին նուիրման ատեն լուսաւոր ամպով մ'երեւցաւ ու բոլոր տաճարը լեցուց, եւ երկինքէն կրակ իջնալով մատուցուած ողջակէզներն սյրեց: Տաճարին նուիրման ատեն 7 օր տեւեց, որուն մէջ 22,000 եղ ու 120,000 ոչխար զոհուեցան:

Հ. Մաքայ թագուհին ինչ բանէ շարժեալ Երուսաղէմ եկաւ :

Պ. Սողոմոնի իմաստութեան, փառաւորութեան համբաւէն շարժեալ, որն որ ամէն կողմ տարածուած էր : Լսածներն աչօք տեսնելու ու զանազան հարցումներով անոր իմաստութիւնը քննելու համար, շատ բազմութեամբ ու հետը մեծ զանձ առած Երուսաղէմ եկաւ : Եւ երբոր տաճարին ու թագաւորական պալատին փառաւորութիւնն ու զարդերը եւ զլիաւորաբար Սողոմոնին իմաստութիւնը իր հարցումները լուծելուն մէջ տեսաւ նէ, զարմացաւ մնաց, ու խոստովանեցաւ որ լսածները՝ հիմակ անձամբ տեսածին եւ ոչ կէսն է եղեր :

Հ. Աս բարեպաշտ ու իմաստուն թագաւորը ո՞վ մոլորցուց :

Պ. Աս բարեպաշտ ու իմաստուն թագաւորը անկարգ սէրն ան աստիճանի հասցուց որ, ինչպէս իր երիտասարդութեան ատեն ճշմարիտ Աստուծոյ՝ ան մեծածախ տաճարը շինեց նէ, այսպէս ալ իր ծերութեան ատեն, Աստուծոյ յայտնի հրամանին դէմ առած օտարազգի կանանց սիրոյն համար սուտ աստուածներու տաճարներ ու խորաններ շինեց ու երկրպագութիւն բրաւ :

Հ. Աստուած Սողոմոնին աս բրածն ինչպէս պատժեց :

Պ. Աստուած Սողոմոնին ապերախտութեանը համար, չէ թէ միայն անոր թագաւորութեան երկու բաժնուիլն, հապա նաեւ ներքին թշնամի մ'ունենալիքն անոր իմացուց : Աս վրան դալու շարեաց մտմտութիւնն, Սողոմոն հողով, տրամութեամբ ու անձկութեամբ, եւ նոյն իսկ իր զեղխութիւններէն պատճառած ներքին ու արտաքին հիւանդութիւններով ծիրեցաւ, եւ այսպէս վաթսուն տարւան մեռաւ քառասուն տարի թագաւորելէն ետեւ :

Ք Լ Ո Ւ Խ Ի .

ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԲԱԺՆՈՒԵԼԷՆ ՄԻՆՉԵՒ
ԲԱԲԵԼՈՆԻ ԳԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

(972—588)

Հ. Սողոմոնին մահուրնէ ետեւ տէրութիւնը ինչ
կերպարանք ունեցաւ :

Պ. Սողոմոնին Ռոբովամ որդին թագաւոր պաա-
կուած ատեն 10 ցեղերն իրմէ խնդրեցին, որ հարկերը
թեթեւցընէ, եւ երբ որ Ռոբովամ ծերերուն խորհրդին
հակառակ անոնց խիստ պատասխան մը տուաւ, ասոնք
բարկացած զինք մերժեցին, եւ Եփրեմի ցեղէն Յերոբո-
վամ իշխանն իրենց թագաւոր դրին : Ռոբովամ զէնքով
աս բաժանումը խափանել ուզեց, բայց փուճ տեղ : Իր
քովը միայն Յուդայի ու Բենիամինի ցեղերը մնացին, ու-
րոնք Յուդայի թագաւորութիւնը կազմեցին, իսկ միւս 10
ցեղերը Իսրայելի թագաւորութիւնը :

Ի Ս Ր Ա Յ Ե Լ Ի Թ Ա Գ Ա Ւ Ո Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ժ Ա .

Յերոբոսիամիկն միւնչեռ Աքաաբիկն տակ ջնջոռիլը :

Հ. Իսրայելացւոց առաջին թագաւորը Յերոբովամ
ինչպէս թագաւորեց :

Պ. Իսրայելացւոց առաջին թագաւորը Յերոբովամ
չատ գէշ թագաւորեց. վասն զի վախնալով որ շըլայ թէ
ժողովուրդն Աստուծոյ զոհ մատուցանելու համար ստէպ
Երուսաղէմ երթալով դալով՝ օր մը միտքը փոխէ, եւ
զինքն սպաննելով Գաւթի տան հետ միանայ, ոսկիէ եր-
կու երինջ շինել տուաւ, որոնցմէ մէկը Գան ու մէկայը
Բեթէլ դնել տուաւ, ուր նաեւ սեղան մ'ալ շինեց ու
ժողովրդեան մէջէն մասնաւոր քրմեր որոշեց եւ զանազան
տօնի օրեր հաստատեց : Բայց ասոր համար իր Նաբատ
որդւոյն թագաւորած ատեն՝ բոլոր իր տունը Բաասա զօ-
րապետէն ջնջուեցաւ :

Հ. Նաբատին սպանուելէն ետեւ Իսրայելի թա-
գաւորութիւնն ո՛վ առաւ :

Պ. Նաբատին սպաննուելէն ետեւ չորս զօրա-
վարներ Իսրայելի թագաւորութիւնն իրարմէ կը յա-
փրշտակէին, որոնցմէ Ամրին զօրանալով իր հակառա-
կորդներուն յաղթեց եւ 12 տարի թագաւորելէն ետեւ
մեռաւ:

Հ. Ամրիին ո՞վ յաջորդեց:

Պ. Ամրիին յաջորդեց Աքաաբ չար հօր չարագոյն
որդին, որն որ իր կռապաշտ Յեզաբէլ կնոջը ձեռքով ա-
մէն տեսակ անօրէնութիւն գործեց: Աստուած զինքը սու-
վով եւ ուրիշ նշաններով խրատելով երբոր դարձեալ
ուղղութեան չեկաւ, Եղիա մարգարէին բերնովն իմացուց
որ իր ցեղն ալ պիտ'որ ջնջուի, եւ միանգամայն ըսաւ, թէ
Աքաաբին արիւնը շները պիտի լափեն ու Յեզաբէլին մար-
մինը պիտ'որ ուտեն: Այսպէս ալ եղաւ, երբոր Ասորուց
դէմ պատերազմ կ'ընէր, թշնամիներէն նետով զար-
նուեցաւ ու կառքով մէկդի տարուեցաւ, վերքէն վազած
արեամբ թաթխուած կառքը լուալու ատեն շներն արիւնը
լափեցին:

Հ. Աքաաբին երկու որդիքը Աքողիա ու Յովրամ
ինչպէս էին:

Պ. Աքաաբին որդիքը Աքողիան իր հօրը պէս ամ-
բարիչաւ էր. թագաւորութեան երկրորդ տարին իր վեր-
նատան վանդակապատէն վար իյնալով՝ հիւանդացաւ, ու
ճանճիկ աստուծմէն օգնութիւն խնդրեց, այսպէս ընե-
լուն համար՝ Աստուած Եղիա մարգարէին ձեռքով անոր
իմացուց որ պիտի մեռնի: Անանկ ալ եղաւ. Աքողիա մե-
ռաւ ու տեղը Յովրամ իր եղբայրը նստաւ: Ասիկակ ալ
12 տարի թագաւորելէն ետեւ, Յէու՝ զորն որ Աստուած
Աքաաբի տունը ջնջելու համար Իսրայելի թագաւորու-
թեան գահը նստեցուցած էր, զանիկայ ճամբան նետով
մ'սպաննեց: Ետքէն զօրքով Եղրայէլ քաղաքը գնաց,
ու Յեզաբէլը, քովը կեցողներուն նշան ընելով պատու-
հանէն վար նետել տուաւ, եւ այսպէս ձիերու տակ կոխ-
կրուտուեցաւ ու մեռաւ. եւ ինչպէս որ Եղիա մարգարէա-
ցած էր՝ շները մարմինը կերան:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ի Ժ Բ .

Յեռոսկէն միւնչեա տերոսթեաւն կործանոսմը :

Հ. Յեու ինչպէս թագաւորեց :

Պ. Յեու իր թագաւորութեան սկիզբը՝ ինք զինքը կուսպաշտութեան ոխերիմ թշնամի ցուցուց, մինչեւ Աքաաբին բոլոր ցեղը ջնջելէն զատ, որչափ որ կուստուններ կային նէ, ամէնն ալ մէջտեղաց վերցուց, եւ ասոր համար ալ իր զաւկրները մինչեւ չորս ազգ Իսրայելի աթուր նստան : Բայց որովհետեւ ետքն ինքն ալ ոսկի հորթ պաշտեց, անոր համար Յորդանանէն անդին եղող երկիրները՝ զորոնք իր սերընդոցը համար պիտ'որ պահէր, ամէնն ալ կորսնցուց, եւ ինք Յեու 28 տարի թագաւորելէն ետեւ մեռաւ :

Հ. Յեուին որոնք յաջորդեցին :

Պ. Յեուին ցեղէն չորս թագաւորներ ալ անոր յաջորդելէն ետեւ, ուրիշ հինգ աննշան թագաւորներ ալ եկան, որոնք ամէնն ալ իրենց նախորդը սպաննելով զահն ելան, եւ իրենց կուսպաշտութեամբն ու անկարգութիւններովը ժողովուրդն ամէն անօրէնութեանց մէջ ձգեցին, անոր համար Աստուած Ասորեստանի Սաղմանասար թագաւորը անոնց վրայ խրկեց, որն որ Իսրայելի Սամարիա մայրաքաղաքը երեք տարի պաշարելէն ետքն առաւ, վերջին թագաւորն Ովսէէն բռնեց, ու ժողովրդեան մեծ մասովը Ասորեստան գերի տարաւ, եւ ասանկով Իսրայելի թագաւորութիւնը 253 տարի տեւելէն ետեւ վերջացաւ :

ՅՈՒԳԱՅԻ ԹԱՓԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ժ Ա .

Տրոքոսմակէն միւնչեա Եզեկիա :

Հ. Աօբովամ ինչպէս թագաւորեց :

Պ. Աօբովամն ալ, հօրը պէս, իր կանայքը ապականեցին. եւ անոնցմէ գրգռած ժողովրդեան ճամբայ բացաւ ամէն տեսակ հեթանոսական պղծութիւնների գործելու, մինչեւ Աստուած բարկանալով Սաւսակիմ Եզիպտացուց թագաւորը իրենց վրայ խաւրեց, որ եկաւ, անոնց

ամուր քաղաքներն առնելէն ետեւ՝ Երուսաղէմն ալ պաշարմամբ առաւ. տաճարն ու թագաւորական դանձր թալլեց ու անոնց վրայ ծանր տուրք դրաւ: Ասորովամ 17 տարի թագաւորելէն ետեւ՝ մեռաւ:

Հ. Ասորովամին սով յաջորդեց:

Պ. Ասորովամին յաջորդեց իրեն որդին Աբիա, որն որ Յերոբովամայ դէմ պատերազմ բացաւ, եւ 400,000 զօրքով՝ անոր 800,000 զօրքին յաղթեց, 5000 հոգի վերաւորեց եւ քանի մը քաղաքներ ալ ձեռքէն առաւ: Աբիա երեք տարի թագաւորելէն ետեւ, իր Ասա որդին յաջորդ թող տալով մեռաւ:

Հ. Ասայի թագաւորութիւնն ինչպէս էր:

Պ. Ասայի թագաւորութեան սկիզբն աղէկ էր. իր երկիրներուն մէջ եղած կուռքերը կործանեց վերցուց, եւ աս բանիս իբրեւ վարձք, Աստուծոյ օգնութեամբը Եթովպացւոց թագաւորին շուրջ մէկ միլիոն զօրաց յաղթեց: Բայց ի վերայ այսր ամենայնի Աստուծոյ բարկութիւնը իր վրայ ձգեց, 1. Ասորւոց թագաւորին հետ՝ տաճարին ու թագաւորական դանձրը տալով՝ դաշինք դնելուն համար. 2. Աս ըրածին համար՝ Աստուծմէ գալու պատիժը իրեն ծանուցանող մարգարէն՝ ու ժողովրդենէն շատերը բանտարկելուն համար. 3. Ապքի ցաւի հիւանդութեան մէջ ինկած ատեն, յոյսն աւելի բժիշկներուն վրայ դնելուն համար: Եւ աս հիւանդութեամբ ալ իր թագաւորութեան 41 երորդ տարին մեռաւ:

Հ. Իրեն զով յաջորդ թողուց:

Պ. Իրեն յաջորդ թողուց իր աստուածապաշտ որդին Յովսափատը, որն որ բոլոր երկիրը կռապաշտութեան ամէն հետքերէն մաքրեց, ու բոլոր տէրութեան քաղաքներն ու գեղերը քահանաներ ու դեւտացիներ խաւրեց, Աստուծոյ օրէնքներն ամենուն սորվեցրնել տուաւ: Ասոր համար ալ Աստուծոյ օրհնութեամբն ու օգնութեամբը բոլոր իր թշնամեացը յաղթեց եւ այնչափ աւար ժողովեցին, որ հազիւ երեք օրուան մէջ կրցան լմբնցրնել: Ասկից ետքը Յովսափատ մեռաւ իր թագաւորութեան 25 երորդ տարին: Իր յանցանքն աս միայն եղաւ որ Իսրայելի Աքաաբ թագաւորին եւ անոր որդւոյն հետ բարեկամ եղաւ ու վաճառականութեան դաշինք դրաւ:

Հ. Յովրամ իր որդին ինչպէս թագաւորեց :

Պ. Յովրամ Յովսափատայ որդին, որն որ Աքաաբին Գողողիա աղջկան հետ կարգուած էր, անոր խորհրդովը, հօրը մեռնելէն ետքը իր 6 եղբայրները մեռցուց, ու ժողովրդեան մեծ մասովը սկսաւ նորէն կռապաշտութիւն ընել: Բայց ասոնց պատիժն ինքն ալ քաշեց, որովհետեւ Եղովմայեցիք իրմէ ապստամբեցան եւ Փղշտացիք ու Արաբացիք վրան դալով Երուսաղէմ մտան Յովրամին ապարանքը կողոպտեցին, կինն ու որդիքը գերի բռնեցին, եւ միայն անոր Աքողիա պղտիկ տղան ձգեցին: Իսկ ինք աղեաց հիւանդութեամբ վերջապէս մեռաւ ու թը տարի թագաւորելէն ետքը:

Հ. Աքողիայի ու Գողողիայի վրայ ինչ կը պատմուի:

Պ. Աքողիա Յովրամի որդին իր հօրն ընթացքը բռնեց, անոր համար ալ, երբ որ անգամ մ'Իսրայելի Յովրամ թագաւորին այցելութեան դացած էր, Յեռզինքն սպաննեց: Գողողիա անոր մայրը անձամբ տիրել ուզելով, Աքողիայի բոլոր որդիքը սպաննել տուաւ եւ միայն Յովրամ Աքողիայի պղտիկ որդին իր դայեկովը ձեռքէն ազատեցաւ, զորն որ Յովիդայէ քահանան գաղտնի տաճարին մէջ կրթեց, ու 6 տարւան եղաւ նէ թագաւորական դահը նստեցուց, գարշելի Գողողիան սպաննել տալէն ետեւ, որն որ բոլոր տէրութեան մէջ կռապաշտութիւն խոթած եւ շատ չարիք ըրած էր:

Հ. Յովրամ ինչպէս թագաւորեց:

Պ. Յովրամ Յովիդայէի կենդանութեան ատեն շատ աղէկ ընթացք ունեցաւ, ու ճշմարիտ կրօնը ծաղկեցուց. բայց անոր մեռնելէն ետքը քովի իշխաններուն շողոքորդութեամբը փոխուեցաւ, կռապաշտութեան սկսաւ, ու Չաքարիա մարդարէն, Յովիդայէի որդին, զինքն յանդիմանելուն համար, տաճարէն ելած ատեն քարկոծել տուաւ: Ասոր համար ալ Յուդայաստան թշնամիներէն անապատ դարձաւ, զօրաց գլխաւորներն սպանուեցան, ինքն ալ հիւանդ պառկած ատեն իր մարդիկները զինքը մեռցուցին՝ թագաւորութեան 40երորդ տարին:

Հ. Յովրամին ով յաջորդեց:

Պ. Յովրամին յաջորդեց իր տղան Ամասիա. ասիկակ իսկզբան Աստուծոյ հաճոյ ճամբայ բռնեց, բայց ետ-

քէն երբոր Եդոմայեցւոց վրայ գնաց ու յաղթեց, անոնց
կուռքերն առաւ պաշտեց: Ասոր համար, երբոր քիչ մը
ետքն Իսրայելացւոց Յովաս թագաւորին վրայ ելաւ նէ,
Յովաս անոր յաղթեց, զինքը գերի բռնած՝ Երուսաղէմ
քերաւ եւ աչքին առջեւը նոյն քաղքին պարսպին մեծ
մասը փլցրնել տալէն ու թագաւորական գանձը կողոպ-
տելէն ետեւ՝ Սամարիա դարձաւ: Ան ատեն զօրքն Ամա-
սիայէն ապստամբեցաւ եւ զինքն սպաննեց իր թագաւո-
րութեան 29 երորդ տարին: Ասոր տեղը ժողովուրդը, ա-
նոր 16 տարեկան որդին զՈղիան կամ զԱղարիան գահը
նստեցուցին, որն որ յաջողութեամբ կառավարեց քանի
որ Աստուծոյ ճամբէն կ'երթար. բայց երբոր ուղեց քա-
հանայութեան պաշտօն կատարել, բորոտութեամբ պատ-
ժուեցաւ, եւ նոյն բորոտութիւնը շանցաւ, մինչեւ որ 52
տարի թագաւորելէն ետքը մեռաւ:

Է. Յովասթամ Ողիայի որդին, ու Ա. քաղ Յովա-
թամի որդին ինչպէս թագաւորեցին:

Պ. Եւ ատ տարբեր եղանակաւ: Յովասթամ Ողիայի
որդին շատ բարեպաշտութեամբ 16 տարի հօրը աթոռը
ժառանգեց, եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը վրան էր: Իսկ
ասոր որդին Ա. քաղ՝ Իսրայելացւոց թագաւորներուն ճամ-
բան բռնեց. Բահաղին ու սուտ աստուածներուն երկր-
պագութիւն ըրաւ, մինչեւ իր որդիքն ալ զոհեց: Ասոր
համար հետզհետէ Եդոմայեցիք, Փղշտացիք ու նոյն իսկ
Իսրայելացիք, Ասորւոց հետ անոր երկիրը կը յարձակէին
ու կ'աւերէին: Ա. քաղ ասոնց դէմ դնել չկրնալով՝ Աս-
րեստանեացց թակղաթփաղսար թագաւորն օգնութեան
կանչեց, որն որ ի սկզբան զինքը թշնամիներէն ազատեց,
բայց ետքէն իրեն վրան ալ եկաւ եւ Յուդայի թագաւո-
րութիւնն հարկատու ըրաւ:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա ժ Բ •

Եզեկիայի և միւս և և Բաբելոնի գերոտութիւնը:

Է. Ա. քաղին ո՞վ յաջորդեց:

Պ. Ա. քաղին յաջորդեց անոր որդին Եզեկիա, որն
որ բոլորովին տարբեր ճամբայ բռնեց: Իր հօրը կանգնած
կուռքերը կործանեց, երկիրը ամէն տեսակ պղծութիւն-

ներէն մաքրեց ու հին կարգերը նորոգեց: Աս բաներուս իբրեւ վարձք, երբոր Ասորեստանեաց Սենեքերիմ թագաւորը բազմաթիւ զօրքով Երուսաղէմ պաշարեց, Աստուած դիշերը թշնամեաց բանակը հրեշտակ մը խաւրեց, որն որ 185,000 հոգի մեռցուց ու թշնամին ամօթով վռնտեց: Ասկէց ետքը Եղեկիա հիւանդացաւ, բայց իր աղաչելովը Աստուած իրեն 15 տարի ալ շնորհեց եւ վախճանեցաւ 29 տարի թագաւորելէն ետքը:

Է. Մանասէին եւ անոր որդւոյն Ամոնին կառավարութիւնն ինչպէս էր:

Պ. Մանասէ Եղեկիայի որդին 12 տարւան էր երբ որ թագաւոր եղաւ: Իսկզբան ամենեւին հօրը շնեւեւեցաւ, նորէն կռապաշտութիւն խոթեց, որդիքը զոհեց, եւ ամէն տեսակ պղծութիւններ գործելով իր հպատակներուն ալ չար օրինակ եղաւ: Աստուած մարգարէներու ձեռքով մեծամեծ շարիքներ սպառնալէն ու օգուտ մը չընելէն ետքը, զինքն Ասորեստանցոց ձեռքը մատնեց, որոնք եկան զինքը բռնեցին ձեռքն ու ոտքը կապած՝ Բաբելոն գերի տարին: Ասոր վրայ Մանասէին աշուրները բացուեցան, մեղացը վրայ զղջաց ու ապաշխարեց: Եւ երբոր գերութենէ ազատեցաւ, ինք զինքը բոլորովին աստուածպաշտութեան տուաւ, ու ճշմարիտ կրօնը նորէն հաստատեց: Մանասէ 55 տարի թագաւորեց: Ասոր որդին Ամոն 22 տարւան հօրը ամօթուր նստաւ: Աս ալ Յուդայի չար թագաւորներէն մէկն եղաւ, հօրը պէս շատ շարութիւններ ըրաւ բայց ետքէն անոր պէս չապաշխարեց, թագաւորութեան 12երորդ տարին իր ծառայից ձեռքով սպանուեցաւ:

Ը. Յովսիա ինչպէս թագաւորեց:

Պ. Յովսիա Ամոնին որդին, Մանասէի թոռը, պղծտիկուց արդէն աստուածպաշտութեամբ կրթուած ըլլալուն, հօրը ամօթուր նստելուն պէս ետեւէ եղաւ ճշմարիտ Աստուծոյ պաշտօնը հաստատելու, զորն որ իր հայրը բոլորովին վերցուցած էր: Ուստի իր երկրին մէջէն կուռքերը բոլորովին ջնջեց վերցուց: Յովսիա մինչեւ կենացը վերջը Աստուծոյ հաւատարիմ մնաց: Երբոր Փարաւոն Նեքաւով Եգիպտացոց թագաւորը Բաբելացոց դէմ պատերազմի կ'երթար, Յովսիա Բաբելացոց հաւատարիմ մնալով՝

անոր դէմ ելաւ, բայց պատերազմին մէջ խոցուելով՝ մեռաւ 31 տարի թագաւորելէն ետքը: Բոլոր Յուդա ու Իսրայէլ վրան սուգ բռնեցին:

Է. Յովսիայէն ետքը Յուդայի թագաւորութիւնն ինչ եղաւ:

Պ. Յովսիային մեռնելէն ետքը իր որդին Յովաքազ գահն ելաւ, եւ երեք ամիս թագաւորելէն ետեւ՝ Նեքաւով թագաւորը զինքը վար առաւ, տեղը անոր մեծ եղբայրը Յովակիմը նստեցուց, ու երկիրն Եզիպտացոց հարկատու ըրաւ: Աս Յովակիմը իր բազմաթիւ անօրէնութիւններովը երկայն ատենէ ի վեր սպառնացուած չարիքները իր վրայ քաշեց, Նաբուքոդոնոսոր Նեքաւովին յաղթելէն ետեւ, եկաւ Երուսաղէմը պաշարմամբ առաւ, Յովակիմ թագաւորը բռնեց շղթայի զարկաւ, բայց ետքը Բաբելոնացոց տարւէ տարի հարկ վճարելու պայմանաւ ազատ թողուց: Յովակիմ երեք տարի հարկ վճարելէն ետեւ՝ դադրեցուց: Բայց նորէն Քաղդէացոց զօրքէն բռնուեցաւ, սպանուեցաւ եւ անթաղ Երուսաղէմայ դրան առջեւը մնաց:

Է. Յովակիմին ո՞վ յաջորդեց:

Պ. Յովակիմին յաջորդեց իր որդին Յեքոնիա կամ Յովաքիմ, որն որ երեք ամիս հօրը ընթացքով թագաւորելէն ետեւ, Նաբուքոդոնոսոր, մօրը, կնոջը ու մեծամեծաց հետ ու բոլոր դանձերով Բաբելոն գերի տարաւ եւ անոր տեղ Մաթթանիա կամ Սեդեկիա աստուծոցը նստեցուց: Ասիակ անօրէնութեանց չափը լեցուց ու թէ իրեն եւ թէ տէրութեան կործանման պատճառ եղաւ: Նաբուքոդոնոսորայ հետ դրած դաշինքն աւրեց, Եզիպտացոց հետ միացաւ, անոր համար Նաբուքոդոնոսոր Երուսաղէմ սաստիկ պաշարմամբ առաւ ու տաճարին հետ մէկ տեղ դեմնայատակ կործանեց: Սեդեկիա փախչելու ատեն բռնուեցաւ, իր որդին աչքին առջեւ սպանուելէն ետքը, ինքն ալ թագաւորութեան 11երորդ տարին շղթայով կապուած Բաբելոն գերի խրկուեցաւ, ուր կապուած մնաց մինչեւ որ մեռաւ: Աս թագաւորին հետ Յուդայի թագաւորութիւնն ալ վերջացաւ Քրիստոսէն 588 տարի յառաջ: 70 տարւան գերութենէ ետեւ շրեայք դարձեալ իրենց հայրենիքը դարձան, բայց միշտ օտար ազգաց կառավարութեան տակ մնացին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը .

ԲԱՐԵԼՈՒՆԻ ԳԵՐՈՒԹԵՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԲՐԻՍՏՈՒ ԳԱԼՈՒՍԵԸ

(588 կամ 606—1)

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Ա •

Գրանիւղ :

Հ. Աս գերութեան ժամանակ երեւելի ու զարմանալի ինչ բան պատահեցաւ :

Պ. Աս գերութեան ժամանակ Գրանիւղ մարգարէն իր զարմանալի գիտութեամբ, մարգարէութեամբն ու ծածկեալ իմաստութեամբ Ասորեստանեայց թագաւորներուն քով մեծ պատուոյ հասաւ : Ինք դեռ տղայ եղած ատեն Բաբելոն գերի գնաց, ուր ամէն տեսակ վտանգներու ու նեղութեանց մէջ անշարժ ու հաստատուն մնաց, եւ առաքիլութեան ճամբէն երբեք չխոտորեցաւ :

Հ. Գրանիւղ Նաբուքոդոնոսորին քով ինչու այնպէս բարձրութեան հասաւ :

Պ. Անգամ մը Նաբուքոդոնոսոր երազ տեսաւ, որն որ զինքը շատ անհանգիստ կ'ընէր, բայց նոյն իսկ երազը մոռցած ըլլալով՝ երազահանները կանչեց որ թէ տեսած երազն ու թէ նոյնին մեկնութիւնն անոր բռնն : Երբոր ասոնք չկրցան նէ, Գրանիւղ սկսաւ երազն անոր պատմել ու մեկնութիւնն ալ տուաւ : Մեծ արձան մը տեսար, բաւ, որուն գլուխը՝ ոսկիէ, լանջքն ու բազուկը արծրթէ, մէջքն ու բարձր՝ պղնձէ, սրունքները՝ երկրթէ, իսկ ոտուններուն կէսը՝ երկրթէ, կէսն ալ խեցիէ էր : Մէյ մ'ալ յանկարծ լերան վրայէն ինք իրմէ քար մը գլտորեցաւ, արձանին երկրթէ ու խեցիէ ոտուններուն զարնուելով՝ ջախջախեց, փոշի դարձուց : Իսկ քարը մեծցաւ խոշոր լեռ դարձաւ ու բոլոր աշխարհք բռնեց : Մեկնութիւնն ալ աս էր : Արձանին ոսկիէ գլուխը՝ Ասորեստանեայց ու Բաբելոնացոց, արծրթէ լանջքը՝ Պարսից, պղնձէ մէջքը՝ Յունաց, կէսը՝ երկրթէ, կէսը՝ խեցիէ ոտունները՝ Հռոմայեցոց թագաւորութիւնները կը նշանակեն . իսկ քարը որ գլտորեցաւ, կը նշանակէ ուրիշ զօրաւոր թագաւորութիւն մը, որ յաւիտեանս պիտի

տեւէ: Թագաւորն աս մեկնութեան վրայ ապշեցաւ մնաց,
ու երեսի վրայ ինկած՝ Գանիէլի երկրպագութիւն ըրաւ,
անոր Աստուծոյն ճշմարիտ Աստուած ըլլալը խոստովանե-
ցաւ եւ զինքը բոլոր իր տէրութեան վրայ իշխան ու Բա-
բելոնի իմաստուններուն գլուխ դրաւ:

Հ. Իր՝ Սեդրաք, Միսաք ու Աբեդնագով ընկեր-
ներուն ինչ պատահեցաւ:

Պ. Անոնք Նաբուքոդոնոսորին կանգնած արձանին
երկրպագութիւն չընելուն համար, Նաբուքոդոնոսորին
հրամանաւը երեքն ալ հնոց նետուեցան, որն որ եօթն-
պատիկ վառուած էր. բայց անոնց եւ ոչ մէկ մազը խան-
ձեցաւ, ու անարատ մնացին:

Հ. Գանիէլ Նաբուքոդոնոսորին ինչ պատիժ մար-
դարէացաւ:

Պ. Արովհետեւ Նաբուքոդոնոսոր իր մեծութեանը
վրայ հպարտացած էր. անոր համար Գանիէլ, մարդա-
րէացաւ, որ մարդկային ընկերութենէ պիտի մերժուի,
վայրի անասուններուն հետ պիտ'որ բնակի ու ժամանակ
մը արջառոց պէս խոտ պիտ'որ ուտէ, որն որ շուտ մը կա-
տարուեցաւ.

Հ. Գանիէլ ինչ առթի մէջ Բաղտասարին Բա-
բելացւոց տէրութեան կործանումը մարդարէացաւ:

Պ. Երբ որ Բաղտասար Բաբելացւոց թագաւորը
տէրութեան մեծամեծներուն մեծ ու փառաւոր սեղան
կու տար, տաճարէն ու Երուսաղեմէն առնուած ոսկիէ ու
արծրթէ ամանները բերել տուաւ եւ անոնցմով ի պա-
տիւ կռոց զինի խմած ատեննին, մէյ մ'ալ յանկարծ
սաստիկ այլայլած մարդու ձեռքի մատուրներ տեսաւ, որն
որ անոնց նստած պատին վրայ գրեց, Մանէ, Թեկէղ,
Փարէս, եւ երբ որ ոչ ոք կրնար ասոնց մեկնութիւնը տալ,
Գանիէլ կանչուեցաւ, որն որ թագաւորին աս մեկնու-
թիւնը տուաւ: Աստուած թագաւորութիւնդ շափեց,
գործքերդ կշռուեցան ու պակաս ելան, թագաւորու-
թիւնդ բաժնուեցաւ կէսը Մարաց, կէսը Պարսից տրուե-
ցաւ: Իրօք ալ նոյն գիշերը Բաբելոն թշնամիներէն առ-
նուեցաւ ու նոյն իսկ Բաղտասար իրեններով սպանուե-
ցաւ: Իսկ Գանիէլ Պարսից քովն ալ մեծ համարում տա-
ցաւ, ու տէրութեան երկրորդականն եղաւ:

Հ. Հրեայք իրենց գերութենէ ինչպէս ազատեցան:

Պ. Արքայ Աբրահամ անաջին պարսիկ թագաւորը, բոլոր Բաբելոնացւոց տէրութիւնը նուաճեց, Աստուծոյ շարժեալ իր տակն ըլլող Հրէից հրովարտակով մը հրաման տուաւ, որ ամէնքը Երուսաղէմ երթան, հոն Իսրայելի Աստուծոյն տաճար շինեն: Երուսաղէմի տաճարէն ալ անուաճ անօթները ետ դարձուց Աբրահամ, եւ հրամայեց որ տաճարն իր ծախքովը շինուի: Ուստի 3516ին 42,000 հոգի իրենց հայրենիքը դարձան Չորաբաբելի անաջնորդութեամբ: Քանի մը տարի ետքը Արտաշէս թագաւորին հրամանաւր՝ Նէէմի Երուսաղէմայ պատերն ալ շինեց. թէպէտեւ Սամարացիք շատ դէմ կը դնէին:

Հ. Հրէից՝ գերութենէ դառնալէն ետքը ո՞վ կ'անաջնորդէր:

Պ. Հրէից գերութենէ դառնալէն ետքը Պարսից թագաւորները իրենց վերին իշխանն էին, բայց իրենք իրաւունք ունէին, իրենց կուսակալ կամ անաջնորդ ընտրելու, որոնցմէ երեւելիներն են Չորաբաբել, Եզր ու Նէէմի:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ժ Բ .

Հրեայք Յոռնաց տէրութեան տակ:

Հ. Հրեայք ինչ կերպով Մակեդոնացւոց իշխանութեան տակն ինկան:

Պ. Աղեքսանդր՝ Մակեդոնացւոց թագաւորը Պարսից դէմ արշաւած ատեն՝ Հրեայք Պարսից հաւատարիմ մնալով՝ շուղեցին անոր կողմն անցնիլ, անոր համար ալ Աղեքսանդր բարկացած Երուսաղէմայ վրայ եկաւ քաղաքը կործանելու մտք. բայց Յազոնոս քահանայապետը Աելուսացւոց հետ քահանայական զգեստներով դիմացն ելաւ զինքն հաշտեցուց: Ուստի Աղեքսանդր տաճար դնաց ու հոն ճշմարիտ Աստուծոյ պատարագ մատոյց, եւ հրաման տուաւ Հրէից որ իրենց օրէնքը պահեն, ու ամէն մէկ եօթը տարի հարկ չվճարեն:

Հ. Աղեքսանդրի մահուրնէ ետքը Հրեայք ինչ վիճակ ունեցան:

Պ. Աղեքսանդրի մահուրնէն ետեւ իր թագաւորութիւնը բաժնուելով՝ Հրէաստան Եգիպտացւոց ինկաւ,

եւ իսկզբան Պատղոմեանք Հրէից շատ սէր ցուցուցին. միայն
 Պատղոմէոս Գ. Փիղոսպատոր՝ որն որ Երուսաղէմ եկած ու
 Աստուծոյ զոհ մատուցանելէն ետեւ՝ Սրբութիւն սրբոցն
 ալ մտած ու հոն յանկարծ անդամալոյծ գետինն ինկած
 էր, Եգիպտոս դառնալէն ետեւ Եգիպտոս գաղթած
 Հրեայները ստիպեց որ կուռք պաշտեն. եւ անոնք հաս-
 տատուն կենալով, զիրենք փղերու առջին նետելու հրա-
 ման հանեց, որպէս զի անոնց ջարդը տեսնելով ուրախա-
 նայ: Բայց Աստուած Հրէից աղօթքը լսելով, թագաւո-
 րին քունը երեք օր ծանրացուց եւ անոնց ջարդն ուշա-
 ցուց: Իսկ փղերն արձակելու օրը՝ երկու հրեշտակ զօրքին
 ու փղաց մէջ խռովութիւն ձգելով, փղերը Հրէից տեղ
 զօրքը կը մեռցընէին: Նոյն ատեն թագաւորին սիրտը
 փոխուելով՝ զիրենք աղատ թողուց:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Թ Գ .

Ասորոց թագաւորաց տակ:

Հ. Հրեայք ինչպէս Ասորոց տակ ինկան. ու է
 Հեղիոդորոս:

Պ. Պատղոմէոս Փիղոսպատոր մեռնելէն ետքը, Ասո-
 րոց Մեծն Անտիոքոս թագաւորը Եգիպտացոց վրայ պա-
 տերազմի ելաւ, եւ Հրէաստան անոնց ձեռքէն առաւ:
 Ասորիք ալ ի սկզբան Հրէից շատ աղէկ կը նայէին, բայց
 ետքէն Սեղեւկոս Գ. Փիղոսպատոր թագաւորը՝ տաճարին
 վերակացուին քսութեամբն իմանալով որ Երուսաղէմի
 տաճարին մէջ անբաւ գանձ կայ, իր Հեղիոդորոս պաշտօ-
 նատարը խաւրեց, որ ան գանձերը իր թագաւորական
 գանձատան տան: Թէպէտ Ռնիա քահանայապետը շատ
 դէմ դրաւ, բայց օգուտ մը չեղաւ. Հեղիոդորոս ծառա-
 ներովը տաճարին գանձատունը մտաւ, բայց հոն Աստուծմէ
 պատիժը գտաւ: Փառաւոր ձիու վրայ նստած մէկը տես-
 նուեցաւ, ձին զՀեղիոդորոս գետին պառկեցուց, եւ նոյն
 ատեն ուրիշ երկու երիտասարդներ երեւնալով՝ զինքը
 բռնեցին, սաստիկ ծեծեցին, անզգայ ու կիսամահ թո-
 ղուցին: Քովինները զինքը դուրս հանեցին, եւ անոնց ա-
 ղաչանքովն Ռնիա Աստուծոյ զոհ մատոյց. նոյն երիտա-
 սարդները նորէն երեւցան ու զինքն ողջընցուցին: Հե-

դիողորոս Անիային շնորհակալ եղաւ, Աստուծոյ ողջակէզ
մատոյց ու ետ դարձաւ:

Է. Անտիոքոս Եղիպտոս մեռած ըլլայ. Հրէից մէջ խռո-
վութիւններ ելան: Անտիոքոս աւ խռովութիւնը ապրու-
տամբութիւն կարծելով՝ զօրքով Հրէաստան եկաւ, Երու-
սաղէմ մտաւ, ձեռքն անցնողները կէս մը իբրեւ գերի
ծախեց, կէս մ'ալ սրէ անցընել տուաւ եւ տաճարն ալ
կողոպտեց: Երկու տարի ետքը Ապողոնիոս զօրավարը խաւ-
րեց, որն որ շաբաթ օր մը Երուսաղէմայ վրայ յարձակե-
ցաւ, քաղաքին պարիսպները կործանեց, երեւելի փայ-
տաշէն տներն այրեց ու շատերը սրէ անցուց, եւ մահուան
պատժով հրաման հանեց որ իրենց կրօնը թողուն եւ ու-
րիշ ազգաց պէս կուռք պաշտեն: Նոյն իսկ տաճարին մէջ
Արամազդայ արձանը կանգնել տուաւ, ու ստիպեց որ զա-
նիկա պաշտեն ու խողի միս ուտեն:

Է. Անտիոքոսի հալածման ատենը՝ որոնք իրենց
կրօնին զոհ եղան:

Պ. Առաջինն եղաւ Եղիազար անուամբ պատուա-
կան ծերունին, որն որ աւելի յանձն առաւ մեռնիլ՝ քան
թէ օրինաց դէմ խողի միս ուտել: Երկրորդ, 7 եղբարք
Մակարայեցիք իրենց մօրը հետ, որոնք նոյնպէս յանձն
չառնելով խողի միս ուտել, մէկիկ մէկիկ իրենց մօրը առ-
ջին խիստ շարշարանք կրելով մարտիրոսացան, եւ ամե-
նէն վերջը մայրերնին ալ քաջութեամբ նահատակեցաւ:
Երրորդ Մատաթիա քահանան իր հինգ որդւոցը հետ՝
որոնք էին Յովհաննէս, Սիմոն, Յուդա Մակաբէ, Եղիազար
ու Յովնատան, 25,000 հոգի ժողովելով բռնաւորին դէմ
դնելու սկսան:

Է. Յուդա Մակաբէին արշաւանքներն ինչպէս եղան:

Պ. Եւստ յաջող, վասն զի երբոր Անտիոքոս զօր-
քով Հրէաստանի վրայ եկաւ, Յուդա Մակաբէ՝ իրեննե-
րովն Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրելէն ետքը՝ զօրքով դի-
մացն ելաւ ու յաղթեց, երկինքէն եկած օգնութեամբ:
Անտիոքոս որ նոյն ատեն Պարսից հետ ալ պատերազմ
կը մղէր, երբոր իրեններուն յաղթութիւնը լսեց նէ, սաստիկ
4*

կատուեցաւ, ու շուտ մը պատրաստութիւն տեսաւ որ դայ
Երուսաղէմ աւերակ դարձնէ: Բայց աս ամբարտաւան
խորհուրդը չկատարուեցաւ, վասն զի ճամբան կառօք ե-
կած ատեն՝ յանկարծ աղեաց ցաւ մ'ունեցաւ, ու դրժ-
բախտութեամբ կառքէն ալ վար իյնալով շարաշար մե-
ռաւ: Ասկից ետքը Յուդա՝ Անտիոքոս Եւպատորին Նի-
կանովը զօրապետին ալ յաղթեց, եւ ուրիշ շատ յաղ-
թութիւններ ալ բրաւ, մինչեւ վերջապէս Գեմետորիոսին
տեղակալին Բաքիդին դէմ բրած սաստիկ պատերազմին
մէջ առած վերքերէն քաջութեամբ մեռաւ:

Հ. Յուդա Մակաբէին եղբայրը Յովնաթան ինչ
երեւելի գործք գործեց:

Պ. Յովնաթան՝ զօրապետ ու միանգամայն քահա-
նայապետ ընտրուեցաւ: Ասիկա թէ Բաքիդն եւ թէ ու-
րիշ թշնամիները յաղթեց: Բայց Տրիբոնէն բռնուեցաւ
ու ի վախճանի անկէց սպանուեցաւ:

Հ. Յովնաթանէն ետքը սով եղաւ քահանայապետ:

Պ. Իր եղբայրը Սիմոն, որն որ շատ յաջողութեամբ
Տրիբոնին հետ կռուեցաւ, ասոր համար ալ իր փեսան
վրան նախանձելով եւ անոր իշխանութեանը ցանկանա-
լով, անգամ մը խնջոյքի ատեն թէ զինքն ու թէ որդի-
քը սպաննել տուաւ:

Հ. Սիմոնին սով յաջորդեց:

Պ. Յովհաննէս Սիմոնին ամենէն պղտիկ որդին,
որն որ Հիւրկանիա գաւառը յաղթելուն՝ Հիւրկանոս Ա.
կոչուեցաւ: Հրէաստան՝ բոլոր Ասորւոց ու Եգիպտացւոց
իշխանութենէն ազատելով 28 տարի խաղաղութեամբ
առաջնորդեց: Թէպէտ աս եղանակաւ շատ մեծ քաջու-
թիւններ ու արդիւնք ցուցուց, բայց Մակաբեան ցեղին
նախատինք ալ եղաւ իր կրօնը փոխելով, որովհետեւ Սա-
դուկեցւոց կողմն անցաւ, որոնք հրեշտակներն եւ ուրիշ
մնացեալ հողիքը ինչպէս նաեւ մարմնոց յարութիւն առ-
նելը առասպել կը համարէին:

Հ. Թագաւորական պատիւը քահանայապետու-
թեան վրայ ինչպէս եկաւ:

Պ. Արիստարբուղոս Ա. Հիւրկանասին որդին, առ-
ջինը եղաւ որ թագաւորական պատիւ առաւ: Եւ աս իր
թագաւորութիւնը հաստատուն ընելու համար իր մայրը

բանաթի մէջ սովամահ սպաննեց, եւ իր եղբայրն Անտիգոնոսը իր թագաւորութեան աչք ձգելուն համար մեռցուց. իսկ միւս եղբայրները բոլոր բանտարկեց: Բայց աս ամէն չարեաց ու թափած արեանց պատիժն ինքն ալ դտաւ, յուսահատութեան մէջ իյնալով մեռաւ տարի մը թագաւորելէն ետեւ:

Է. Ասիից ետքը թագաւորական քահանայապետութիւնն ո՛վ առաւ:

Պ. Աղեքսանդր Յաննէոս: Ասիկա մինակ ազատած էր իր եղբորը կատաղութենէն. բայց աս ալ եղբորը պէս արեանարբու (արեան ծարաւի) մէկն էր: Ասան զի 6 տարւան մէջ զանազան պատճառներով 6000 հոգւոյ չափ սպաննել տուաւ: Գարձեալ 800 հոգի ալ աղնուականներէն խաչեց, իր ընթացքը չհաւնելնուն համար, եւ անոնց կանայքն ու որդիքը իրենց առջեւը չարչարելով սպաննել տուաւ: Աւերջապէս 42 տարի բռնաւորի պէս իշխելէն ետեւ, ինքն ալ իր արբեցութենէ ու չափազանց բարկութենէ պատճառած հիւանդութեամբ չարաչար մեռաւ 49 տարւան:

Է. Աս բռնաւորին ո՛վ յաջորդեց:

Պ. Սողոմէ իր թող տուած կիներ, որն որ 9 տարի կառավարելէն ետքը՝ իր անդրանիկ որդին Հիւրկանոս Բ.ը թագաւոր անուանեց, որուն յառաջուց քահանայապետութիւնը տուած էր:

Է. Հիւրկանոս ինչպէս կառավարեց:

Պ. Հիւրկանոս շատ անհաստատուն բախտ ունեցաւ: Արովհետեւ իր եղբայրը Արիստաբուղոս իրեն յաղթելով, Հիւրկանոս իր թագաւորական ու քահանայապետական պատիւներէն հրաժարեցաւ: Բայց Պոմպէոս Հռոմայեցւոյ զօրապետը քիչ մը ետքը Երուսաղէմ առնելով՝ զՀիւրկանոս նորէն ակտոր նստեցուց, ու Արիստաբուղոսը իր որդիքներով Հռոմ գերի խաւրեց:

Է. Մակարեանց վերջին թագաւորն ո՛վ եղաւ:

Պ. Մակարեանց վերջի թագաւորն եղաւ Անտիգոնոս Արիստաբուղոսի որդին: Ասիկա Հռոմէն փախաւ ու թագաւորութիւնն ինքն առաւ. բայց Հերովդէսէն թշնամի հրատարակուելով, Անտիոքիայի մէջ գլխատուեցաւ: Այսպիսի խեղճութեամբ մարեցաւ Մակա-

բայեցւոց իշխանութիւնը՝ Քրիստոսէն 37 տարի յառաջ,
որն որ 130 տարի տեւած էր:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Պ .

Հոռմայեցոց կայսերաց տակ:

Հ. Յուդայաստանը երբ Հոռմայեցւոց իշխանու-
թեան տակ մտաւ:

Պ. Յուդա Մակարէին ատենէն, Հրեայք ստոյգ
է Հոռմայեցւոց հետ կապուած էին, բայց անոնց իշխա-
նութեան տակ չէին ինկած: Բայց Հիւրկանոս՝ զորն որ
իր եղբայրը Արիստարբուղոս բռնի յաջորդած էր, Պոմպէոսի
օգնութեամբ դարձեալ դահ էլաւ նէ, Հրեայք իրենց
ազատութիւնը կորսնցուցին. որովհետեւ անկից ետքը ալ
Հոռմայեցիք իրենց վերին իշխանն էին: Այսպէս Յու-
դայաստան՝ որ յառաջ Հոռմայեցւոց բարեկամ ու դաշ-
նակից էր, հիմակ անոնց իշխանութեան տակ հարկա-
տու եղաւ:

Հ. Մակարեանց ցեղը վերջանալէն ետեւ Յու-
դայաստանի վրայ ո՛վ տիրեց:

Պ. Հերովդէս, որն որ Մեծ կոչուեցաւ, մուլ-
թիւններով աւելի եւս մեծ էր: Ասիկա թէպէտ ազգաւ
Հրեայ չէր, ի վերայ այսր ամենայնի ի սկզբան բռնութեամբ
Յուդայաստանի տիրեց, եւ վերջէն իր թագաւորութիւնը
հաստատուն ընելու համար՝ Աւգոստոսէն ստակով Յու-
դայաստանը գնեց:

Հ. Յուդայաստանը միշտ Հերովդէսի ցեղին մէջ
մնաց:

Պ. Չէ. որովհետեւ Յուդայաստանը Աւգոստոս
կայսեր հրամանաւր, Հոռմայեցւոց տէրութիւն մը սե-
պուեցաւ եւ հարկ տալէն ազատեցաւ: Այսպէս Հերով-
դէս՝ կայսեր հպատակ թագաւոր մ'եղաւ եւ թագաւորի
անունը իբրեւ պատիւ կը կրէր:

Հ. Հրեից ո՛ր թագաւորին ժամանակ Քրիստոս աշ-
խարհք եկաւ:

Պ. Հերովդէսին ժամանակը, որն որ իմաստուն մու-
ղերէն իմանալով՝ որ նոր թագաւոր մ'է ծներ, վախցաւ
որ իր թագաւորութիւնը կը կորսնցընէ, ուստի Բեթղե-

հեմի շրջակայքը գտնուած երկու տարւրնէ վար եղած մանկունքը մեռցրնել տուաւ :

Հ. Հերովդէս ասկէ զատ ինչ անգթութիւններ ըրաւ :

Պ. Հրամայեց որ մեռցրնեն 1. Մարիամ իր պատուական կիներ, 2. Աղեքսանդրան (Սողոմէ) իր մօրուն որդւովը, 3. Արիստարուղոս, Աղեքսանդրոս ու Անտիպատրոս իր օրինաւոր որդիքը, 4. Հրէից երեւելիները: Ասոնցմէ զատ ծանր հիւանդութեան ժամանակը հրամայեց որ Հրէից ազնուականները Երիքով ժողվեն ու հոն ամէնն ալ հրապարակաւ խաչեն: Բայց ինքն ալ աս ամէն չարեաց պատիժն առաւ :

Հ. Հերովդէս ինչ պատիժ առաւ Աստուծմէ :

Պ. Հերովդէս երկայն ժամանակ շարաշար հիւանդութիւն քաշելէն ետեւ, բոլոր մարմինը որդնոտեցաւ ու յուսահատութեան մէջ իյնալով՝ 70 տարւան անցաւ ի յաւիտենականութիւն, իր թագաւորութեան 37 երորդ տարին Քրիստոսի 1 կամ 3 թուականին :

Հ. Հերովդէսի ցեղէն մէկալ թագաւորներն որոնք էին :

Պ. Հերովդէսի երեք որդիքը, Արքեղայոս, Փիլիպպոս ու Հերովդէս Անդիպպաս: Ասոնցմէ վերջինը Յովհաննէս Մկրտիչը գլխատել տուաւ, որովհետեւ իր անպիտանութիւնները կը յանդիմանէր, եւ զՔրիստոս՝ ծաղրընելով արհամարհեց, յուսացած հրաշքներն իրմէ շտեպնելուն համար :

Հ. Քրիստոս երբ խաչուեցաւ :

Պ. Իր 34 երորդ տարին, Տիբերիոս կայսեր ժամանակը, Պիղատոսի դատաւորութեան ատեն :

Հ. Պործք առաքելոցը Հերովդէս Ագրիպպասի վրայ ինչ կը պատմէ :

Պ. Հերովդէս Ագրիպպաս Ա. Հերովդէս Մեծին թսուն էր: Ասիկա Հրէից ոխերիմ թշնամի էր, Յակովբոս առաքեալը Երուսաղեմի մէջ գլխատել տուաւ, ու Պետրոս առաքեալն ալ բռնել ու բանտ դնել տուաւ որ վերջէն սպաննէ, բայց Պետրոս հրեշտակի ձեռքով բանտէն ազատեցաւ: Բայց ինք Հերովդէս երբոր օր մ'ատենի մէջ նստած կը խօսէր հրապարակաւ, եւ ժողովրդէն

իբրեւ Աստուած գովուելով՝ ան գովեստները չար համար-
հելուն համար, յանկարծ որդնալից սատկեցաւ:

Է. Յուդայաստանի վերջի թագաւորն ո՛վ է:

Պ. Ազրիպպաս՝ Հերովդէս Ազրիպպասին որդին,
զորն որ Հրեայք, զիրենք Հռոմայեցւոց դէմ գրգռելուն
համար, նախ Երուսաղեմէն, վերջէն ալ բոլոր երկրէն
վճնտեցին: Այսպէս Հրէից թագաւորութիւնը վախճան
առաւ, ու բոլորովին Հռոմայեցւոց լծին տակ մտաւ, ու
րոնցմէ Հրեայք ուրիշ բանի չէին կրնար սպասել բայց
եթէ Երուսաղեմ քաղքին հետ մէկտեղ կործանում:

Մ Ա Ս Ն Բ .

Ն Ո Ր Կ Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՆԴԵՆԷՆ ՄԻՆՉԵԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԻԼԸ

(1-30)

Հ. Քրիստոս դեռ չծնած ինչ պատահեցաւ :

Պ. Քրիստոս դեռ չծնած, Գաբրիէլ հրեշտակը եկաւ Հրէաստանի մէջ Չաքարիա անունով սուրբ քահանայի մը, որ նոյն ատեն տաճարին մէջ Աստուծոյ խունկը մատուցանէր, եւ աւետեց որ Եղիսաբեթ իր կինը որդի մը պիտ'որ ծնանի, անունն ալ Յովհաննէս դրուի. ինք Հոգւով սրբով պիտ'որ լեցուի եւ անհաւատները Աստուծոյ սուրբ ժողովուրդ պիտ'որ պատրաստէ :

Հ. Օչաքարիա աս աւետիսին հաւտաց :

Պ. Օչաքարիա աս աւետիսին չհաւտաց, որովհետեւ ինք եւ իր կնիկը ծեր էին, անոր համար ալ Աստուծու մէ պատժուեցաւ համր եղաւ եւ այնպէս ալ մնաց մինչեւ որ Յովհաննէս ծնաւ :

Հ. Օչաքարիային լեզուն երբ բացուեցաւ :

Պ. Եղիսաբեթին ատենը գալով տղան ծնաւ : Ազգականները իրեն ուրախակից ըլլալու եկան եւ կ'ուզէին որ հօրը անունը դրուի. իսկ մայրը հրեշտակին խօսքին համաձայն Յովհաննէս դրուի կ'ըսէր : Երբոր անոնք դէմ կը դնէին, հօրը հարցուցին : Չաքարիա տախտակ մ'առաւ ու վրան գրեց թէ Տղուն անունն Յովհաննէս է : Ասոր վրայ մէկէն լեզուն բացուելով՝ Հոգւով սրբով լեցուեցաւ :

Հ. Գաբրիէլ հրեշտակն Աստուածամայրութեան աւետիսն որուն բերաւ :

Պ. Գաբրիէլ հրեշտակը՝ վեց ամիս ետքը Նազարեթ քաղքին մէջ Մարիամ անուն կուսի մ'երեւցաւ եւ

Ուրի լեր Բերկերեւոյ Տեր ընդ Քեզ ըսելով զինքը բարեւեց
ու իմացուց որ որդի մը պիտ'որ ծնանի ու անունը Յիսուս
(Փրկիչ) պիտ'որ դնէ: Մարիամ իսկզբան շատ այլայլե-
ցաւ, բայց երբոր հրեշտակէն իմացաւ որ Եղիսաբեթ իր
ազգականն ալ յղի է, եւ թէ Հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբը
աս բանս պիտ'որ կատարուի, հաւանեցաւ Ահաւասիկ կամ
սղախին Տեառն ըսելով, եւ անմիջապէս Որդին Աստուծոյ
իր ծոցին մէջ մարմին առաւ:

Հ. Մարիամ աւետուելէն ետեւ ինչ ըրաւ:

Պ. Մարիամ աւետուելէն ետեւ ուրախութեամբ
լեցուած ելաւ Եղիսաբեթին դնաց զինքը բարեմաղթե-
լու համար: Մարեմայ այցելութեամբ Եղիսաբեթ Հոգւով
սրբով լեցուեցաւ, սուրբ Յովհաննէս արգանդին մէջ սրբ-
բուեցաւ: Մարիամ երեք ամիս հոն կենալէն ետեւ իր
տունը դարձաւ:

Հ. Մարիամ ո՛ւր եւ ինչպէս ծնաւ զՅիսուս:

Պ. Մարիամ զՅիսուս Բեթղեհէմ քաղքին մէջ
ծնաւ: Օգոստոս Հռոմայեցւոց կայսրը հրաման հանեց,
որ իր հպատակներուն ամէնքն ալ իրենց բուն քաղաքը
գրի անցուին: Աս պատճառաւ Յովսէփ ու Մարիամ ալ
Բեթղեհէմ գացին, վասն զի Գաւթի թագաւորական
տնէն էին: Բեթղեհէմ հասան նէ, բոլոր իջեւանները
օտարականներով լեցուն էր, ուստի ստիպուեցան ախորի
մը մէջ քաշուիլ: Եւ հոս ծնաւ Մարիամ մանուկ Յիսուսը:

Հ. Յիսուսին ծնունդը որոնց յայտնուեցաւ եւ ու-
րուն ձեռքով:

Պ. Յիսուսին ծնունդը անմիջապէս հրեշտակին
ձեռքով հոն մօտ տեղ գանուող հովիւներուն յայտնուե-
ցաւ, որոնք իրենց հօտին պահպանութիւն կ'ընէին: Ա-
սոնք մէկէն զարհուրեցան, բայց հրեշտակէն քաջալե-
րուած, որն որ իրենց կ'աւետէր թէ Բեթղեհէմ ձեզի
Փրկիչ մը ծնաւ, եւ հրեշտակաց բազմութիւն մ'ալ ե-
րեւցաւ, որոնք Փատի Բարձրանս Աստուծոյ երգելով զԱս-
տուած կ'օրհնէին, անմիջապէս ելան այրն եկան, զՅով-
սէփ եւ զՄարիամ ու Յիսուսը մտրոյն մէջ տեսան եւ իրեն
երկրպագութիւն ըրին:

Հ. Մոգերը ուստի շարժեալ Երուսաղէմ եկան:
Հերովդէս ինչ ըրաւ:

Պ. Մոգերը արեւելք արտաքոյ կարգի աստղ մը տեսնելով՝ իմացան որ Հրէից նոր թագաւոր մը ծնած պիտ'որ ըլլայ, ուստի ելան Նրուսաղէմ եկան զինքը կը փնտռէին որ անոր երկրպագութիւն ընեն: Հերովդէս աս բանս լսելով՝ շատ այլայլեցաւ, վախնալով որ իր թագաւորութիւնը ձեռքէն կը յափշտակէ, ուստի քահանայապետներէն ու դպիրներէն իմանալով անոր ուր ծնած ըլլալը, դադարուկ մոգերը կանչեց եւ զիրենք Քեթղեհէմ խրկեց որ երթան փնտռեն, եւ դտնեն նէ իրեն ալ իմացընեն որ ինքն ալ երթայ անոր երկրպագութիւն ընէ:

Հ. Մոգերը նորածին թագաւորին տեղն ինչպէս դտան եւ ինչ ըրին:

Պ. Մոգերը երկրորդ օրը կանուխ ճամբայ ելան եւ արեւելք տեսած աստղնին նորէն իրենց առաջնորդութիւն ըրաւ եւ Յիսուսին ծնած պրին վրայ եկաւ կեցաւ: Ներս մտան անոր երկրպագութիւն ըրին, եւ ոսկի, կնդրուկ եւ զմուռս ընծայ տուին: Գիշերը իրենց երազին մէջ Աստուծ մէ հրաման առնելով, առանց Հերովդէսին դառնալու ուրիշ ճամբով տեղերնին դարձան:

Հ. Յիսուս 40 օրուան եղաւ նէ ծնողքն ինչ ըրին: Սիմէոն ու Աննա ուլ են:

Պ. Յիսուս 40 օրուան եղաւ նէ Սուրբ Աոյսն ըստ օրինաց Մովսէսի իր որդին տաճար տարաւ եւ զոյգ մը տատրակով Աստուծոյ ընծայեց: Սիմէոն ծերունին, որուն Հոգին սուրբ խոստացած էր որ շմեռած Փրկիչը պիտ'որ տեսնէ, անոնց դիմացն ելաւ, ու մանուկ Յիսուսը գիրկն առաւ եւ Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ որ մարմնաւոր աչօք Փրկիչը տեսնելու արժանի եղաւ: Աոյնպէս Աննա մարդարէն ալ տաճարը դանուելով զՅիսուս տեսնելուն վրայ շատ ուրախացաւ եւ Աստուծոյ փառք տուաւ:

Հ. Հերովդէս ինչ ըրաւ երբ որ մոգերն չդարձան:

Պ. Հերովդէս փուճ տեղ մոգերուն դառնալուն սպասելէն ետեւ, երբ որ տեսաւ որ խաբուեցաւ, խիստ բարկացաւ ու շատ մը զօրք խաւրեց, Քեթղեհէմ եւ անոր սահմանները որչափ որ երկու տարւքնէ վար տղայ կար բոլորն ալ սպաննել տուաւ, կարծելով որ անոնց հետ նաեւ նորածին թագաւորը մանուկ Յիսուսն ալ կը սպաննուի:

Հ. Յիսուս ինչպէս Հերովդէսին ձեռքէն ազա-
տեցաւ :

Պ. Հրեշտակ մը գիշերը Յովսէփայ քնոյն մէջ
վտանգն անոր իմացուց եւ հրաման տուաւ որ Յիսուսի ու
Մարեմայ հետ Եգիպտոս փախչի :

Հ. Յովսէփ Յիսուսի ու Մարեմայ հետ Եգիպտոս-
սէն երբ դարձաւ :

Պ. Յովսէփ Հերովդէս մեռնելէն ետքը նորէն
հրեշտակին հրամանաւր Նազարեթ դարձաւ ու հոն բնա-
կեցաւ :

Հ. Յիսուս երբ կորսուեցաւ եւ ուր գտնուեցաւ :

Պ. Յիսուս երբոր 12 տարւան էր, անգամ մը ծնո-
ղաց հետ Չառկի տօնին պատճառաւ Երուսաղէմ գնաց,
եւ անոնք ետ դարձած ատեն ինք հոն մնաց : Մարիամ
եւ Յովսէփ իսկզբան կարծելով որ իրենց ազգականնե-
րուն հետն է, այնչափ հոգ չէին ընէր, բայց օրուան մը
ճամբայ ընելէն ետեւ երբոր զինքն անոնց մէջ չգտան մեծ
ցաւով նորէն Երուսաղէմ դարձան ու երեք օր փնտռելէն
ետքը տաճարին մէջ գտան որ դպրաց մէջ նստած անոնց
հարցումներ կ'ընէր եւ ըսածները մտիկ կ'ընէր, այնպէս
որ ամէնն ալ անոր իմաստութեան վրայ կը զարմանային :

Հ. Յիսուս Նազարեթ դառնալէն ետեւ մինչեւ իր
երեսներորդ տարին ինչ ըրաւ :

Պ. Յիսուս Նազարեթ դառնալէն ետեւ մինչեւ իր
երեսներորդ տարին հօրը մօրը հնազանդ էր եւ իմաստու-
թեամբ ու շնորհօք կ'աճէր :

Ք Լ Ո Ի Խ Բ .

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՐՈՉՈՒԹԵԱՆ ՍԿՍԵԼԷՆ ՄԻՆՉԵՒ
ՉԱՐՉԱՐՈՒԻԼՆ ՈՒ ՄԵՌՆԻԼԸ

(30—33)

Հ. Յովհաննէս Մկրտիչ քարոզելու շնորհիւ ուր
կը բնակէր :

Պ. Յովհաննէս մկրտիչ քարոզելու շնորհիւ անա-
պատի մէջ կը բնակէր, ուր խիստ կեանք մը կ'անցընէր,
իր զգեստը ուղտի մազէ էր, կերակուրն ալ վայրենի մեղր :

Հ. Յովհաննէս ուր եւ ինչ կը քարոզէր :

Պ. Յովհաննէս Յորդանան գետին քով կը քարոզէր որ ապաշխարեն, որովհետեւ Աստուծոյ արքայութիւնը մօտեցած է : Ժողովուրդն իր վրայ այնպէս մեծ համարում ունէր, որ զինքը Մեսիան կը կարծէին : Բայց Յովհաննէս յայտնապէս անոնց հասկըցուց որ ինք Մեսիան չէ, եւ ոչ ալ արժանի է անոր կօշկացը կապերը քակելու :

Հ. Յիսուս ուր եւ որմէ մկրտուեցաւ :

Պ. Յիսուս Յորդանան գետին մէջ Յովհաննէս մկրտչէն մկրտուեցաւ :

Հ. Յիսուսի մկրտուելու ատեն ինչ պատահեցաւ :

Պ. Յիսուսին մկրտուելու ատեն երկինք բացուեցաւ ու Հոգին սուրբ աղաւնակերպ վրան ինչաւ ու երկինքէն ձայն մ'ալ եկաւ որ կ'ըսէր. Աս է իմ սիրելի եւ ինձի հաճոյ Որդիս :

Հ. Յիսուս մկրտուելէն ետեւ ուր գնաց :

Պ. Յիսուս մկրտուելէն ետեւ անապատ գնաց ու հոն 40 օր պահք պահեց :

Հ. Յիսուս սատանայէն ինչպէս փորձուեցաւ :

Պ. Յիսուս 40 օր պահք պահելով մարմինը շատ տկարացաւ, ուստի սատանան քովը մօտեցաւ զինքը փորձելու համար. եւ Նախ որկրամուտութեամբ՝ ըսելով որ քարերը հացի փոխէ. Երկրորդ սնապարծութեամբ՝ ըսելով որ տաճարին աշտարակէն ինք զինքը վար նետէ, որպէս զի ժողովրդէն զարմացուի. եւ Երրորդ ընչասիրութեամբ՝ խոստանալով անոր աշխարհքիս բոլոր հարստութիւնը, եթէ իրեն (սատանային) երկրպագութիւն ընէ :

Հ. Յիսուս աս փորձութեանց ինչպէս յաղթեց :

Պ. Յիսուս աս փորձութեանց յաղթեց սատանան քովէն վաճառելով. նոյն ատեն հրեշտակները եկան եւ զինքը կը պաշտէին :

Հ. Յիսուսի առջի աշկերտները որոնք էին :

Պ. Յիսուսի առջի աշկերտներն էին Անդրէաս ու Յովհաննէս, որոնց հետ վերջէն միացան Սիմոն Աւարոս, Փիլիպպոս ու Նաթանայէլ (Բարժուղիմէոս) :

Հ. Յիսուս իր առջի հրաշքն ուր գործեց :

Պ. Յիսուս իր առջի հրաշքը Գալիլիայի Աանա

քաղաքը հարսնիքի մը մէջ գործեց, ուր գինին պակսելով Յիսուս հոն եղած վեց թակոյկները (+ $\frac{1}{2}$) ջրով լեցրնել տուաւ, ու հրամայեց որ տաճարապետին տանին, որն որ ճաշակելով տեսաւ որ ջուրը գինեոյ փոխուեր է:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ց Ա •

Քրիստոսի քարոզութեան առաջին տարին եւ առաջին գառնիկը:

Հ. Յիսուս առջի անգամ հրապարակաւ ուր երեւցաւ:

Պ. Յիսուս առջի անգամ Չասկի տօնին Երուսաղեմի տաճարը գնաց, ու հոն լուսնայափոխներն ու կենդանի ծախողները տեսնելով՝ բարկացաւ ու չուանէ խաբազան մը շինեց, եւ զիրենք անկից դուրս վաճառեց ըսելով որ իմ հօրս տունը վաճառատեղի չէ:

Հ. Յիսուսին աս գործքը Հրէից ինչպէս երեւցաւ:

Պ. Յիսուսին աս գործքը Հրէից գլխաւորներուն ու քահանայից շատ մեծ զարմանք պատճառեց, մինչեւ սկսան հարցրնել, որ Աս բանն ընելու իշխանութիւն ունենալդ ինչ նշանով կրնաս ցուցրնել: Ասոնցմէ մէկն էր նաեւ Նիկողեմնոս անունով հրեայ իշխան մը. ասիկա գիշեր ատեն Յիսուսին եկաւ աղաչեց որ իր վարդապետութիւնները իրեն սորվեցրնէ:

Հ. Յիսուս Նիկողեմնոսին գլխաւորաբար ինչ սորվեցուց:

Պ. Յիսուս Նիկողեմնոսին գլխաւորաբար սորվեցուց որ արքայութիւն մտնելու համար պէտք է մկրտուիլ. երկրորդ թէ ինք մարդիկ փրկելու համար աշխարհք եկած է, երրորդ թէ պէտք է իր աստուածութեանը հաւատալ:

Հ. Յիսուս Երուսաղեմէն Նազարեթ դարձած ատեն ճամբան ինչ պատահեցաւ: Սամարացի կնոջ հետ ինչ խօսեցաւ:

Պ. Յիսուս Երուսաղեմէն Նազարեթ դարձած ատեն յօգնելով ջրհորի մը քով նստաւ: Մէյ մ'ալ Սամարացի կնիկ մը ջուր առնելու եկաւ: Յիսուս իրմէ ջուր ուզեց, եւ սկսաւ վարդապետել ըսելով՝ ինչպէս որ աս ջուրը մարմնոյն ծարաւը կ'անցրնէ, այսպէս ալ իր աս-

տուածային վարդապետութիւնը մարդու հոգւոյն ծա-
րաւը կը մարէ, եւ ով որ իր վարդապետութիւնները կ'ըն-
դունի երջանիկ կ'ըլլայ թէ աս աշխարհքիս մէջ ու թէ
անդիի աշխարհքը: Գարձեալ սորվեցուց որ Աստուծոյ
երկրպագութիւն պէտք է ընել հոգւով ու ճշմարտու-
թեամբ, եւ վերջապէս ինք զինք յայտնեց որ Մեսիան է:

Հ. Սամարացի կնիկը ասոնք լսեց նէ ինչ ըրաւ:

Պ. Սամարացի կնիկը ասոնք լսելուն պէս քաղաք
վազեց մարդիկները կանչելու համար. ասոնք եկան ու
զինքը իրենց քաղաքը հրաւիրեցին: Յիսուս զնայ ու եր-
կու որ իրենց քով կեցաւ եւ իր քարոզութեամբը անոնց
մէջէն շատերը դարձուց:

Հ. Յիսուս Սամարիայէն ս'ըր զնայ եւ ինչ գործեց:

Պ. Յիսուս Սամարիայէն կանա դարձաւ եւ հոն
թագաւորազնի մը որդին ծանր հիւանդութենէ բժշկե-
լէն ետեւ կափառնաում զնայ եւ հոն բնակեցաւ: Օր մը
Յիսուս Գեննեսարեթայ ծովակին քովերը պարտած ա-
տեն՝ Սիմոն ու Անդրէասը ու Ջերեթէոսին երկու որ-
դիքը Յակոբոսն ու Յովհաննէսը, որոնք ձուկ կ'որսային,
կանչեց որ իր ետեւէն գան, որոնք սիրով անոր աշակերտ
եղան: Եջն ատեն շատ բազմութիւն ժողովուելով Յիսուս
Պետրոսին նաւը մտած ցամաքէն հեռացաւ ու նաւին մե-
ջէն կը քարոզէր: Լմբնալէն ետքը Պետրոսին ըսաւ որ
նաւը աւելի բացը տանի եւ ուսկանը ծով երկնցընէ: Պե-
տրոս հնազանդելով անբաւ ձկանց որս մ'ըրաւ: Ասկեց
ետքը Յիսուս իրենց հետ կափառնաում մտաւ եւ հոն
դիւահար մը բժշկելէն ետեւ՝ Պետրոսին տունը զնայ ա-
նոր զոքանչը ջերմէն ազատեց:

Հ. Յիսուս կափառնաում եղած ատեն ուրիշ ինչ
պատահեցաւ:

Պ. Յիսուս կափառնաում եղած ատեն միշտ հրա-
շարժութիւններ ընելով՝ ժողովուրդը քովէն չէր հե-
ռանար: Անգամ մը անոնցմէ քիչ մը հեռանալ ուզելով՝
աշակերտաց հետ նաւ մտաւ դիմաց անցնելու համար: Աէս
ճամբան սաստիկ այլկործութիւն մ'ելաւ, եւ Յիսուս ա-
շակերտաց արթնցընելովը քնէն ելաւ ու իրենց թերա-
հաւատութիւնը յանդիմանելէն ետեւ ծովուն ու հովին
սաստեց ու մէկէն խաղաղցաւ: — Գիմաց Գերգեսացուց

երկիրն անցաւ նէ, հոն գերեզմաններու մէջ բնակող երկու դիւահարաց պատահեցաւ, որոնք կ'աղաչէին որ զերենք շտանջէ: Իսկ սատանաները Յիսուսէն խնդրեցին որ հոն գանուող խոզերուն մէջ մտնեն: Յիսուս հրաման տալուն պէս խոզերը դիւահարեցան ու ծով նետուելով խորդ դուեցան: — Ապիստանաում դարձաւ նէ բազմութիւնը քովը ժողովուեցաւ, անանկ որ քանի մը հոգի՝ բժշկելու համար անդամալոյծ մը բերին ու Յիսուսին կեցած տեղը չկրնալով խօսիլ, տան առաստաղը քակելով անդամալոյծը անկէ վար իջուցին: Յիսուս անոնց հաւատքը տեսնելով անդամալուծին Մեղքը թողուի, բայց: Փարիսեցիք աս բանս հայհոյութիւն կարծեցին. Աստուծմէ զասոյ կրնայ մեղքը թողուլ կ'ըսէին: Յիսուս մեղաց թողութիւն տալու իշխանութիւնը ցուցնելու համար, անդամալուծին բայց որ անկողինն առնու երթայ, որն որ կատարեց: Հոն կեցողները աս տեսնելով Աստուծոյ փառք կու տային:

Հ. Յիսուս Երուսաղէմ չգացած ուրիշ ինչ բաներ բրաւ:

Պ. Յիսուս Երուսաղէմ չգացած նորէն Ապիստանաւմէն Գալիլիայի ծովեզերքը գնաց ու հոն տեղուանքը նախ Մատթէոս անունով մաքրապետը աշակերտութեան կանչեց: Մատթէոս շուտ մը տունը տեղը թողուց Յիսուսին ետեւէն գնաց եւ իր շնորհակալութիւնը ցուցնելու համար զՅիսուս կերակրոյ հրաւիրեց իր փարիսեցի բարեկամաց հետ, որոնք Յիսուսին աս հրաւերն ընդունելուն համար սկսան զինքը բամբասել. բայց Յիսուս կարճ խօսքով զերենք պապանձեցուց: — Երկրորդ Յայրոս անունով ժողովրդապետի մը տունը գնաց, եւ անոր մեռած աղջիկը ողջնուց: — Գալիլիայի ծովեզերքէն ետ դառնալու ատեն երկու կոյր ետեւէն կու գային ու կը կանչէին Յիսուս որդի Գաւթի ողորմէ մեզի. Յիսուս ձեռուրները անոնց աշուրներուն վրայ դնելով, բացուեցան: Ետքը Ապիստանաւմէն ելաւ Նազարեթ իր գաւառը եկաւ ու շաբաթ օրերը ժողովրդանոցին մէջ կը վարդապետէր:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Բ .

Քրիստոսի քարոզողութեան երկրորդ տարին ու երկրորդ զատիկը :

Հ. Յիսուս ինչ առթով Երուսաղէմ գնաց եւ հոն ինչ բրաւ :

Պ. Յիսուս զատիկի տօնին պատճառաւ Երուսաղէմ գնաց, ու Պրոքատիկէ ըսուած աւազանին քով 38 տարիէ ի վեր պառկած հիւանդ մը առողջացուց: Աս բժշկութիւնն ըրած օրը շաբաթ օր մըն էր: Հրեայք ու Փարիսեցիք, որ Յիսուսի դէմ էին, աս դէպքը՝ եւ մանաւանդ ուրիշ շաբաթ օր մը աջ ձեռքը դօսացած մարդը բժշկելը տեսնելով՝ շատ կատղեցան ու խորհուրդ ըրին թէ ինչպէս զինք մեռցընեն: Իսկ Յիսուս անոնց միտքն իմանալով Գալիլիայի ծովուն քովերը գնաց:

Հ. Յիսուս 12 առաքեալները երբ ընտրեց. անուններն ինչ է:

Պ. Յիսուս օր մը լերան վրայ ելաւ, բոլոր գիշեր արօթք ըրաւ եւ առաւ ըլլալուն պէս իր աշկերաններուն մէջէն ոմանք լերան վրայ կանչելով՝ անոնցմէ 12 հոգի զատեց, զորոնք առաքեալ անուանեց: Ասոնց անուններն են Ա. Սիմոն Պետրոս, Բ. Անդրէաս անոր եղբայրը, Գ. Յակոբոս մեծ, Չեբէթեայ որդին, Դ. Յովհաննէս անոր եղբայրը, Ե. Փիլիպպոս, Չ. Բարթոլոմէոս, Է. Թովմաս, Ը. Մատթէոս, Թ. Յակոբոս Փոքր, Ժ. Սիմոն Կանանացի, ԺԱ. Թադէոս, ԺԲ. Յուդա Իսկարիովտացի:

Հ. Յիսուսի վարդապետութեանց մէջէն ամենէն երեւելին ո՞րն է:

Պ. Յիսուսի վարդապետութեանց մէջէն ամենէն երեւելին Լերան վարդապետութեան ըսուածն է, զորն որ լերան մը վրայ բրաւ ուր շատ ժողովուրդ կար: Աս վարդապետութեան մէջ եօթը երանութեանէն զատ ասոնք ալ սորվեցուց թէ ճշմարիտ երջանկութիւնը սրտի մաքրութեան վրայ կը կայանայ. թէ Պէտք ենք նոյն իսկ մեր թշնամիները սիրել եւ զմեզ հալածողներուն բարիք ընել. թէ Մեր ընկերին ըրած շարիքին դիմացը բարիք պէտք ենք ընել. թէ Պէտք ենք ամէն բանէն յառաջ Աստուծոյ արքայութիւնը խնդրել մնացած հարկաւոր բաները մեզի կը տրուի:

Հ. Յիսուս լեռնէն վար ինչաժ ատեն ինչ պատահեցաւ:

Պ. Յիսուս լեռնէն վար ինչաժ ատեն բորոտ մ'եկաւ իրմէ բժշկութիւն խնդրեց: Յիսուս ձեռքը վրան երկրնցընելուն պէս բժշկուեցաւ: — Երբոր Ասիառնաում եկաւ, Հրեայք հարիւրապետի մը կողմանէ եկան աղաչելու որ գայ անոր հիւանդ ծառան բժշկէ: Յիսուս յանձն առաւ ու իրենց հետ գնաց. բայց հարիւրապետը մարդ խաւրեց անոր ըսել տալով թէ Արժանի չեմ անանկ հիւր մը տունս ընդունելու, միայն խօսք մ'ըսէ, ծառաս կը բժշկուի: Յիսուս անոր հաւատքին ու խոնարհութեան վրայ շատ զարմացաւ ու ծառային ալ առողջութիւն պարգեւեց: Ասկէց ետքը Յիսուս Գալիլիայի Նային քաղաքն եկաւ ու հոն այրի կնոջ մը մեռած մէկհասակ տղան ողջընցուց:

Հ. Միմն ո՞վ է, մեղաւոր կնոջ ինչ պատահեցաւ:

Պ. Միմն Փարիսեցի մըն էր, որն որ Յիսուսը կերակրոյ հրաւիրեց. Յիսուս ալ յանձն առաւ: Քաղքին մէջ գէշ կնիկ մը կար, որն որ Յիսուսին Փարիսեցւոյն տունն ըլլալը լսելով՝ շիշ մը աղնիւ եղ առած հոն գնաց, Յիսուսին ոտքն ինկաւ, սկսաւ մեղքերուն վրայ լալ, ու արցունքովը կը թրջէր, մաղերովը կը շորցընէր ետքը կը պաղնէր ու եղով կ'օժէր: Յիսուս ան կնկան զղջումն ու իրենց ցուցըցած մեծ սէրը տեսնելով մեղքերուն թողութիւն տուաւ:

Հ. Յիսուս Ասիառնաում եկաւ նէ ինչ բրաւ:

Պ. Յիսուս նորէն Ասիառնաում եկաւ նէ քովը շատ բազմութիւն ժողովուեցաւ, եւ իրեն կոյր ու համբ դիւահար մը բերին. Յիսուս զանիկա բժշկելով՝ դիւահարը սկսաւ խօսիլ: Փարիսեցիք՝ գործած հրաշքը լսեցին նէ՛ Սատանաներուն մեծին ձեռքովը կը գործէ ըսին. Յիսուս նոյն խօսքին անիրաւ ըլլալը ցուցուց ու աս առթով ժողովրդեան օգտակար խօսակցութիւն մ'ըրաւ ու ցուցուց թէ Հոգւոյն սրբոյ գէժ գնելը մեծ մեղք է. իր երեքօրեայ յարութիւնը Յովնանին պատմութեամբը անոնց հասկըցուց: Գարձեալ ապաշխարելէն ետքը նորէն առջի շար ճամբան դառնալը գէշ բան ըլլալը օրինակաւ մ'իմացուց: Ասոնք խօսած ատեն մայրն ու եղբարքը (աղգա-

կանները) եկան ու զինքը կ'ուզէին. Յիսուս անոնց յայ-
անեց որ իր երկնաւոր հօրը կամքը կատարողները իր մայրն
ու եղբարքն են: Նոյն օրը ելաւ ծովին քով գնաց եւ հոն
կը վարդապետէր: Բայց տեսնելով որ բազմութիւնը կը
շատնայ նաւ մտաւ ու անոր մէջէն սկսաւ ժողովրդեան ա-
ռակներով խօսիլ: Սերմանացանին առակովը ցուցուց թէ
ինչպէս պէտք է Աստուծոյ խօսքը լսել ու պահել: Ազա-
րակին առակովը երկնից արքայութիւնը (եկեղեցին) ա-
նոնց նկարեց: Գարձեալ նոյն արքայութիւնը նմանցուց
մանանխոյ (Խարթալ) հատի, մարգարտի, խմորոյ, ծովը
ձգուած ուսկանի՝ որուն մէջ ամէն տեսակ ձուկ կ'իյնայ,
սերման, որն որ գիշեր ցորեկ ինք իրեն կ'աճի կը հասնի:

Հ. Յովհաննէս մկրտիչ երբ եւ ինչու գլխատուեցաւ:

Պ. Յովհաննէս մկրտիչ աս ատեններս Հերովդէս
Անդիպպասին հրամանաւր բանտի մէջ գլխատուեցաւ, Հե-
րովդէսին աղջկան խնդրելովը: Յովհաննէսին աշկերտները
անոր մարմինը թաղեցին ու եկան Յիսուսին պատմեցին:

Հ. Յիսուս ասկէց ետքը ուր գնաց եւ ինչ կ'ընէր:
Առաքեալները երբ քարոզութեան խաւրեց:

Պ. Յիսուս ասկէց ետքը քաղաքներն ու գեղերը
պտրտելով Աստուծոյ արքայութիւնը կը քարոզէր: Տաս-
ուերկու առաքեալներէն զաս հետը քանի մը կնիկներ
ալ կ'երթային, զորոնք Յիսուս զանազան հիւանդութիւն-
ներէ ազատած էր: Երբոր Յիսուս տեսաւ ժողովուրդը,
վրանին խղճաց որ առանց հովուի մնացած ոչխարներու
պէս ցրուեր են: Աւտի առաքեալները կանչեց, իրենց
իշխանութիւն տուաւ որ երթան քարոզեն, հիւանդներ
բժշկեն, դիւահարները սատանային ձեռքէն ազատեն.
Հատ մը խրատներ ալ տալէն ետքը երկու երկու խաւրեց:

Հ. Յիսուս ինչ առթով հացը առջի անգամ
շատցուց:

Պ. Յիսուս օր մը քարոզելով ու բժշկութիւններ
ընելով իրիկուն եղաւ. ժողովուրդը շուզեց անօթի տուն
խաւրել. հոն տղու մը քով հինգ հաց ու երկու ձուկ
կար. Յիսուս հացը ու ձուկը շատցրնելով զերենք կշտա-
ցուց որ 5000 հոգի էին, կնիկներն ու տղաքը չհամրելով:
Ժողովուրդը աս որ տեսաւ, ճշմարիտ մարգարէն աս է ըսե-
լով ուզեց զինքը թաղաւոր ընել: Բայց Յիսուս աճա-

պարեց շուտ մը առաքեալները նաև դրաւ ճամբեց ինքն
ալ ժողովուրդը ձգեց լեւան վրայ ելաւ աղօթելու: Առա-
քեալները ծովին մէջ ալեկոծութեան բռնուելով, Յի-
սուս գիշերը ծովուն վրայէն քալելով իրենց կ'երթար:
Առաքեալք իսկզբան սուտ տեսիլք մը կարծեցին, բայց
Յիսուս ինք ըլլալը իմացուց. Պետրոս հրաման առնելով
ծովին վրայէն Յիսուսին կու գար. ճամբան խզուելու
մօտ եղաւ նէ՛ Յիսուս անոր ձեռքէն բռնեց ու մէկտեղ
նաւ մտան ու կափառնաւմ գային:

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ճ Գ .

Քրիստոսի քարոզութեան երրորդ տարին եւ
երրորդ գատիկը:

Հ. Յիսուս կափառնաու մէն ուր գնաց: Գալիլիա
ինչ գործք գործեց:

Պ. Յիսուս կափառնաու մէն զատիկ տօնին պատ-
ճառաւ Երուսաղէմ գնաց: Հոս Փարիսեցիներէն ամբաս-
տանութիւն լսեց առաքելոց վրայ, որ առանց իրենց ձեռքը
լուալու հաց կ'ուտեն: Յիսուս անոնց աւելորդ ապաշտու-
թիւնը երեսը զարնելով ու սորվեցընելով որ միայն մար-
դուն սրտէն ելած պղծութիւնն ու չարութիւնները զինքը
կը պղծէ, ելաւ Տիւրոսի ու Սիդոնի կողմերը գնաց: Հոն
ալ յայտնուեցաւ իր ուլ ըլլալը, քանանացի կնոջ աղա-
չանքին լսելով, անոր խոնարհութեան համար, եւ անոր
այսահար աղջիկը սատանային ձեռքէն ազատեց:

Հ. Յիսուս Տիւրոսէն ուր գնաց եւ ինչեր գործեց:

Պ. Յիսուս Տիւրոսէն Գալիլիայի ծովուն քովերը
գնաց, ու հոն խուլ եւ համր մարդ մը բժշկեց: — Ասիկց
ետքը հոն լեռ մ'ելաւ ու քովը ժողվուած բազմութեան
մէջէն կաղերը, կոյրերը ու ամէն տեսակ հիւանդութիւն
ունեցողները բժշկեց: — Ժամանակը ուշացած ըլլալով
հոս երկրորդ անգամ եօթը հացով ու քիչ ձուկով 4000
հոգի կերակրեց, կնիկներն ու աղաքը չհաշուելով: — Ժո-
ղովուրդը խաւրելէն ետքը աշակերտաց հետ նաև մտաւ
ու Գաղմանունեայ կողմերը գնաց: Հոս առջեւը կոյր մը
բերին, որուն աչքերուն թուք քսելով ու ձեռքը վրան
գնելով բացաւ, ու պատուիրեց որ մէկուն չպատմէ:

Հ. Յիսուս Պետրոս առաքեալը երբ եկեղեցւոյ զլուխ դրաւ: Ո՛ւր այլակերպեցաւ:

Պ. Յիսուս կեսարեայ Փիլիպպեայ կողմերը գալով Հոն առաքելոց հարցոց թէ իրենք զով կը կարծեն զինքը. Պետրոս անոր Բրիստոս Որդի Աստուծոյ ըլլալը խոստովանելով՝ Յիսուս անոր երանի տուաւ ու զինքը իր եկեղեցւոյն զլուխը եւ իր փոխանորդը ըրաւ: Ասկէջ վեց օր ետքը Յիսուս՝ Պետրոս, Յակոբոս ու Յովհաննէս առաքեալներուն հետ լեռ (Թաբօր) մ'ելաւ աղօթելու: Հոն մէկէն երեսը փոխուեցաւ լուսաւոր կերպարանք մը առաւ, Մովսէս ու Եղիա երեւցան ու հետը խօսեցան: Յիսուս պատուիրեց առաքեալներուն որ իրենց տեսածը մէկուն չպատմեն մինչեւ որ յարութիւն առնէ:

Հ. Եռնէն ինջած ատեն ինչ բաներ պատահեցան:

Պ. Եռնէն ինջած ատեն՝ Յիսուսին դիմացը մեծ բազմութիւն մ'ելաւ: Մէջերնէն մէկը կ'աղաչէր որ ողորմի իր մէկհատիկ որդւոյն, որն որ լուսնոտ էր ու սատանայէն չարաչար կը տանջուէր. Առաքելոց բերի, ըսաւ, բայց չկրցան բժշկել: Յիսուս թէ անոր, թէ իր որդւոյն ու թէ առաքեալներուն թերահաւատութիւնը յանդիմանելէն ետեւ, տղան առջեւը բերել տուաւ, ազատեց ու կատարեալ առողջացուց: — Կափառնաում եկան նէ, սովորական տուրքը վճարելու համար՝ Պետրոս առաքեալը խրկեց որ երթայ ծով կարթ նետէ, առջի բռնած ձկան բերանը բանայ, ելած ստակը իրենց երկուքին համար վճարէ: — Երբոր առաքեալներուն մէջ խնդիր ելաւ թէ մէջերնէն ով է մեծ, Յիսուս զիրենք խրատեց ըսելով թէ Մէջերնէդ գլխաւոր ըլլողն՝ ինք զինքը ամենէն պզտիկ սեպէ: Ետքը գայթակղութեան ինչչափ վնասակար բան ըլլալը յայտնեց: Եղբայրական յանդիմանութեան վրայ ալ խօսք բացուելով՝ Պետրոս առաքեալին հարցմանը թէ Բանի անդամ պէտք է ներել, պատասխան տուաւ թէ միշտ ներելու է:

Հ. Յիսուս տասը բորտներն ուր եւ ինչպէս բժշկեց:

Պ. Յիսուս Երուսաղէմ գացած ատեն, երբոր Սամարիայի ու Գալիլիայի մէջէն կ'անցնէր, դիմացը տասը բորտ ելան, ու կ'աղաչէին որ իրենց ողորմի: Յիսուս օրինաց համեմատ իրենց հրամայեց որ իրենք զիրենք երթան

քահանային ցուցընեն : Գային ցուցուցին ու բժըշկուեցան :

Հ. Փարիսեցիք Յիսուսի դէմ ինչ մտածեցին :

Պ. Յիսուս տաղավարահարաց տօնին վերջին օրերը տաճար գալով՝ սկսաւ Ժողովողեան վարդապետել : Ժողովուրդը անոր վարդապետութեանց վրայ կը զարմանար . բայց Փարիսեցիք վրան կը նախանձեին , անոր համար ալ շատ հնարքներ կը մտածեին որ զինքը մեռցընեն , բայց անոնցմէ մէկն ալ չյաջողեցաւ :

Հ. Յիսուս ի ծնէ կոյրը ինչպէս բժշկեց :

Պ. Յիսուս տաճարէն երթալու ատեն՝ ի ծնէ կուրի մը հանդիպեցաւ : Յիսուս գետինը թքաւ՝ կաւ շինեց կուրին աչացը քսեց ու պատուիրեց որ Սելովամայ աւազանը լուացուի . կոյրը գնաց լուացուեցաւ եւ աչուրները բացուեցան :

Հ. Յիսուսի 72 աշկերաններն ինչ գործեցին :

Պ. Յիսուս 12 առաքեալներէն զատ 72 աշակերտ ալ ընտրած էր , ու զիրենք երկ'երկու խրկած էր ան քաղաքներն ու գեղերը պտրատելու , ուր որ ինքն ալ ետքէն պիտի հանդիպէր : Ասոնք շատ ատենէ ետքը եկան ուրախութեամբ Յիսուսին պատմեցին որ իր անուամբը սատանաները իրենց կը հնազանդէին : Յիսուս զիրենք խրատեց որ անոր համար միայն ուրախանան , որ իրենց անունը երկինք գրուած է :

Հ. Յիսուս աղօթք ընելու վրայ ինչ խօսեցաւ :

Պ. Յիսուս առանձին տեղ մը աղօթելէն ետքը , իր աշկերաններէն մէկը խնդրեց որ իրենց աղօթք ընել սորվեցընէ : Ինքն ալ աս առթով աղօթքի վրայ զանազան բաներ վարդապետեց . եւ նախ ըսաւ որ պէտք ենք զԱստուած մեր հայրը կանչել եւ անոր մեծ վտահալութիւն ունենալ . երկրորդ թէ ամէնքն ալ աս Հօր որդւոց պէս պիտի սիրենք . մեր աղօթքին մէջ հոգեւոր բարիքէն զատ՝ մարմնաւոր բարիք ալ կրնանք խնդրել , միայն թէ անոնք Աստուծոյ փառաց ծառայեն : Իսկ դատաւորին ու այրի կնոջ մը առակը խօսելով՝ աղօթքի մէջ մեր ունենալու յարատեւութիւնը ցուցուց : Ապաշխարութեան վրայ ալ զանազան օրինակներ բերաւ , որոնց գլխաւորն է անառակ որդւոյն օրինակը : Իսկ արծաթատէր Փարիսեցւոց՝ Ղազարոսին ու մեծատան առակը պատմեց :

Հ. Հրեայք զՅիսուս ինչն ուղեցին քարկոծել:

Պ. Հրեայք Յիսուսին քովը ժողովուեցան, երբոր անիկա նաւակատեաց տօնին օրերը տաճարին՝ Սրահ Սո- ղամնի բաւած տեղը կը պտրտէր, ու ըսին եթէ Մեսիան ես նէ, յայտնի ըսէ մեզի: Յիսուս պատասխանեց, Ես ըսի բայց դուք չէք հաւատար, վասն զի երկնաւոր Հօրս ոչ խարներէն չէք. ես եւ Հայրս մէկ ենք. Հրեայք աս որ ըսեցին մէկէն զինքը քարկոծել ուղեցին: Յիսուս զիրենք թողուց Յորդանանէն անցաւ ան կողմերը գնաց, ուր որ յառաջ Յովհաննէս կը մկրտէր:

Հ. Յիսուս Յորդանանին անդիի կողմերը ինչ ը- ըրաւ: Հարուստին ինչ պատասխանեց:

Պ. Յիսուս Յորդանանին անդիի կողմերը գնաց նէ, շատ բազմութիւն իրեն կու գային: Նաեւ տղաք ալ կը բերէին զորոնք Յիսուս գիրկը առնելով կ'օրհնէր: Յիսուս նորէն Յորդանանէն ասդին Հրէաստանի սահմանն եկաւ նէ, հոն հարուստ մը իրեն հարցուց թէ Յաւիտենական կեանքը ժառանգելու համար ինչ ընեմ: Յիսուս պա- տուիրանները պահէ ըսաւ: Եւ երբոր հարուստը պատաս- խանեց թէ Պզտիկուց ի վեր պահած եմ. Յիսուս ըսաւ. Եթէ կատարեալ կ'ուզես ըլլալ, հարստութիւնդ թող ու ետեւէս եկուր: Աս խօսքիս հարուստը տրամած գնաց: Յիսուս մեծ սրտի ցաւով առաքեալներուն իմացուց թէ ինչչափ դժուարին է արքայութիւն երթալ անանց՝ որոնք իրենց յոյսը ընչից վրայ կը դնեն:

Հ. Յիսուս Փարիսեցուց անձնասիրութիւնը ինչ- պէս խայտառակեց:

Պ. Յիսուս անգամ մ'ալ Փարիսեցուց եւ անոնց նման կեղծաւորներուն անձնասիրութիւնը յանդիմանելու համար, Փարիսեցուցն ու մաքսաւորին օրինակը բերաւ, որոնցմէ առջինը իր հպարտութեան համար դատապար- տուեցաւ, ու երկրորդը իր խոնարհութեամբը արդարացաւ:

Հ. Ղազարոս սվ է եւ ինչպէս յարութիւն առաւ:

Պ. Ղազարոս Յիսուսի բարեկամն էր. Յիսուս երբ որ Յորդանանու կողմերն էր, Ղազարոս ծանր հիւանդա- նալով անոր Մարիամ ու Մարթա քոյրերն Յիսուսին ի- մացուցին որ իրենց եղբայրն հիւանդ է: Յիսուս երկու օր մ'ալ հոն ուշանալէն ետքը ելաւ առաքեալներուն հետ

Բեթանիա եկաւ Ղազարոսին տունը, որն որ չորս օր յառաջ մեռած ու թաղուած էր: Յիսուս զիրենք մխիթարելէն ու յուսացընելէն ետեւ, գերեզման գնաց, ու Ղազարոսը դուրս կանչեց, որն որ պատանքոյն ելաւ կեցաւ: Աս առթով շատերը դարձան. բայց Փարիսեցիք քահանայապետներուն հետ խորհուրդ ըրին որ զՅիսուս բռնեն մեռցընեն:

Է. Յիսուս Եփրայիմէն Երուսաղէմ գացած ատեն ինչեր պատահեցան:

Պ. Յիսուս քիչ մը ատեն Եփրայիմ կենալէն ետեւ Երուսաղէմ դարձած ատեն ճամբան Սողոմէ՝ Չերեդեայ որդւոց մայրը՝ իր որդիքներէն դրդուած՝ Յիսուսէն խնդրեց որ թագաւոր ըլլայ նէ՝ իր երկու որդիքը Յակոբոս ու Յովհաննէս՝ աջ ու ձախ դին նստեցընէ: Յիսուս իրենց սորվեցուց որ իր թագաւորութեան (եկեղեցւոյն) մէջ իշխելը՝ չարչարանք քաշելու, նեղութեանց համբերելու վրայ կայացեալ է: — Ճամբան յառաջ տանելով Երիքովի մէջ մուրացիկ կոյր մը բժշկեց: Աս առթով բազմութիւնը ժողովուեցաւ: Չակքէոս մաքսապետն ալ զՅիսուս տեսնել ուզելով հասակին կարծութեանը համար ծառ մ'ելած էր. Յիսուս անոր Չակքէ վար ինջիր այսօր քու քովդ կերակուր պիտ'որ ուտեմ ըսաւ. Չակքէոս զինքն ուրախութեամբ ընդունեցաւ եւ խոստացաւ որ իր ընչից կէսը աղքատաց տայ: — Յիսուս Երիքովէն ելելու ատեն Բարտիմէոս կոյրը՝ մէկ ուրիշ կոյր մուրացկանի հետ բժշկեց:

Ը. Յիսուս Սիմոն բորոտին տունը կերակուր կերած ատեն ինչ պատահեցաւ:

Պ. Յիսուս զատկի տօնէն վեց օր յառաջ Բեթանիա եկաւ. հոն Սիմոն անունով բորոտ մը՝ որ քիչ մը յառաջ Յիսուսէն բժշկուած էր, զինքը առաքեալներուն հետ սեղանի հրաւիրեց. հրաւիրեալներուն մէկն ալ Ղազար էր, որուն Մարթա քոյրը սեղանին կը ծառայէր. իսկ Մարիամ քոյրը Յիսուսին ոտքը ազնիւ եղով օծեց ու գլխի մազերովը սրբեց չորցուց, եղին աւելցածն ալ գլուխը թափեց: Յուդա Իսկարիովտացի ըսաւ. Մեղք այնչափ եղին, կրնար ծախուիլ ու գինն աղքատաց ողորմութիւն տրուիլ: Յիսուս անոր ինչ հոգւով ըսած ըլլալը

գիտնալով, ըսաւ. Ինք աղէկ գործք ըրաւ. աղքատներն
ամէն ատեն ձեզի հետ են, բայց ես միշտ ձեր հետը չեմ:
Հրեայք Յիսուսին Բեթանիա ըլլալն իմացան նէ՝ հոն կը
վազէին, որպէս զի թէ՛ զինքն ու թէ՛ Ղազարը տեսնեն:
Անոր համար քահանայապետները մտածեցին որ Ղազարոսն
ալ մեռցընեն, վասն զի անոր պատճառաւ շատերը
Յիսուսի կը հաւատային:

Հ. Յիսուս Երուսաղէմ ինչպէս մտաւ ու հոն ինչ
ըրաւ:

Պ. Յիսուս երկրորդ օրը առաքեալներուն հետ Ե-
րուսաղէմ դալու ճամբայ ելաւ: Չիթենեաց լերան մօտ
Բեթփագէ գեղը մօտեցաւ նէ, աշկերտներէն երկուքը
խրկեց որ դիմացի գեղն երթան ու հոն կապուած էշ մը
կար, քակեն բերեն: Անոնք գացին ու բերին եւ Յիսուսը
հեծուցած՝ սկսան Երուսաղէմ դալ: Երուսաղէմ մտած
ատեն ժողովուրդը արմաւենիի ու ձիթենիի ճիւղեր առած
զինքը դիմաւորելու եկան, եւ Ռվսաննա որ քսո յանուան
Տեառն, Խափառոր Իսրայելի կը կանչէին: Փարիսեցիք աս
եղածները տեսնելով կատղած իրարու կ'ըսէին, որ բան
մը չկրցանք ընել. բոլոր աշխարհք անոր ետեւէն կ'երթայ:

Հ. Յիսուս Երուսաղէմ մտաւ նէ ո՛ւր գնաց:

Պ. Յիսուս Երուսաղէմ մտաւ նէ շիտակ տաճար
գնաց եւ հոնկից վաճառականներն ու գնողները դուրս
վաճառեց: Հոն իրեն եկող կոյրերն ու կաղերը բժշկեց.
եւ սկսաւ իրենց վարդապետել. իրիկունը Բեթանիա գնաց:

Հ. Յիսուս երկրորդ օրը ո՛ւր գնաց եւ ինչ գործեց:

Պ. Յիսուս երկրորդ օրը առտու նորէն Երուսաղէմ
դարձած ատեն՝ անօթենալով, ճամբուն վրայի թղենիէն
ուզեց քիչ մը ուտել, եւ վրան տերեւէն զատ բան մը
չգտնալով՝ ծառն անիծեց, որն որ շուտ մը չորցաւ, եւ
անցաւ տաճար գնաց ու հոն քահանայապետներուն, դպիր-
ներուն անհաւատութիւնը, եւ ասոր համար ալ իրենց
Աստուծոյ երեսէն ձգուած ըլլալն այլ եւ այլ առակներ
ով ցուցուց: Գարձեալ ժողովրդեան խրատ տուաւ որ
դպրաց ու Փարիսեցւոց կեղծաւորութենէն զգուշանան.
անոնց վայ տուաւ ու Երուսաղէմին կործանելիքը մարդա-
րէացաւ: Ասոնցմէ զատ՝ տասը կուսանաց ու քանքարա-
թագոյց ծառային առակները զրուցելով զիրենք խրատեց

որ իր աշխարհքս դատելու համար դալուն միշտ պատրաստ
ըլլան, եւ աս փառաւոր երկրորդ դալուստը տեղն ի տե-
ղը ստորագրեց: Այսպէս Յիսուս կէսօրները տաճարին
մէջ կը սորվեցընէր ու դիշերները Չիթենեաց լեռ կ'եր-
թար կը հանգչէր, մինչեւ որ իր աշխարհքէս փոխուելուն
ժամանակն հասար:

Հ. Քահանայապետները Յիսուսը մեռցընելու
համար ինչ խորհուրդ ըրին:

Պ. Քահանայապետներն ու դպիրները, զատկէն
երկու օր յառաջ ժողովրդեան ծերերուն հետ Այսիափա
քահանայապետին տունը ժողովուելով՝ որոշեցին որ զՅի-
սուս մեռցընեն, բայց աս տօնին օրերը չըլլայ, կ'ըսէին,
որպէս զի խռովութիւն մը չելլէ: Նոյն միջոցին Յուդա
Իսկարիովտացին եկաւ իրենց ըսաւ. Ինձի ինչ կու տաք
եւս զինքը ձեզի կը մատնեմ: Անոնք ալ 30 արծաթ խոս-
տացան: Յուդա յանձն առաւ եւ նոյն ատենէն՝ զՅիսուս
մատնելու առիթ կը փնտռէր:

Հ. Յիսուս զատկական դառնն ուր կերաւ: Սեղա-
նի վրայ ինչ ըրաւ:

Պ. Յիսուս զատկական դառնն ուտելու համար
Պետրոսն ու Յովհաննէսը քաղաք մարդու մը խաւրեց որ
անոր տան վերնատան մէջ սեղանը պատրաստեն: Անոնք
ալ դացին պատրաստեցին: Իրիկուան դէմ Յիսուս առա-
քեալներուն հետ նոյն վերնատունը դնաց, նստաւ զատ-
կական դառնն ուտելու: Ուտելու ատեն Յիսուս սեղանէն
ելաւ ու առաքելոց ոտքը լուաց: Անկէ ետեւ նորէն սե-
ղան նստաւ, կերած ատեննին սեղանի վրայի հացէն ա-
ռաւ, աչուրները երկինք վերցուց դո՛հացաւ, կտրեց աշա-
կերտաց տուաւ ըսելով՝ Առէք կերէք, այս է մարմին իմ:
Նոյնպէս բաժակն առաւ դո՛հացաւ եւ աշակերտաց տուաւ
ըսելով՝ Արբէք ի դմանէ ամենեքին, այդ է արիւն իմ:
Եւ պատուիրեց որ իր մահուան յիշատակին համար աս
խորհուրդը միշտ կատարեն: Ետքը Յուդան դարձի բերե-
լու համար անոնց իմացուց որ իրենցմէ մէկը զինքը պիտ'որ
մատնէ: Առաքեալք շատ խռովեցան ու կը հարցընէին
Արդեօք ե՞ս եմ: Յուդան ալ յանդգնութեամբ հարցուց
թէ Արդեօք ե՞ս եմ, վարդապետ: Յիսուս ալ Գուն ես,
ըսաւ: Բայց Յուդա չզղջաց: Յիսուս զինքը ճամբեց ըսե-

լով՝ Ինչ պիտի ընես նէ՝ դնա՛ ըրէ: Առաքեալք ասկէ
բան մը չհասկըցան. արկղը ինք կրելուն՝ կարծեցին որ
գնելու կամ աղքատաց բան մը տալու խրկեց: Յուդա
երթալէն ետեւ Յիսուս աշակերտաց բոլոր իր գլուխը գա-
լիքները պատմեց ու երկայն խրատ մը տուաւ, ու գլխաւո-
րաբար յանձնեց որ իրար սիրեն: Ասկէց ետքը սեղանը
օրհնեց ու դէպ ի Չիթենեաց լեռը ճամբայ ելան:

Գ Լ Ո Ւ Թ Գ .

ՅԻՍՈՒՍԻ ՉԱՐՉԱՐՈՒԵԼԷՆ ՈՒ ՄԵՌՆԵԼԷՆ ՄԻՆՉԵՒ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՆԵԼԸ

Հ. Յիսուս Գեթ սեմանի պարտեզին մէջ ինչ ըրաւ:
Ինչպէս բռնուեցաւ:

Պ. Չիթենեաց լեռան ոտքը Գեթ սեմանի անու-
նով գեղ մը կար պղտիկ պարտեզով մը, Յիսուս առա-
քելոց հետ աս պարտեզը մտաւ եւ զիրենք հոն թողուց,
ու ապապրեց որ աղօթք ընեն: Իսկ ինք Պետրոս, Յով-
հաննէս ու Յակոբոս առաքեալները հետն առած պար-
տեզին աւելի ներսի կողմերը գնաց: Քիչ մը ետքը անոնք
ալ հոն թող տալով ինք քարընկէց մը հեռու գնաց ու
աղօթքի նստաւ: Աղօթքի ատեն երեք անգամ առա-
քեալներուն այցելութիւն ըրաւ եւ երեք անգամ ալ զի-
րենք քնոյ մէջ դտաւ: Աերջին անգամ անոնց եկաւ ու
իր թշնամիներուն ձեռքը մատնուելու ատենը հասած ըլ-
լալը իմացուց: Աս ըսած ատենը Յուդա խել մը բազմու-
թիւն հետն առած լապտերներով, ջահերով, սրերով ու
բրերով պարտեզ մտաւ եւ ուղղակի Յիսուսին գնաց զինքը
բարեւեց. Ո՛ղջ լեր, վարդապետ ըսելով պագաւ: Յիսուս
սիրոյ հայեցուածով մը, Ը՛նկեր, ըսաւ, ինչո՛ւ եկար. զՈր-
դի մարդոյ պագնելով կը մատնես: Ետքը բազմութեան
առջեւը գնաց եւ իր Յիսուս Նազովրեցի ըլլալը անոնց
յայտնեց: Աս որ լսեցին ամէնքն ալ ետեւ ետեւ երթա-
լով՝ գետինը զարնուեցան: Թէ որ զիս կ'ուզէք, ըսաւ Յի-
սուս, ասոնք թող տուէք: Առաքեալք Յիսուսէն խնդրե-
ցին որ թշնամիները սրով զարնեն. ու Պետրոս մէկէն
Մաղքոսին աջ ախանջը զարկաւ կտրեց: Յիսուս Պետրո-
սին ըսելէն ետեւ թէ Սուրդ պատեանը խոթէ, Մաղքո-

սին ականջը բժշկեց ու թողուց որ զինքը կապեն. առաքեալք նոյն ատեն զինքը թողուցին ու փախան:

Հ. Արեայք Յիսուսը բռնեցին նէ ուր տարին:

Պ. Արեայք Յիսուսը բռնեցին նէ նախ Աննա քահանայապետին տարին, ուր Յիսուս իր տուած համեստ պատասխանին համար ծառաներէն մէկէն ապտակ մ'ընդունեցաւ: Աննա Յիսուսը կապած կայիափայ քահանայապետին խրկեց: Հոս ալ Յիսուս սուտ վկաներէն զըպարտութիւն կրելով լուռ կեցաւ, եւ ինք զինք Քրիստոս Որդի Աստուծոյ խոստովանելով՝ մահապարտութեան վճիռը ընդունեցաւ. ու ամէն տեսակ չարչարանք ու թըշնամանք կրեց: Նոյն գիշերը ինք քահանայապետին առջին քննուած ատեն, Պետրոս դուրսը սրահին մէջ Յիսուսը երէք անգամ ուրացաւ: Յիսուս ան սրահը մտած ատեն անոր երեսը նայեցաւ, Պետրոս զղջաց, դուրս ելաւ սկսաւ դառնապէս լալ: — Իսկ Յուդա՝ Յիսուսի մահուան դատապարտուելուն լուրն առաւ նէ, ըրածին վրայ զղջաց, Յիսուսը ազատելու համար ուզեց ամէն միջոց ի գործ դնել. բայց երբոր չյաջողեցաւ յուսահատեցաւ ու ինք զինք կախեց:

Հ. Յիսուս կայիափայէն ուր խրկուեցաւ:

Պ. Յիսուս կայիափայէն կապուած Պիղատոսին խրկուեցաւ: Պիղատոս Յիսուսին զանազան հարցումներ ընելով՝ անմեղ ըլլալը ճանչցաւ. ու Հերոսներէն անոր Գալիլիացի ըլլալը լսեց նէ բռնեց Հերովդեսին՝ ան տեղւոյն չորրորդապետին խրկեց, որն որ զատկի տօնին պատճառաւ Երուսաղէմ եկած էր: Հերովդէս Յիսուսին վրայ շատ բաներ լած ըլլալով՝ զինքը մէյ մը տեսնել կ'ուզէր, յուսալով որ իր առջեւն ալ հրաշք մը կը գործէ: Յիսուս անոր ըրած հարցմանցը ամենեւին պատասխան չտալուն համար Հերովդեսէն արհամարհուեցաւ ու նորէն Պիղատոսին խրկուեցաւ:

Հ. Պիղատոս Յիսուսը ազատելու համար ինչ ըրաւ: Ի՞նչպէս մահուան դատապարտեց:

Պ. Արեայք սովորութիւն ունեին ամէն տարի զատկի տօնին բանտարկեալ մ'ազատելու: Արդ Պիղատոս աս առթով ուզեց զՅիսուս անոնց ձեռքէն ազատել. եւ անոր անմեղութիւնը իրենց առջեւը դնելէն ետքը հար-

ցուց իրենց Չով կ'ուզէք որ ազատ թողում Բարաբրան
խոռովարարն ու մարդասպանը, չէ նէ Յիսուս Նազովրեցին :
Ամէնքը՝ քահանայապետներէն ու ծերերէն գրգռուած
մէկ բերան պռուացին որ Բարաբրան արձակէ : Պիղատոս
հարցուց թէ զՅիսուս ինչ ընեմ : Անոնք ալ խաչ հանէ,
խաչ հանէ, պռուացին. Պիղատոս անսալով Բարաբրան ար-
ձակեց եւ Յիսուսը ծաղկելու խրկեց, յուսալով որ կա-
րելի է անով իրենց միաքը փոխուի : Իսկ զինուորները
Յիսուսը առին ու աղէկ մը ծեծեցին եւ արեան մէջ թաթ-
խած նորէն Պիղատոսին տարին, որն որ խղճալով զինքը
նորէն ժողովրդեան ցուցուց ըսելով՝ Ահա ձեր թագաւո-
րը, կը խոստովանիմ որ վրան յանցանք մը դուած չեմ :
Բայց անոնք խղճալու տեղ աւելի եւս կատղեցան ու խաչ
հանէ կը կանչէին : Պիղատոս տեսնելով որ ալ ճար չկայ,
ձեռուրները լուաց եւ Յիսուսը անոնց ձեռքը տուաւ որ
խաչեն :

Հ. Հրեայք Յիսուսը ինչպէս խաչելու տարին. ո՞ր
խաչեցին :

Պ. Օ ինուորք Յիսուսին վրայէն կարմիր վերարկուն
մէկդի առին ու խաչն ուսը տուած՝ Երուսաղեմի փողոց-
ներէն անցընելով Գողգոթա տարին : Յիսուս ծանր խա-
չին տակ ճնշուած ըլլալով՝ բռնի Սիմոն Աիւրենացին բռ-
նեցին որ խաչը տանելու իրեն օգնէ : Գողգոթա լեռան
ոտքը լեղւով խառն գինի տուին որ լամէ, բայց Յիսուս
չլամեց : Աերջպէս լեռան վրայ հանեցին ու խաչեցին իր
աջ ու ձախ կողմը մէյմէկ չարագործ ալ մէկտեղ : Յիսուս
խաչին վրայ խաչահանուաց համար աղօթք կ'ընէր : Պի-
ղատոս անոր խաչին վրայ դնել տուաւ աս խօսքերը Յի-
սուս Նազովրեցի Թագաւոր Հրեից : Իսկ զինուորները Յի-
սուսին զգեստները իրենց մէջ բաժնեցին : Անկէ ետքը
խաչին վրայ մնացած ատեն, քահանայապետք ու դպիրք
եւ նոյն իսկ զինուորք զինքը ծաղը կ'ընէին. բայց չարա-
գործներէն մէկը Յիսուսի աղաչելով որ զինքը արքայու-
թեան մէջ յիշէ. Յիսուս իրեն ըսաւ. Այսօր հետս դրախ-
տը պիտ'որ ըլլաս :

Հ. Յիսուսի մայրը Ս. Աստուածածին աստե՞ն ո՞ր էր :

Պ. Յիսուսին մայրը Ս. Աստուածածին Յովհաննէս
սիրելի աշակերտին հետ խաչին ոտքը կը կենար, եւ ամէն

չարչարանաց ատեն միշտ մօտ էր: Յիսուս աշուրները մօրը դարձուցած՝ Յովհաննէսը ցուցուց ըսելով Ահա քու որդիդ. ետքը Յովհաննէսին նայելով եւ Ս. Աստուածածինը ցուցնելով Ահա մայրդ ըսաւ: Աս ատենէն Յովհաննէս Ս. Աստուածածինը կը հոգար:

Հ. Յիսուս խաչի վրայ եղած ատեն ինչ պատահեցաւ. ինչպէս հոգին աւանդեց:

Պ. Յիսուս խաչ ելլելէն երեք ժամ ետքը կէսօրը երկինքը մթնցաւ, բոլոր երկիրը խաւար բռնեց: Յիսուս բարձր ձայնիւ կանչեց. Աստուած իմ, Աստուած իմ ինչո՞ւ զիս թող տուիր: Քիչ մը ետքը Ծարաւի եմ պուայ. իրեն լեղւով խառն քացախ մատուցին: Յիսուս ճաշակելէն ետքը՝ Ամենայն ինչ կատարեալ է ըսաւ. եւ ետքէն բարձր ձայնիւ Հայր հոգիս ձեռքդ կը յանձնեմ կանչեց ու զլուխը ծռելով՝ հոգին աւանդեց: Մէկէն երկիրը շարժեցաւ, քարերը ճաթեցան, գերեզմանները բացուեցան ու տաճարին վարագոյրը վերէն ի վար ինք իրեն պատուեցաւ: Հոն կեցող հարիւրապետը աս տեսնելով վկայեց որ Արդարեւ Աստուծոյ սրգի էր:

Հ. Յիսուսի թաղումը ինչպէս եղաւ:

Պ. Հրեայք՝ որովհետեւ ուրբաթ էր, չըլլայ թէ անոնց մարմինը մինչեւ շաբաթ խաչին վրայ մնայ, Պիղատոսէն հրաման առնելով երկու շարագործաց ծնկուրները խորտակեցին, բաց ի Յիսուսէն, որովհետեւ արդէն մեռեր էր. միայն զինուորներէն մէկը ապահով ըլլալու համար՝ տիգով անոր կողը խոցեց եւ անմիջապէս արիւն ու ջուր վազեց: Իսկ Յովսէփ Արիմաթացին Պիղատոսէն հրաման ընդունելով՝ Նիկիոգեմասին հետ Բրիստոսի մարմինը խաչէն վար առաւ խնկեց, պատեց ու մօտ պարտեզին մէջ գերեզման գրաւ: Քահանայապետներն ալ զգուշութեան համար գերեզմանին քով պահապան զինուոր կեցուցին:

Փ Լ Ո Ւ Խ Պ .

ՅԻՍՈՒՍԻ ՅԱՐՈՒԹԵՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՔԵԼՈՑ
ՔԱՐՈՉՈՒԹԻՒՆԸ

Հ. Յիսուս ինչպէս յարութիւն առաւ ու ինչ պատահեցաւ :

Պ. Երկրորդ օրը լուսըննալու մօտերը մեծ գետնաշարժ եղաւ, երկինքէն հրեշտակ իջաւ գերեզմանին բերանը դուրս՝ քարը մէկդի առաւ վրան նստաւ : Պահապանները իրենց վախէն ելան փախան : Յիսուս փառաւորապէս գերեզմանէն դուրս ելաւ : Ուրիշ ննջեցեաց մարմիններն ալ կենդանացան իրենց գերեզմանէն ելան Երուսաղէմ շատերուն երեւցան :

Հ. Իւզաբեր կանայք գերեզման եկան ինչ ըրին, եւ ինչ նոր բան տեսան :

Պ. Վանի մը բարեպաշտ կանայք ալ առտուանց կանուխ գերեզման եկան որ Յիսուսի մարմինը ազնիւ խընկով ու անուշահոտ իւզով օծեն : Բայց գերեզմանը բաց տեսնելով՝ զարմացան մնացին. ան ատեն հրեշտակներէն մէկը Յիսուսի յարութիւն առնելն անոնց ծանոյց ու զերենք խաւրեց որ աշակերտաց իմացընեն : Իսկ Մարիամ Մագդաղենացին գերեզմանին մօտերը լալու ատեն Յիսուս երեւցաւ ու ինք զինքն յայտնեց : Ասկէց ետքը իւզաբեր կանանց ալ տեսնուեցաւ : Ասոնք եկան առաքելոց իրենց տեսածը պատմեցին, բայց անոնք չհաւատացին : Պետրոս ու Յովհաննէս դացին եւ իրօք գերեզմանը դատարկ գտնելով տրամած ետ դարձան :

Հ. Յիսուսի յարութիւն առնելուն համբաւը տարածուեցաւ նէ քահանայապետք ինչ ըրին :

Պ. Յիսուսին յարութիւն առնելը պահապան զինուորները եկան քաղաքը պատմեցին նէ՝ քահանայապետները ծերերուն հետ խորհուրդ ընելով՝ նոյն զինուորները կանչեցին, իրենց ստակ տուին, որպէս զի ամէն կողմ ըսեն թէ զիշերը մեր քնացած ատենը աշակերտները զինքը գողցան : Ասոնք ալ ստակն առին եւ նոյն սուտ համբաւը ամէն կողմ տարածեցին :

Հ. Յիսուս իր յարութենէն ետքը ուրիշ որոնց երեւցաւ : Առաքելոց մէկանց երբ երեւցաւ, եւ ինչ իշխանութիւն տուաւ :

Պ. Յիսուս իր յարութիւն առնելէն ետքը անծա-
 նօթ մարդու կերպարանքով երեւցաւ երկու աշակերտաց
 ալ որոնք Էմմաուս գեղը կ'երթային: Երբոր հոն մտե-
 ցան, անոնց աղաչելովը իրենց քովը մնաց ու կերակրոյ
 ատեն հացն առաւ օրհնեց ու բաժնեց, ան ատեն զինք
 ճանչցան. բայց Յիսուս մէկէն աներեւոյթ եղաւ: Երկու
 աշակերտները անմիջապէս ելան Երուսաղէմ դարձան: Հոն
 առաքեալները ժողովուած գտան. Յիսուսին՝ Պետրոսին
 երեւալը լսեցին նէ իրենք ալ ճամբան ու Էմմաուս պա-
 տահածը պատմեցին: Յիսուս նոյն իրիկունը առաքեալ-
 ները մէկտեղ եղած ատեն անոնց մէջ եկաւ զիրենք
 ողջունեց Ես եմ ըսաւ. անոնք չէին կրնար հաւատալ:
 Յիսուս ուտելու բան ուզեց, անոնք առջեւը խորված ձուկ
 ու քիչ մը մեղր դրին: Յիսուս անոնցմէ կերաւ ու աւել-
 ցուկն իրենց տուաւ: Ետքէն իրենց՝ մեղքերը արձակելու
 իշխանութիւն ու փչելով Հոգին սուրբ տալէն ետքը բաժ-
 նուեցաւ գնաց: — Յիսուս իրենց երեւցած ատեն Թով-
 մաս հետերնին չէր, ետքէն երբոր պատմեցին նէ, անի-
 կայ չհաւտաց: Մինչեւ որ անոր ձեռքի գամերուն տեղը
 չեմ տեսներ եւ ձեռօք ան գամերուն տեղն ու կողը չեմ
 շօշափեր՝ չեմ հաւտար, ըսաւ: Աւթ օր ետքը Թովմաս ալ
 եղած ատեն Յիսուս առաքելոց նորէն երեւցաւ, ու Թով-
 մասին անհաւատութիւնը յանդիմանեց եւ իր վերքե-
 րը շօշափել տուաւ: — Աւրիշ անգամ մ'ալ Յիսուս
 Տիբերեայ ծովին քով երեւցաւ, երբոր աշակերտներէն ու-
 մանք ձուկ որսալու գացեր էին: Յիսուս հարցուց որ ու-
 տելու բան մ'ունին, երբոր չէ ըսին, նաւուն աջ կողմը
 ուռկանք ձգել տուաւ: Աս որ ըրին շատ մը ձուկ բռնե-
 ցին: Յովհաննէս ճանչցաւ անոր ով ըլլալը. Պետրոս երբ
 որ լսեց որ Քրիստոս է, ծով նետուեցաւ ու Յիսուսին ե-
 կաւ: Յամաք ելան նէ կրակի վրայ ձուկ մը տեսան քովն
 ալ հաց: Յիսուս ձկէն բերել տուաւ կերաւ իրենց ալ
 տուաւ որ ուտեն: Ճաշելէն ետեւ Յիսուս Պետրոսին երէք
 անգամ հարցուց թէ Ձինք կը սիրէ. երբոր Պետրոս ե-
 րէք անգամ պատասխանեց թէ կը սիրեմ, Յիսուս զինք
 իր եկեղեցւոյն գլուխ դրաւ եւ միանգամայն խաչի վրայ
 մեռնելէքն ակնարկեց: — Ասկէց ուրիշ մէյ մ'ալ Գալի-
 լիայի մէջ 500էն աւելի հաւատացելոց երեւցաւ:

Հ. Յիսուս իր յարութենէն ետքը երբ եւ ինչպէս
համբարձաւ:

Պ. Յիսուս իր յարութենէն ետքը 40 օրի չափ
առաքեալներուն երբեմն երբեմն երեւնալէն ու իրենց հետ
խօսելէն ետեւ Պենտեկոստէի տօնին մօտ վերջին ան-
գամ մ'ալ երեւցաւ ու իրենց ապսպրեց որ Երուսաղեմէն
չելլեն մինչեւ որ խոստացած Հոգին սուրբ չընդունին:
Ետքը զիրենք առաւ Չիթենեաց լեռը տարաւ, հոն զի-
րենք օրհնեց եւ սկսաւ իրենց աչաց առջեւն երկինք համ-
բառնալ: Առսաւոր ամպ մը զինք ծածկեց: Առաքեալք
տրտում կեցած ատեն երկու հրեշտակք երեւցան ու ա-
նոնց Քրիստոսի երկրորդ դալուստը իմացուցին: Աս լսե-
լով Երուսաղեմ դարձան, ու վերնատուն մը ժողվուած
աղօթք կ'ընէին:

Հ. Առաքելոց թիւն ինչպէս լեցուեցաւ. Հոգին
սուրբ ինչպէս ընդունեցան եւ ինչ գործեցին:

Պ. Պետրոս առաքեալ Յիսուսէն ընդունած հո-
վուապետութեան պաշտօնն սկսաւ ի գործ դնել, իր
խորհրդովը Յուդային տեղ Մատաթիան ընտրուեցաւ վի-
ճակով: Համբարձումէն տասն օր ետքը երբոր տասուեր-
կու առաքեալք, քանի մը բարեպաշտ կանայք ու Ս. Աս-
տուածածին վերնատան մէջ աղօթք կ'ընէին, յանկարծ
սաստիկ հով փչելու ձայնով մը հրեղէն լեզուներ երեւ-
ցան ու ամէն մէկուն գլխուն վրայ կեցան: Ասով Հոգւով
սրբով լեցուեցան ու սկսան զանազան լեզուներ խօսիլ:
Ժողովուրդն աս ձայնէն հոն ժողվուած էին, եւ օտարազ-
գիները իրենց լեզուները լսելով ոմանք կը զարմանային
չատերն ալ գիտովցեր են կ'ըսէին: Պետրոս մէկալ առա-
քելոց հետ առջեւնին ելաւ ու ազգու ճառով մը անոնց
հասկըցուց որ խաչին վրայ չարչարուելով մեռնողը Քրիս-
տոսն էր: Ժողովուրդը աս լսելով զղջացին, ու կը հարցը-
նէին թէ ինչ ընենք: Ապաշխարեցէք ու մկրտուեցէք ը-
սաւ: Իրեն խօսքին շատերը անսալով՝ մկրտուեցան, անանկ
որ նոյն օրը շուրջ 3000 հոգի դարձան Յիսուսի աշա-
կերտեցան:

Ք Լ Ո Ւ Թ Ե .

ԱՌԱՔԵԼՈՅ ԲԱՐՈՁԵԼՈՒ ՍԿՍԵԼԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՅ
ՊՕՂՈՍԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

(33—67)

Հ. Պետրոս առաքեալ ինչ բժշկութիւններ ըրաւ :

Պ. Պետրոս առաքեալ Յովհաննէսին հետ տաճար մտած ատեն, դրան քով ի ծնէ կաղ մը աստղմէ սղորմութիւն ուզեց: Պետրոս դարձաւ ու ըսաւ. *Ես երբ որ ծախ չունիմ, բայց ունեցածս կու տամ. Յիսուս նազով բեցւոյն անուամբը ելիւ քալէ: Աս բսելուն պէս կաղը մէկէն ոտք ելաւ ու կը քալէր: Աս առթով 5000 հոգի դարձան: — Ուրիշ անգամ մ'ալ Լիւդդա քաղաքը Ենէաս անունով անդամալոյծ մը բժշկեց: — Գարձեալ Յորբէ քաղաքը Տաբիթա անունով բարեպաշտ կնիկ մը ողջնցուց, որուն վրայ շատերը դարձան:*

Հ. Առաքեալք ինչու բանս մտան եւ ինչպէս ազատեցան:

Պ. Առաքեալք ամէն կողմն երթալով շարունակ հրաշքներ դործելով՝ հիւանդներ բժշկելով՝ մեռածներ ողջնցընելով ու քարոզութեամբ շատերը կը դարձընէին: Քահանայք եւ իրենց կողմնակիցները ասոնց քարոզութեանը դէմ ըլլալով՝ անգամ մը զիրենք բռնել ու բանս դնել տուին: Բայց զիշերը Աստուծոյ կողմանէ հրեշտակ մ'եկաւ ու զիրենք բանտէն ազատեց: Ասոնք աներկիւղ նորէն տաճար դացին ու սկսան քարոզել:

Հ. Քահանայք աս որ տեսան ինչ ըրին:

Պ. Քահանայք աս որ տեսան զիրենք ատեան կանչեցին ու աղէկ մը ծեծել տուին եւ ապսպրեցին որ մէջ մ'ալ Յիսուսի անուամբ չքարոզեն: Ասոնք Քրիստոսի համար նախատուելուն վրայ ուրախանալով՝ ելան դացին եւ առջինէն աւելի կը քարոզէին:

Հ. Առաջին քրիստոնէայք Երուսաղեմի մէջ ինչպէս կ'ապրէին:

Պ. Առաջին քրիստոնէայք Երուսաղեմի մէջ շատ միաբան կ'ապրէին, միշտ առաքելոց քարոզութիւնները կը լսէին, մէկտեղ ժողովուած աղօթք կ'ընէին ու հաղորդութեան Խորհրդոյն մասնակից կ'ըլլային: Ամէնքը մէկ

սիրտ մէկ հոգի էին, իրենց ամէն բանն ալ հասարակաց էր: Հարուստները իրենց ինչքը կը ծախէին ու ստակը առաքելոց կը բերէին կու տային, որ անոնք հաւատացելոց կարօտութեան համեմատ գործածեն:

Հ. Անանիա ու Սափիրա ինչո՞ւ պատժուեցան:

Պ. Անանիա ու իր կինը Սափիրան ալ իրենց ազարակը ծախեցին ու ստակին մէկ մասը իրենց պահեցին: Պետրոս առաքելալ ասոնց ըրած խաբէութիւնը իրենց երեսը զարկաւ ու ըսաւ. Աս խաբէական գործքով չէ թէ մարդ հապա զԱստուած խաբել ուզեցիք: Աս խօսքին վրայ երկուքն ալ ինկան մեռան:

Հ. Հաւատացելոց մարմնաւոր պիտոյքն ո՞վ կը հոգար:

Պ. Հաւատացելոց մարմնաւոր պիտոյքը ի սկզբան առաքելները կը հոգային, բայց երբոր հաւատացեալները երթալով շատցան, ան ատեն առաքելալք ժողովք ըրին եւ հաւատացեալներուն մէջէն եօթը հոգի ընտրեցին սարկաւազ անուամբ, որոնք անկէց ետքը հաւատացելոց մարմնաւոր պիտոյքը կը հոգային:

Հ. Ստեփանոս ո՞վ է եւ ինչո՞ւ քարկոծուեցաւ:

Պ. Ստեփանոս եօթը սարկաւազներէն մէկն էր. ասիկա շատ հրաշքներ կը գործէր եւ Հրեաները, իրենց անհաւատութեան համար կը յանդիմանէր: Ասոնք մէկ եղան եւ վրան սուտ յանցանքներ ձգելով զինքը քարկոծեցին: Ստեփանոս մեռած ատենը Քրիստոսի պէս իր քարկոծողներուն համար աղօթք կ'ընէր: Ասոր մեռնելուն գործակից էր նաեւ Սաւուղ:

Հ. Սաւուղ ո՞վ է եւ իր դարձը ինչպէս եղաւ:

Պ. Սաւուղ (Պօղոս) քրիստոնէաները հալածողներէն մէկն էր, եւ քաղքէ քաղաք պտրտելով հաւատացեալները կը բռնէր ու բանտ կը դնէր: Անգամ մ'ալ հաւատացեալները բռնելու ու Երուսաղէմ բերելու համար Գամասկոս դացած ատեն, ձամբան յանկարծ չորս դին սաստիկ լոյս մը փայլատակելով՝ սարսափած գետինն ինկաւ: Նոյն ատեն ձայն մ'ալ առաւ որ կ'ըսէր, Սաւուղ, Սաւուղ զիս ինչո՞ւ կը հալածես. Ես եմ Յիսուս Նազովրեցին: Երբոր Սաւուղ դողալով հարցուց թէ Տէր, ինչ կ'ուզես որ ընեմ, Յիսուս իրեն պատասխան տուաւ. Ե՛լ, քաղաք դնա՛, հոն ինչ ընելէքդ քեզի կ'ըսեն: Սաւուղ

ուտք ելաւ, աչքը բաց՝ բան չէր տեսներ. անոր համար քովինները ձեռքէն բռնեցին Գամասկոս տարին, ուր երեք օր բերանը բան չդրաւ, շարունակ կ'աղօթէր: Ետքէն Անանիա անունով, Յիսուսի աշակերտներէն մէկը Աստուծոյ հրամայելովը Սաւուղին եկաւ ու ձեռուքները անոր աչուքներուն վրայ դնելուն պէս բացուեցան. Սաւուղ հոն անմիջապէս մկրտուեցաւ ու առաքելոց կարգն անցաւ:

Հ. Պօղոս առաքեալ իր դարձէն ետեւ առաքելութեան պաշտօնը ինչպէս կատարեց:

Պ. Պօղոս առաքեալ իր դարձէն ետեւ ամենէն եռանդնոտն էր Քրիստոսի հաւատքը տարածելու մէջ: Ամէն կողմ ճամբորդութիւն ըրաւ Ասիա, Մակեդոնիա, Յունաստան եւ ուրիշ երկիրներ, եւ ամէն տեղ մեծ յաջողութեամբ Յիսուսի աւետարանը քարոզեց:

Հ. Պօղոս առաքեալն ալ հրաշքներ գործեց:

Պ. Պօղոս առաքեալն ալ շատ հրաշքներ գործեց. Լիւսդրայի մէջ ի ծնէ կաղ մը բժշկեց. Տրովադայի մէջ Եւաիքոս անունով երիտասարդ մը ողջնցուց, որն որ տան երրորդ դասիկոնէն վար ինկած մեռած էր: Աերջապէս այնչափ հրաշքներ կը գործէր, մինչեւ անոր թաշկինակը հիւանդաց կը տանէին, որով անոնք իրենց հիւանդութիւններէն կը բժշկուէին:

Հ. Պօղոս առաքեալ ինչ վիշտ ու չարչարանք կրեց:

Պ. Պօղոս առաքեալ շատ վիշտ կրեց. որովհետեւ Հրեաներէն ու Հեթանոսներէն միշտ կը հալածուէր. անգամ մը քարկոծուեցաւ, երեք անգամ ծեծուեցաւ, երկայն ատեն բանտ դրուեցաւ, բայց բան մ'ալ զինքը չվհատեցուց: Անգամ մ'ալ տաճարին մէջ վարդապետած ատեն Հրեայք զինքը բռնեցին ու կ'ուզէին մեռցընել. բայց ազատելով նախ Աեսարիա Փելիքս դատաւորին՝ անկէց նաւով իբրեւ զերի Հռոմ տարուեցաւ:

Հ. Պօղոս առաքեալին Հռոմ ինչ պատահեցաւ. ինչպէս մեռաւ:

Պ. Պօղոս առաքեալ Հռոմ երկու տարի բանտ մնաց, ետքէն ազատեցաւ ու նորէն զանազան տեղեր պարտեցաւ ու կը քարոզէր: Աերջապէս Ներոնի ատեն երբոր հալածանք ելաւ, նորէն բանտ դրուեցաւ ու (67 կամ 68) զլիսատուեցաւ Հռոմացի ըլլալուն համար:

Հ. Պետրոս առաքեալն երբ եւ ինչպէս մեռաւ :

Պ. Պետրոս առաքեալն ալ նոյնպէս Պաղեստին, Անտիոք, Կապադովկիա, Գաղատիա, Ասիա եւ Բիւզանդիա քարոզութիւն ընելէն ետեւ Հռոմ եկաւ ու հոն Ներոնի ատեն խաչուելով մեռաւ. բայց որպէս զի բոլորովին Բրիտանոսի նմանած չըլլայ, աղաչեց որ դիւխիւայր խաչեն եւ անանկ ալ եղաւ :

Զ. Մէկալ առաքեալներուն վրայ ինչ դիտնալու բան կայ :

Պ. Մէկալ առաքեալներուն վրայ առ կայ դիտնալու որ անոնք ալ զանազան երկիրներ աւետարանը քարոզեցին ու անոնցմէ շատը մարտիրոսութեամբ մեռան :

11 9.

N° 4125

